

FRÅN MAGNUS HUSS'
MEDICINSKA STUDIERESA
1837—1838

UR OTRYCKTA ANTECKNINGAR
OCH BREV

AV

JOHAN NORDSTRÖM

Jämte en bilaga:

NOTISER TILL DEN FYSIKALISKA DIAGNOSTIKENS
HISTORIA I SVERIGE FÖRE MAGNUS HUSS

Avec un résumé français

SÄRTRYCK UR
LYCHNOS 1944—1945

Prof. Dr. Max Neuburger

In tiefer Verehrung

Johan Nordström

5069 (T)

B. xxiv. Hug -

FRÅN MAGNUS HUSS' MEDICINSKA STUDIERESA 1837—1838.

UR OTRYCKTA ANTECKNINGAR OCH BREV.

AV JOHAN NORDSTRÖM.

Magnus Huss, den berömde förnyaren av den medicinska kliniken i vårt land, författade på sin höga ålderdom en självbiografi, som 1891, året efter hans död, utgavs av professorn vid Karolinska Institutet Per Johan Wising med titeln »Några skizzer och tidsbilder från min lefnad, hämtade dels från äldre anteckningar, dels ur minnet vid 78 års ålder».¹

Den skildring av sin medicinska studietid, som Huss ger i dessa memoarer, lämnar en föga upplyftande bild av läkarutdaningen vid Uppsala universitet åren omkring 1830. Den medicinska fakultetens store man var Israel Hwasser, vars naturfilosofiska läror han efterhand kom att betrakta med kritiska ögon. Den patologiska anatomen och de nya fysikaliska undersökningsmetoderna, i främsta rummet perkussionen och auskultationen, som i förening inlett en ny epok i medicinens historia och från Paris börjat sitt segertåg över världen, hade ännu inga företrädare i Uppsala, där den moderna franska läkekonsten tedde sig som en betänklig avvikelse från medicinens centrala uppgifter.² Något an-

¹ Av utgivarens förord framgår, att före publiceringen utgallrades ur manuskriptet »allt, som af ett eller annat skäl icke lämpligen ännu borde offentliggöras», varför den tryckta självbiografien är att betrakta endast som ett utdrag. Det är därför beklagligt, att originalmanuskriptet, som enligt Huss ursprungliga tanke skulle få utgivas först 50 år efter hans död, numera synes vara förkommet.

Då i det följande talas om Huss memoarer, avses denna skrift. Sidhänvisningar ha ansetts onödiga, emedan åberopade eller refererade ställen samtliga med lätthet återfinnas i bokens början; skildringen av den utländska studieresan, som oftast åberopas, omfattar s. 25—35.

² Sålunda skriver Hwasser i sitt brev till Ilmoni 1847 (Valda skrifter, I, Sthlm 1868, s. 112 f.), att »den öfvervigt, som Laënnec's auscultationsmethod gifvit åt diagnostiken, föranledt många att nästan alldeles åsidosätta terapiens hela syftning och det har understundom gått så långt, att medicinen förvandlat sig till en spådomskonst, att förutsäga hvad som vid obductionen skall finnas hos cadavret. Den rentaf puerila uppmärksamheten på en mängd småsaker, som hafva föga eller ingen vikt, vare sig i practiskt eller verkligt theoretiskt afseende, har vändt tanken bort ifrån medicinens egentliga syftemål.» På liknande sätt uttryc-

norlunda voro förhållandena i Stockholm. Karolinska Institutet hade i Anders Retzius fått en framstående representant även för den patologiska anatomen och det är möjligt, ehuru memoarerna intet säga därom, att det var denne lysande lärare, under vars ledning Huss vintern 1829—1830 bedrev sina anatomiska examensstudier, som först väckte hans intresse för denna vetenskap.³ Den patologiska anatomen blev det studium, varåt han med förkärlek och tydligen mest på egen hand ägnade sig under den tjänstgöring vid Allmänna Garnisonssjukhuset och auskultation vid Serafimerlasarettet, som föregingo hans år 1832 i Uppsala avlagda kandidatexamen. Vid denna gällde framför allt att visa sin förtrogenhet med Hwassers åsikter men Huss var redan då en klen-trogen lärjunge, som kommit till, skriver han, »om icke insikt, dock aning om de naturfilosofiska grundsatsernas i allmänhet föga tillämplighet på den praktiska medicinen». De fortsatta studierna avlägsnade honom än mera från Hwasser, vilken visade sin ogunst genom att tilldela Huss lägsta betyget i hans licentiatexamen våren 1834.⁴

Samma år anställdes han som underläkare vid Serafimerlasarettet och blev 1835 adjunkt i teoretisk medicin och kirurgi vid Karolinska Institutet. Hans chef vid lasarettet, överläkaren vid dess medicinska avdelning C. V. H. Ronander, var, som Huss säger i sina memoarer, »för sin tid en säker diagnostiker och i hvarje hänseende en solid praktiker, särdeles som han hyllade patologiska anatomen såsom grundval för kännedom om sjukdomarnas säte, bestämning och behandling. För den uteslutande praktiska riktning, som min framtida verksamhet såsom läkare och lärare tog, har jag hans ledning och föredöme till väsentligaste del att tacka.»⁵

Vid Serafimerlasarettet ägnade sig Huss oförtrutet åt patologisk-anatomiska

ker han sig i Afskedshälsning till lärjungar och studiikamrater (2. uppl., Ups. 1857, s. 7). Detta utesluter emellertid icke, att Hwasser flerstädes i sina medicinska skrifter med erkännande yttrar sig om vissa av den patologisk-anatomiska parisskolans resultat.

³ Om intresset för denna aktuella vetenskap i Stockholm vid tiden för Huss medicinska examensstudier, se t. ex. F. Lennmalm, Svenska läkaresällskapets historia 1808—1908, Sthlm 1908, s. 192 f., s. 196 f., s. 274, och Carl Sundberg, Patologisk-anatomiska institutionen, i: Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, III, Sthlm 1910, s. 358 ff., s. 383 ff. Jfr ock Anders Retzius Bref till A. H. Florman. Ett bidrag till medicinens historia i Sverige af Carl M. Fürst, Lund 1896, s. 35 f.

⁴ I memoarerna förlägger Huss sin licentiatexamen till »medio af maj 1834». Som Medicinska Fakultetens i Uppsala protokoll utvisar, avlade han i själva verket denna examen den 16 april 1834.

⁵ Om Ronander som patologisk anatom, se Lennmalm, a. a., s. 201, och Sundberg, a. a., s. 389. — Ett annat erkännande av Huss om Ronanders betydelse för hans utveckling finner man längre fram i föreliggande uppsats s. 193.

undersökningar. Men möjligheterna att i hemlandet tillägna sig den nya medicinska forskningens arbetssätt och resultat voro emellertid mycket begränsade. Icke minst gällde detta de fysikaliska undersökningsmetoderna och deras tekniska utövning. »Dessa metoder, utgångna från den laënnecska skolan — skriver Huss i självbiografen — hade så småningom blifvit antagna af Europas läkarekår och allestädes införda i den kliniska undervisningen⁶; de voro dock för svenska läkare mer eller mindre obekanta, endast kända och utöfvade af några få, som besökt utlandet.⁷ För ett noggrannare och säkrare bestämmande af vissa sjukdomars säte och beskaffenhet var deras användande vordet oundgängligt.⁸ Väl hade jag försökt att på autodidaktisk väg tillägna mig nämnda

---

⁶ För Tysklands och Österrikes vidkommande är detta Huss påstående, som ju avser tiden för hans utresa, knappast helt riktigt. Så skriver t. ex. Adolph Mühry, *Darstellungen und Ansichten zur Vergleichung der Medicin in Frankreich, England und Deutschland*, Hannover 1836, s. 63, på tal om Laennecs auskultationsmetod, publicerad 1819: »Ihre Anerkennung ist in Frankreich allgemein, in England fast nicht minder, in Deutschland leider und unerklärlicher Weise am geringsten.» I förordet till sitt arbete *Zur Diagnostik der Lungen- und Herzkrankheiten mittelst physicalischer Zeichen. Mit besonderer Berücksichtigung der Auscultation und Percussion*, Berlin 1836 — det första tyska originalarbetet i sitt slag — ger berlinläkaren P. J. Philipp en delvis mycket roande skildring av Tysklands tillbakablivnenhet ifråga om dessa nya undersökningsmetoder och förklarar: »Überhaupt ist das Misstrauen gegen diese Methoden bei den meisten unserer klinischen Lehrer tief eingewurzelt, und geht auf ihre Zuhörer über.» Som undantag nämner Philipp sin lärare, den ryktbare klinikern J. L. Schönlein (1793—1864), vid denna tid professor i Zürich, Chr. Fr. Nasse (1778—1851), professor i Bonn, och Peter Krukenberg (1788—1865), den vittbekante Halleklinikern. Dessa, skriver han, »haben zwar die Auscultation und Percussion in den Unterricht eingeführt, doch fand ihr Beispiel wenig Nachahmung, auch haben sie diesen Explorationsmethoden nicht die specielle Aufmerksamkeit widmen können, durch die allein man zu einer wahren Virtuosität darin gelangt». I förordet till den andra upplagan av sin bok (1838) anser sig Philipp kunna konstatera, att den fysikaliska diagnostiken nu omfattas med större intresse.

Om förhållandena i Wien kan C. A. Wunderlich ännu 1841 skriva: »In die Abtheilungen der Primarii des Wiener allgemeinen Krankenhauses ist die physicalische Untersuchung der Brusteingeweide noch nicht gedrungen und seit acht Monaten werden solche Kranke gewöhnlich in die Abtheilung Skoda's gebracht.» (Wien und Paris. Ein Beitrag zur Geschichte und Beurtheilung der gegenwärtigen Heilkunde, Stuttgart 1841, s. 139; om Skodas 1840 inrättade avdelning, se längre fram i föreliggande uppsats s. 164.)

Huss' under studieresan gjorda anteckningar bekräfta, som vi skola se, i det väsentliga dessa författares uppgifter.

⁷ Om den fysikaliska diagnostikens historia i Sverige före Huss, se bilagan till denna uppsats, s. 209.

⁸ Denna övertygelse synes Huss i själva verket ha vunnit först senare, under sin vistelse vid Krukenbergs klinik i Halle. Se längre fram s. 160.

metoder, men dessa försök hade ej krönts med synnerlig framgång, mitt beslut blef därför att i utlandet söka, så i detta som i mycket annat, förvärfva de insikter, som jag ej inom fäderneslandet kunde förskaffa mig.»

För att få medel till sin resa ingav Huss på nyåret 1837 en ansökan till Kungl. Maj:t om ett understöd av 1,000 riksdaler, vilken varmt förordades av Karolinska Institutets professorer, bland vilka Anders Retzius och Carl Johan Ekströmer, den bekante kirurgen, voro honom särskilt bevågna. Av detta tillstyrkande framgår, att man ansåg Huss' studiefärd som en angelägenhet av vikt och att man redan betraktade honom som den blivande ledaren av den medicinska klinik, vars inrättande hörde till Institutets stora önskemål. I utlåtandet heter det bl. a.⁹:

Professorerne, som vid flere tillfällen, och senast i deras, på nådig befallning afgifna, underdåniga förslag till förnyad Instruction för Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet¹⁰, uttalat sin öfvertygelse om outhärligheten af en medicinsk klinik, såsom integrerande del af den medicinska undervisningen, få vid detta tillfälle blott erinra, att vi, tyvärr, ännu sakna en sådan, fullt svarande mot tidens fordringar, och Professorerne anse därför som en ovilkorlig pligt, att i hvad på dem ankommer, understödja hvarje bemödande, syftande till afhjelpande af denna brist. Den resa Dr Huss ämnar företaga har denna syftning. Den medicinska kliniska undervisningen i hela dess vidd och särdeles den fullkomnade diagnostiken af vissa sjukdoms klasser, t. e. circulations och respirations organernas lidanden, hudsjukdomarne m. fl., i hvilkas kännedom den sednare tidens pathologer tillvägabragt så väsendtliga framsteg, bör utgöra hufvudföremålet för hans uppmärksamhet under den samma; och Professorerne äga af ofvan anförde skäl, väl grundade förhoppningar, att Dr Huss sålunda utbildad som Läkare och Lärare, skall genom sin framtida verksamhet återgällda det understöd han af Staten kan erhålla, och till vinnande hvaraf Professorerne anhålla att Kgl. Collegium ville lemna honom sitt underdåniga förord.¹¹

Ehuru Karolinska Institutet och Sundhetskollgium redan i februari tillstyrkt Huss' ansökan, hade Kungl. Maj:t ännu i juni ej lämnat sitt bifall. Då han kort före midsommar anträdde sin till ett och ett halvt års tid¹² beräknade studiefärd, skedde det med en mager hoplånad reskassa, som dock oväntat ut-

⁹ Yttrandet, som var uppsatt av Ekströmer, citeras här efter protokollet för den 22 febr. 1837. Protocoller hållna vid Carolinska Institutets Professorers sammankomster åren 1835—1838, Karolinska Institutet.

¹⁰ Se Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, I, Sthlm 1910, s. 181 f.

¹¹ Sundhetskollgium tillstyrkte Huss ansökan den 23 febr. 1837. Se Sundhetskollgii exp. koncepter 1837, nr 337. RA.

¹² Enligt Huss till Sundhetskollgium ingivna ansökan om tjänstledighet fr. o. m. den 1 juni för utrikes resa, daterad Stockholm den 5 maj 1837. Sundhetskollgium, Ink. brev 1836—1837. RA. Enligt kollgiets protokoll beviljades tjänstledigheten den 22 maj.

Magnus Huss. Litografi av J. Cardon efter målning av G. U. Troili 1857.

ökats med ett genom statssekreteraren von Hartmansdorff erhållet tillskott av 400 riksdaler banko.¹³

Den skildring av denna betydelsefulla utlandsresa, som Huss ger i sina memoarer, är tämligen kortfattad och på grund av ett sviktande minne icke alltid helt tillförlitlig. Om han för detta parti använt sina under resan gjorda anteckningar, förefaller mycket ovisst. En samling sådana anteckningar finnes emellertid bevarad i Karolinska Institutets bibliotek och utgör naturligtvis genom sina på ort och ställe nedskrivna intryck och iakttagelser ett värdefullt komplement till memoarernas berättelse.¹⁴ Större delen av dem gäller resans förra del, varunder Huss besökte ett flertal universitetsstäder i Tyskland, Österrike och Schweiz, och har en, åtminstone delvis, mera dagboksartad karaktär. De från paristiden bevarade anteckningarna, som här framför allt skola sysselsätta oss, äro på små lösa blad gjorda utkast till karakteristiker av en rad ryktbara parisläkare och deras kliniker. Av Huss' resebrev till vänner och bekanta i hemlandet synes det mesta ha förkommit. Den enda kända återstoden är fyra intressanta brev till läraren och vännen Anders Retzius, förvarade i K. Vetenskapsakademiens bibliotek.¹

I.

Vi skola i denna framställning icke närmare uppehålla oss vid den förra delen av Huss' resa. Dess vetenskapliga behållning låg företrädesvis i de lärdomar, han därunder tillägnade sig under sina långa uppehåll i Halle och Wien. I

¹³ Så enligt memoarerna, där icke ett ord nämnes om det begärda statsanslaget, som han dock så småningom fick (se längre fram s. 171). Vid memoarernas nedskrivande har Huss glömt detta och påstår t. o. m., att »några resestipendier af statsmedel funnos den tiden icke».

¹⁴ Dessa anteckningars signum är Ms. 166 a: 2. För upplysning om existensen av dessa manuskript liksom av de nedan nämnda breven från Huss till Anders Retzius har jag att tacka K. Vetenskapsakademiens och Karolinska Institutets bibliotekarie fil. dr Arne Holmberg, vilken även med vanlig älskvärdhet medgivit deras utlånande till Uppsala Universitetsbibliotek.

¹ Av breven till Retzius framgår, att Huss under sin resa också korresponderade med sin gynnare, kirurgie professorn och generaldirektören Carl Johan Ekströmer och med sin studiekamrat, läkaren Olof August Swalin. Enligt Svenska Läkaresällskapets protokoll meddelade Ekströmer vid sammanträde den 14 nov. 1837 »brefunderrättelser från Dr Huss, som nu stod i begrepp att resa från Halle till Wien» och vid sammanträde den 13 mars 1838 »brefunderrättelser från Dr Huss, som nu stod i begrepp att lemna Wien». — Några korta utdrag ur brev från resan i Tyskland till icke namngivna hemnavarande ger P. J. Wising i sin minnesteckning över Huss, tryckt i Hygiea 1907. Försök att återfinna dessa brev ha varit förgäves.

Halle, dit han efter tre veckors föga givande vistelse i Berlin² begav sig, följde han i dryga tre månader³ professor Peter Krukenbergs (1788—1865) undervisning vid universitetets medicinska klinik och vid den av denne år 1816 grundade ambulatoriska eller polikliniken, som vunnit en vidsträckt berömmelse genom sin ledares sällsynta egenskaper som läkare och lärare. »Der rørte sig i den Krukenberg'ske Poliklinik — skriver Julius Petersen⁴ — et Liv saa rigt, saa ejendommeligt fængslende, at der maaske aldrig er set noget lignende, det skulde da være hos de ypperste Lærere i Grækenlands gamle Lægeskoler.»

² Memoarerna upplysa blott, att vistelsen i Berlin blev kort, dels på grund av den stora trängseln på klinikerna, dels emedan det för tillfället ej gavs någon privatkurs i den auskultatoriska doktrinen. Reseanteckningarna äro däremot rätt utförliga och förtälja om studier på Charitésjukhuset särskilt vid professorerna J. Chr. Jüngkens (1793—1875) och J. F. Dieffenbachs (1794—1847) kirurgiska samt vid E. Wolffs (1794—1878) medicinska klinik. Från sistnämnda klinik omtalar Huss en »paracentesis thoracis för ett exsudat hvilket tillvaro genom stethoskopet var diagnosticerat». (Oriktig är således F. H. Garrisons uppgift, *An introduction to the history of medicine*, 3d ed., Philad. 1924, s. 778, att stetoskopet ej användes på Wolffs klinik.)

I Berlin vände sig Huss även till den ovan, s. 155, not 6, omtalade doktor Philipp för att få undervisning i auskultation. Besöket hos denne föll ej väl ut. Philipp befanns — enligt brev till Retzius, daterat Halle 21 juli 1837 — vara »en ung, ej 30-årig Doctor, högst uppblåst och dryg, som emottog och behandlade mig som en skolpojke, samt sade sig 'so viel beschäftigt' att han ej kunde sysselsätta sig med någon Elementar-undervisning». — Om sina allmänna intryck av de medicinska auktoriteterna i Berlin skriver Huss i samma brev: »Några reflexioner öfver Berlinska Läkarna i allmänhet, så som jag tyckt mig finna dem, vill jag bifoga, för att en gång få veta om jag uppfattat dem rätt. — De äro förekommande mot främlingar och göra ingen svårighet vid att visa hvad de hafva att visa, men de fordra ock att främlingen skall beundra, förvånas och berömma allt: uraktlåter han detta, eller hvad som är ännu sämre, säger att han förr sett något dylikt, anse de det nästan som en kränkning af gästfriheten: sålunda synes mig att denna artighet blott har till grund att lysa och bekomma pris, men ej någon sann välvilja mot främlingen, hvilket ock framlyser tydligast derigenom att deras artighet förvandlas till temlig tydlig köld, så snart de komma underfund med att man vill lära något, hvarvid de antaga en min, så mycket betydande, att det ej finnes något ställe där man kan lära något, mer än hos dem.»

³ I memoarerna säger Huss *fyra* månader, vilket torde vara minst tre veckor för mycket. Han anlände till Halle tidigast den 15 juli 1837 — i brev till Retzius av den 21 juli s. å. säger han sig nämligen efter ett fyra dagars uppehåll i Greifswald ha stannat 3 veckor i Berlin, dit han enligt ett av P. J. Wising i dennes minnesteckning över Huss (*Hygiea* 1907) anfört brev anlönt den 25 juni — och skulle enligt sitt brev till Retzius av 18 okt. 1837 lämna staden den 24 i samma månad. I själva verket begav han sig därifrån redan några dagar tidigare, ty i reseanteckningarna befinnes han vara i Leipzig den 21 okt., varifrån han sedan fortsatte till Dresden, Prag och Wien.

⁴ Julius Petersen, *Hovedmomenter i den medicinske Kliniks ældre Historie*, Kjøbenhavn 1889, s. 218.

Ehuru från början lärjunge till den naturfilosofiskt orienterade Reil, av vilken som bekant även Hwasser tagit starka intryck, hade Krukenberg i stor utsträckning tillägnat sig den franska patologisk-anatomiska skolans metoder, detta troligen närmast under inflytande av sin förre kollega Chr. Fr. Nasse, den förste tyske kliniker, som konsekvent tillämpade den fysikaliska diagnostiken i sin praktik.⁵ Sin förste lärare i auskultation fick Huss i en av Krukenbergs assistenter. Härom skriver han närmare i två av breven till Anders Retzius. I det första av dessa brev, daterat Halle den 21 juli 1837, heter det:

Strax jag kom hit till Halle och uppvaktade Krukenberg, feck jag genast anvisning på en hans assistent, som kunde gifva undervisning i auskultation och öfriga fysikaliska diagnostica; för denne, en ung Dr vid namn Meyer, erhöll jag ock genast collegium, hvilket jag tänker begagna tills jag känner mig någorlunda initierad i diagnosen af bröstets och hjertats sjukdomar.

Under de följande månaderna ägnade sig Huss med växande iver åt sina auskultatoriska övningar och tydligen var det först nu, som han blev övertygad om det banbrytande i Laennecs uppfinning, vilken han bekänner sig tidigare ha betraktat som »halft charlatanerie». Till Retzius skriver han från Halle den 18 oktober 1837:

Utom de lärrika timmar jag tillbragt på Krukenbergs klinik, har min tid helt och hållet varit upptagen af öfning med den auskultatoriska diagnostiken. Med utslutande och allt mer och mer stigande intresse har jag härmed sysselsatt mig, särdeles som jag mer och mer blifvit öfvertygad om den *absoluta nödvändigheten* deraf vid sjuksängen, samt att man alldrig är i stånd att uppställa någon *positiv diagnos* utan dess tillhjälp; såsom ock att hvarje diagnos, hvilken ej, i bröstets nemligen och hjertats sjukdomar, hvilat på densamma, endast kan bli Wahrscheinlichkeit, men alldrig bestämd visshet. Till följe häraf ernar jag äfven under min vistelse så i Wien som Paris häruti söka vidare förkofran. Då jag utreste från fäderneslandet ansåg jag det mesta af auskultationen för halft charlatanerie, men har nu helt och hållet blifvit omvänd till motsatt åsigt.

För Huss, som i Sverige icke åtnjutit någon klinisk undervisning, emedan någon sådan icke förekom vare sig i Uppsala eller Stockholm, blevo studierna under Krukenberg av grundläggande betydelse. »Det var — skriver han i memoarerna — i Halle jag lade grunden till den metod, som jag sedermera följde vid min framtida kliniska lärareverksamhet; det var af Krukenberg jag lärde att uppfatta denna verksamhets åligganden, såväl med hänsyn till de studerande som till de sjuka och till vetenskapen. För de lärdomar jag erhöll vid kliniken

⁵ Julius Petersen, a. a., s. 215 och 229. Jfr ock H. Rohlf's, Geschichte der deutschen Medicin, I (1875), s. 521.

i Halle såväl den stående inom det akademiska sjukhuset som den ambulatoriska i staden, står jag i oförgätlig tacksamhetsskuld, en skuld, som jag endast till ringa del kunnat afbörda genom bemödande att uti den fosterländska medicinska undervisningen söka införa det hufvudsakliga af den metod, jag därstädes inhämtade.»⁶ Om denna Krukenbergs kliniska undervisningsmetod, vilken sålunda kan betraktas som en av utgångspunkterna för den av Huss in-

⁶ Sin kliniska metod, vilken han betecknar som en förening av det tyska och franska undervisningssättet, beskriver Huss i *Hygiea*, 3 (1841), s. 49 ff. Jfr ock memoarerna, s. 39 f.

I memoarerna framställer Huss den betydelsefulla Hallevistelsen som följden av ett gudomligt ingripande. Han tackar Gud, »som liksom genom en ingifvelse sände mig till Halle; jag säger ingifvelse och är öfvertygad, att så var, ty någon kännedom af därvarande klinik och dess föreståndare hade jag ej utom några knapphändiga upplysningar, som jag af en jämnårig kamrat hade erhållit». Huss var nog i själva verket vid sin utresa bättre underrättad om Krukenbergs klinik än han på gamla dagar erinrade sig. Vid Svenska Läkaresällskapets sammanträde den 12 januari 1836 uppläste, enligt protokollet, Anders Retzius »underrättelser om Prof. Krukenbergs ambulatoriska klinik i Halle», författade av den bekante stockholmsläkaren Jacob Levertin (1810—1887), som vid denna tid studerade under Krukenberg (se även bilagan till denna uppsats s. 216). Denna rapport måste Huss ha hört, emedan han själv vid samma sammanträde höll ett anförande. Likaledes bör Huss ha känt till den uppsats av Levertin med titeln *Om Stethoscopets begagnande vid de sjukdomar som fordra Paracentesis thoracis*, som trycktes i marsheftet 1836 av *Tidskrift för läkare och pharmaceuter* (till vilket häfte Huss själv lämnat bidrag) och som redovisar för erfarenheter och iakttagelser från Krukenbergs klinik. Inom Svenska Läkaresällskapet hade man redan tidigt börjat intressera sig för Krukenbergs verksamhet, i det att sällskapet, enligt dess protokoll av den 30 okt. 1821, denna dag beslöt att införskrika hans *Jahrbücher der ambulatorischen Klinik zu Halle*. De två band av denna publikation, som utkommo (1820—24), upptagas också i *Fortsättning af Förteckningen på Svenska Läkare-Sällskapets Boksamling*, Stockh. 1825, och borde icke ha varit obekanta för Huss, vilken 1835 fungerade som biblioteksrevisor.

Härtill kommer, att Anders Retzius, som alltid gav sina utresande lärjungar goda råd och själv 1828 och 1831 varit i Halle, med all sannolikhet för Huss framhållit det intressanta i ett besök hos Krukenberg. I varje fall skriver Huss från Halle den 18 okt. 1837 till Retzius: »Rådet att noga studera Krukenbergs anatom. patholog. samlingar har jag noggrannt följt.» Av ett tidigare brev till Retzius, daterat Halle den 21 juli 1837, framgår dessutom, att Krukenbergs skicklighet som klinisk lärare ingalunda för Huss var den oväntade upplevelse, varom memoarerna tala: »Krukenberg — skriver han — är en högst älskvärd man, och som helt och hållet uppoftar sig för undervisningen, hvilken han ock leder med en beundransvärd ledighet och skicklighet: ehuru detta behöfver jag ej orda om såsom förut så nogsamt kändt.» (Jfr ock den nedan avtryckta *Karakterisk Sketch*.) Att Hallebesöket icke var den gudomligt inspirerade improvisation, vartill Huss vill göra det, framgår väl slutligen bäst därav, att han i sin till K. Maj:t ingivna ansökan om statsunderstöd för sin resa nämner Halle bland de »berömda medicinska läroverk», som han ämnar besöka. (Se *Sundhetscollegii skrivelse till K. Maj:t av 23 febr. 1837*. *Sundhetscollegii exp. koncepter 1837*, nr 337. RA.)

ledda svenska traditionen, säga memoarerna f. ö. intet. Så mycket intressantare är därför det bland reseanteckningarna liggande utkast till karakteristik, som Huss, troligen med tanke på publicering, nedskrev i Halle och som torde förtjäna att i sin helhet återgivas:

Karakterisk Sketch öfver med. polykliniken i Halle.

Doctior liber inveniri non potest ac ipse aeger.⁷

Förväget är det att efter endast 3^{ne} månaders vistande vid en klinisk anstalt, vilja söka deröfver uppdraga någon fullständig carakteristik, derföre benämner jag ock nedanstående endast Sketch, eller ett sorts flygtigt utkast, i hopp att äfven detta lilla i brist på annat fullständigare, torde möjligen intressera någon af mina hemmarande vänner. — Såsom känt, är Geh. Medicinalrath Krukenberg director och egentelig stiftare för denna anstalt, en man hvars rygte och namn såsom Tysklands utmärktaste diagnost och lyckligaste Lärare höra till de mäst rättvisa tributer opinionen skattat åt förtjensten. Outtröttelig vid den unga läkarens grundliga bildning, outtömmelig vid de praktiska sanningarnas bestämda förklaring och, jag vågar säga, nästan ofelbar vid sjukdomsdiagnosens bestämmande, låter denne man, 2^{ne} timmar hvarje dag, under sin uppsigt, de studerande sjelfva utreda, bestämma och behandla förekommande sjukdomsfall. Antalet af de på detta sätt polykliniskt behandlade sjuke utgör årligen mellan 6 a 7 tusen d. v. s. mellan 17 a 20 nya fall hvarje dag: de på kliniken uppvaktande studerandes antal vår förra semestern 95, af hvilka således hvar och en öfver hufvud taget hade haft i behandling närmare 40 sjuke. Af dessa 95 studerande voro några och 30 redan Doctorer, hvilka sålunda alla af fri vilja besökte anstalten, endast i ändamål att under den berömde mannens uppsigt samla de första grunderna till praktisk erfarenhet. Till medhjelpare har Kr—g 3^{ne} assistenter, hvilkas skyldighet det är att i första instansen hafva inseendet öfver de studerandes praxis, samt för honom sjelf relatera allt hvad som för hvarje dag tilldragit sig af mera betydenhet, samt öfver de viktigare fallen emottaga hans ömdömen och anordning. Sjelfva klinikens mekanik är i korthet följande: Stadens fattiga sjuke infinna sig en gifven timme hvarje dag på kliniska emottagningsrummet, hvarifrån de en och en i sänder inkallas och blifva examinerade af en studerande: sedan denne fullgjort sin sjuk-examen, gör han en kort resumé deraf för Läraren, framställer sin diagnos och grunderna därför: härvid rättas nu det felaktiga, om sådant förefinnes, och sjukdomen utvecklas nogare till sin natur, säte och beskaffenhet, vanligast under form af framställda frågor. Allt efter sjukdomens större eller mindre svårighet att behandla utdelas härefter patienter åt en mer eller mindre

⁷ »En lärdare bok kan icke påträffas än den sjuke sjelv.» — Detta motto, som Huss även fogat till sina »Cliniska analecter» i Hygiea 1839, s. 209, är hämtat från Giorgio Baglivis berömda huvudarbete De praxi medica (1:a uppl. 1696), lib. I, cap. 7, § 9 och lyder i sin ursprungliga form: »Porrò notum esto Juvenibus, se doctiorem librum non inventuros, quam ægrum ipsum; cujus morbus illis diligenter observantibus multa scitu digna brevi, ac fideliter aperiet, quæ molesta plurium annorum lectio præstare forsan non poterit.» (Cit. efter upplagan Lugd. 1699.)

försigkommen praktikant, för hvilken då klart och tydligt framställes den behandlingsplan som bör följas. De yngsta praktikanterna bekomma sålunda i behandling t. ex. skabb, frossor och enkla rheumatismmer, då de mera försigkomna få febrar etc. och de äldsta vanligen barnsjukdomar o. s. v. — Sedan alla för dagen närvarande sjuke blifvit efter denna princip utdelade, gör hvar och en praktikant reda för de sjuke han vårdar, huruvida de försämrats eller förbättrats, hvarvid assistenterna, som hvarje morgon skola hafva besökt alla sjuka, upplysa huru rätta förhållandet är, då de förre ej sjelfve derföre kunna fullständigt redogöra: öfver hvarje sjuk föres noggran journal, som äfven granskas, och hvarje lik obduceras, vanligast i Lärarens närvaro, hvarvid de förhandenvarande patologiska fenomenen utredas och förklaras i rapport till den förutgångna sjukdomens symptom och förlopp.

Efter korta uppehåll i Leipzig, Dresden och Prag begav sig Huss till Wien, där han stannade i tre till fyra månader.⁸

Vid kejsarstadens väldiga Allgemeines Krankenhaus, varest även universitetets kliniker voro inrymda, förbereddes under dessa år inträdet av en ny epok, åvägabragt av tvenne där verksamma unga tjeckiska läkare, Carl Rokitsansky (1804—1878) och Joseph Skoda (1805—1884). Genom deras snillrika insatser som fullföljare av den patologisk-anatomiska parisskolans strävanden

⁸ Resanteckningarna från Leipzig äro daterade den 21 okt. 1837. Här besökte han bl. a. professorn i medicinsk klinik J. Chr. A. Clarus (1774—1854). »Kliniken af Clarus var ganska god; — skriver han — allt sades på latin, utom de direkta frågorna till den sjuka: stetoscopet användes ganska noggrannt, och diagnosticerade Clarus sjelf ett fall af Dilatatio cordis med erweiterung.»

Anteckningarna om Dresden — besöket är f. ö. ej nämnt i memoarerna — äro odaterade. Huss uppsökte där den bekante J. L. Choulant (1791—1861), professor i medicinsk klinik, och om dennes undervisning meddelar han bl. a.: »Den auscultatoriska methoden förkastades alldeles, och användes alls intet. En egen method hade han vid kliniken, neml. att de studerande ej gjorde reda för sina sjuka under ronden vid sjuksängen, utan efteråt i ett allmänt församlingsrum, hvarvid han sjelf försökte förklara och utreda förhållandena, dock högst magert.»

Anteckningarna om Prag äro ävenledes odaterade. Huss medförde därifrån ett synnerligen gott intryck av Allgemeines Krankenhaus. Från dess medicinska avdelning berättar han: »Hvarje sjuk undersöktes noga med stetoscopet, och lades i allmänhet mycken vikt på en noggran diagnos.»

Datum för Huss ankomst till Wien framgår varken av breven, anteckningarna eller memoarerna. Tidigare än omkr. den 1 nov. 1837 kan han knappt ha anlänt dit, hur korta besöken i Leipzig, Dresden och Prag än voro. Den 9 nov. var han i varje fall i Wien, ty en anteckning från Wawruchs klinik är daterad denna dag. I sitt brev till Retzius från Halle den 18 okt. 1837 skrev han, att vistelsen i Wien skulle sträcka sig över »troligen 3 a 4 månader», och så blev också fallet. Han lämnade nämligen Wien i slutet av februari 1838, vilket framgår av hans brev till Retzius, daterat München den 6 mars 1838, där han då vistats i 8 dagar. Felaktig är sålunda Huss uppgift i memoarerna, att hans studieuppehåll i Wien varade nära *sex* månader.

skulle detta sjukhus inom kort ånyo tilldraga sig den medicinska världens blickar efter en lång period av tillbakagång. Rokitansky, sedan 1834 sjukhusets prosector och e. o. professor i patologisk anatomi, skulle snart överflygla sina franska läromästare och framstå som tidens främste auktoritet på sitt område, för vars skull en växande ström av utländska läkare sökte sig till Wien för att närvara vid hans dagliga demonstrationer i anstaltens anatomisal och deltaga i de kurser, som gävos av honom och hans assistenter. Skoda, ännu blott i en underordnad ställning, förberedde sitt klassiska verk *Abhandlung über Percussion und Auscultation*, som 1839 lade grunden till hans internationella ryktbarhet på den fysikaliska diagnostikens fält. Sin första självständiga befattning erhöll han först 1840, då han blev föreståndare för en vid Allgemeines Krankenhaus inrättad avdelning för lung- och hjärtsjuka.⁹

Får man tro memoarerna tillbragte Huss sin tid i Wien huvudsakligen inom det stora sjukhusets väggar, varvid han nära nog uteslutande ägnade sig åt studier under Rokitanskys och Skodas ledning, vilkas förekommande välvilja han med tacksamhet omtalar. Den förre betecknar han som »Europas den tiden mest berömde lärare och forskare» på den patologiska anatomiens område. Han berättar, hur Rokitansky varje förmiddag förrättade fyra till fem liköppningar, demonstrerade de märkligare företeelserna och själv med en beundransvärd noggrannhet dikterade protokollen. Tilloppet till hans theatrum anatomicum var också stort; dit kommo studerande från snart sagt alla världens länder. Om Skoda förtäljer Huss, att denne förestod en avdelning på Allgemeines Krankenhaus, som uteslutande var avsedd för lung- och hjärtsjuka. Huss följde hans undervisning i lung- och hjärtsjukdomarnas diagnos och behandling och fann honom beundransvärd: »hans ofta minutiösa bestämmelser i diagnosen konstaterades, som regel, på pricken vid liköppningen; han kunde med skäl kallas diagnostisk artist». Av Wiens medicinska värld för övrigt mottog Huss, av memoarerna att döma, inga starkare intryck. Han uttalar sig tämligen kritiskt om fakultetens undervisning i praktisk medicin och universitetets medicinska klinik befann sig i lägervall. Som en lärarik erfarenhet betecknar han dock de goda resultaten av den i Wien framträngande terapeutiska nihilismen, vilka syntes honom ådagalägga polyfarmaciens obehövlighet.

Uppenbarligen har Huss' minne på viktiga punkter svikit honom vid nedskrivandet av dessa hågkomster från Wien. År 1837 stod Rokitansky ännu helt i skuggan av de stora franska patologiska anatomerna och var ingalunda den europeiska celebritet, som han blev framför allt efter utgivandet av sitt ryktbara

---

⁹ Se t. ex. C. A. Wunderlich, *Wien und Paris* (1841), s. 101.

verk Handbuch der pathologischen Anatomie (1842—1846).¹ Ej heller i Wien räknades han ännu till de erkända storheterna.² I de av allt att döma mycket fullständigt bevarade anteckningar, som Huss förde under wientiden, möter man ingenstädes Rokitanskys namn och än mindre några uttalanden, som kunde tyda på, att han i Rokitansky sett Europas främste patologiske anatom. Ett parti av dessa anteckningar har rubriken »Liköppningar i Wien» och beskriver ett tjugotal obduktioner, vid vilka han varit närvarande. Här kallas obducenten en gång »Prosectorn» — f. ö. i ett sammanhang, vari Huss uttalar sitt tvivel på riktigheten av en av denne given förklaring.³ Med denna benämning avses säkert ej Rokitansky, som titulerades professor, utan sannolikt hans assistent, den bekante Jacob Kolletschka (1803—1847), vilken gav mycket uppskattade privatkurser i patologisk anatomi.⁴ Lika litet möter man Rokitanskys namn i det

¹ J. H. Baas, Grundriss der Geschichte der Medicin, Stuttgart 1876, s. 737, daterar begynnelsen av Rokitanskys — liksom av Skodas — egentliga ryktbarhet till 1841, då C. A. Wunderlich, i sin bok Wien und Paris, med kraft framhöll deras förtjänster. Se ock C. A. Wunderlich, Geschichte der Medicin, Stuttgart 1859, s. 352 f. och Max Neuburger, British Medicine and the Vienna School, London 1943, s. 40 och s. 44.

² Jfr Wunderlich, Wien und Paris, s. 100 ff. — I detta sammanhang anställer Wunderlich en jämförelse mellan det medicinska studielivet i Wien och Paris, som utfaller mycket ofördelaktigt för Wiens vidkommande. Trots närvaron av så lysande forskare som Rokitansky och Skoda finner han hos Wiens unga läkargeneration blott »phlegmatische Kälte, ein schülerhaftes, todtes Aufnehmen und Anlernen, ein Kleben am Buchstaben und am Herkömmlichen». Helt annorlunda är det i Paris: »Wenn man die französischen Studenten und jungen Doctoren über ihren Andral, Bouillaud, Velpeau sprechen hört, so muss man trotz der Einseitigkeit sich über diesen warmen Enthusiasmus freuen. Und er ist nicht blind, sondern die Leute, wenigstens die besseren, wissen was ihre Lehrer wollen, sie haben deren Doctrinen mit ihrer ganzen Denkweise verwebt und würden Gut und Blut für sie lassen.»

³ Det gäller den av Huss beskrivna obduktionen nr 1, ett fall av benbildning på kraniets innersida hos en barnaföderska. Prosectorn ville, skriver Huss, icke »antaga det nya benlagret uppkommet genom inflammation i cranii bensubstans, utan blott genom förökad nutritionsverksamhet.(?) Jag tviflar på denna förklarings riktighet.» — Rokitansky hade länge haft sin uppmärksamhet riktad på denna märkvärdiga företeelse och skrev en uppsats därom med titeln Über die Knochen-Neubildung der inneren Schädelfläche Schwangerer, tr. i Med. Jahrbücher des k. k. österreichischen Staates, Bd XV (1838). Denna uppsats var den första av hans hand, som tilldrog sig ett större intresse i den medicinska världen. Huss synes efter sin hemkomst ha talat om den i Läkaresällskapet den 11 dec. 1838 och kort efteråt, den 8 jan. 1839, refererades den sammastädes av Jacob Levertin, vilken även i Hygiea 1839 tryckte en översättning. Den 14 maj 1839 beslöt Läkaresällskapet att kalla Rokitansky till ledamot — troligen en av de tidigaste utländska hedersbevisningar, som denne fick motaga. — Den av Huss kritiserade förklaringen återfinnes ej i Rokitanskys uppsats utan var tydligen »Prosectorns» (Kolletschkas?). Jfr nästa not!

⁴ Med ställningen som Allg. Krankenhaus' prosector, som innehades av Rokitansky, följde titeln professor, se R. Maresch i Wiener klin. Wochenschrift, 47 (1934), s. 354

brev till Retzius av den 6 mars 1838, vari Huss avlägger en berättelse om de upplevelser i Wien, som han finner kunna intressera adressaten. Ehuru denne som patologisk anatom måste anses ha varit i hög grad tacksam för upplysningar om en uppgående storhet på sitt område, uppehåller sig Huss utslutande vid den i memoarerna alls icke nämnde wienanatomen Berres' (1796—1844) mikroskopiska forskningar, för vilka han är full av beundran, och anser sig tydligen för övrigt ej ha något för Retzius särskilt intressant att förtälja. Ej heller finner man Rokitansky bland de »nutidens mästare för den patologiska anatomien», som Huss uppräknar i sin efter hemkomsten publicerade bekanta programskrift »Allmänna reflexioner».⁵ Även om man icke på dessa grunder bör förneka, att Huss under sin studietid i Wien även följde Rokitanskys undervisning, är det dock uppenbart, att memoarernas framställning saknar allt stöd i hans samtida yttranden. Tydligt är även, att han vid nedskrivandet av sina minnen ofrivilligt sett den store forskaren i ljuset av dennes senare berömmelse och till äventyrs även påverkats av intryck från besök i Wien, som han längre fram i tiden gjorde.⁶

I särskilt hög grad har minnet svikit den åldrige memoarskrivaren, då han framställer Skoda som sin andre store läromästare vid Allgemeines Krankenhaus. Huss låter honom vid tiden för sitt besök höra till sjukhusets »Primärärzte» men överläkare blev Skoda först 1841. Han låter honom vidare vid samma tid vara föreståndare för en avdelning på sjukhuset, som inrättats utslutande för bröstsjuka, men denna avdelning tillkom, som redan är nämnt, först våren 1840, alltså två år efter det Huss lämnat Wien. Huss kan således icke, trots memoarernas uppgift, ha följt Skodas undervisning på denna avdelning och där beundrat hans mästerliga diagnoser av hjärt- och lungsjukdomar. Har han överhuvudtaget under denna studievistelse i Wien kommit i beröring med Skoda? Man synes ha rätt att tvivla därpå. Hans under wientiden gjorda anteckningar innehålla icke ett ord om den store klinikern, som 1837 blott var en oavlönad underläkare. I denna egenskap hade han sedan 1833 tjänstgjort under överläkaren Ratter⁷, på vars avdelning han bedrivit sina fysikaliskt

not. Att titeln prosektor brukades om en Rokitanskys assistent framgår av Wunderlich, Wien und Paris, s. 113.

⁵ Se Hygiea, I (1839), s. 22.

⁶ Vid Svenska läkaresällskapets sammankomst den 7 sept. 1847 lämnade Huss meddelanden om sin nyligen företagna utländska resa, varunder han bl. a. besökt Wien. Även senare gjorde han besök i denna stad. Han berättar i memoarerna (s. 29), att han i Wien gjort bekantskap med därvarande professorn i medicinsk klinik, von Oppolzer. Då denne kallades till denna professur 1853, måste detta besök förläggas till tidigast detta år.

⁷ Allgemeine Wiener Medizinische Zeitung, 1881, s. 252.

diagnostiska undersökningar. Huss, som icke försummade att besöka någon av överläkarnas avdelningar, besökte också Ratters och han har i sina anteckningar nedskrivit sina intryck därifrån. Hade han på denna avdelning träffat en man, som var en skicklig utövare av den vid sjukhuset ännu illa sedda fysikaliska diagnostikens konst, hade han förvisso icke underlåtit att anteckna en så märklig händelse. Men något sådant inträffade ej och Huss fick ett närmast otillfredsställande intryck av diagnosen på denna avdelning, ett intryck, som i sin mån vittnar om Skodas ännu föga märkbara inflytande vid Allgemeines Krankenhaus.⁸ Att Huss under sina studier på Ratters avdelning uppenbarligen aldrig träffade Skoda och än mindre åtnjöt hans undervisning, torde ha sin naturliga förklaring. På grund av ett insubordinationsbrott blev nämligen Skoda år 1837 för en tid förvisad från sjukhuset och fick sin tjänstgöring förlagd till Irrenanstalts avdelning för stillsamma sinnessjuka, där han efter de ogint inställda överordnades mening också var till mindre besvär med sina diagnostiska nymodigheter.⁹ Tydligen har Huss' besök i Wien sammanfallit med denna Skodas frånvaro från Ratters avdelning.

Allt detta tyder sålunda på, att vad Huss berättar om sina studier under Skodas ledning icke kan hänföra sig till den i memoarerna avsedda tidpunkten utan måste bygga på senare intryck, troligen från ett kortare wienbesök sommaren 1847.¹ Härför talar också en annan egendomlighet i dessa hågkomster. Huss berättar, att den terapeutiska nihilismen vid tiden för hans besök vunnit insteg hos många wienläkare, gynnad icke minst av den homöopatiska behandlingsmetodens resultat, som syntes visa, att sjuka blevo återställda utan läkemedel — de homöopatiska grynen kunde ju ej anses som sådana. Till dessa terapeutiska nihilister hörde, berättar han vidare, flera överläkare vid Allgemeines Krankenhaus, bl. a. Skoda. Bortsett från, att Skoda, som vi sett, vid

---

⁸ I anteckningarna från Ratters avdelning skriver Huss om diagnosen: »Diagnosen syntes i allmänhet göras af assistenterna, och primarius befattade sig föga dermed: på flera taflor stod diagnosticerat vitium org. cordis, utan bestämning hvad för sorts vitium det var. Om hvar annat stod på taflorna, Tuberculosis, phtisis pulmon., catarrh. chron., Tussis chronica; jag vet dock ej hvilken skillnad göres antingen mellan de tvenne första eller de tvenne sednare. Efter trenne frågor, haben Sie viel Durst, haben Sie Sausen in Ohren, haben Sie Schmerzen im Bauche — härefter besågs tungan och kändes pulsen samt bestämdes sjukdomen vara Typhus abdom.»

⁹ Wiener klinische Wochenschrift, 18 (1905), s. 1316; Allg. Wiener Med. Zeitung, 1881, s. 252. — I sin 1837 tryckta uppsats Über den Herzstoss (i: Med. Jahrbücher des k. k. österreich. Staates, Bd 13, St. 2) kallar sig också Skoda »Secundararzt an der Irrenanstalt des k. k. allg. Krankenhauses in Wien».

¹ Jfr ovan s. 166, not 6.

denna tid blott var underläkare och ej kunde utöva någon självständig terapeutisk praktik, kan det om hans dåvarande ståndpunkt med säkerhet sägas, att den icke var nihilistisk.² Ej heller torde någon av överläkarna vid sjukhuset åren 1837—1838 ha tillämpat den exspektativa metoden — därom vittnar bäst Huss' egna samtida anteckningar om sjukdomsbehandlingen vid deras avdelningar. Vid tiden för hans besök i Wien 1847 var däremot den nihilistiska åsikten på frammarsch — dess banérförare var den bekante Joseph Dietl, en av Skodas lärjungar, vilken som överläkare på ett av stadens sjukhus under åren 1842—1846 nått uppseendeväckande resultat vid behandling av lunginflammation enligt den exspektativa metoden, utan åderlåtning eller medikament.³

Om det sålunda är oklart, huruvida Huss under denna vistelse i Wien studerade under Rokitansky, och tämligen visst, att han ej åtnjöt Skodas undervisning, kan hans tid vid det stora sjukhuset dock ha varit givande nog. Sina patologiskt-anatomiska studier bedrev han uppenbarligen med iver och skedde dessa under Kolletschkas ledning, hade han även i denne en framstående lärare. Hans samtida anteckningar om de professorer och överläkare, vilkas avdel-

---

² Se härom den väl underrättade Wunderlich, som följt Skodas verksamhet vid den 1840 inrättade avdelningen för bröstsjukdomar och bl. a. skriver: »Einige reelle Bereicherungen hat in der kurzen Zeit schon die Therapie der Brustkrankheiten ihm zu danken. Die Anwendung des Tartarus emeticus oder der Ipecacuanha in grossen Gaben in der Pneumonie hat sich bei ihm bewährt und die entschiedene Wirkung dieser Mittel auf augenfällige Besserung des Zustandes kann in seiner Abtheilung hinreichend beobachtet werden.» (Wien und Paris, 1841, s. 145.) Ehuru Skodas inställning till den traditionella terapien efterhand präglades av en växande skepsis, torde hans ståndpunkt dock aldrig ha gjort skäl för benämningen terapeutisk nihilism, som bl. a. Max Neuburger framhåller gentemot en i den medicinhistoriska litteraturen vanlig uppfattning. Se Handbuch der Geschichte der Medizin, hsg. von Max Neuburger und Jul. Pagel, II, Jena 1903, s. 148 f.

³ Joseph Dietl, Der Aderlass in der Lungenentzündung, Wien 1849. (Förordet är daterat sept. 1847.) Dietl, som 1841 blivit överläkare vid det nya Bezirkskrankenhaus auf der Wieden i Wien, berättar här, att han i början på vanligt sätt behandlat pneumonierna med åderlåtning; vissa ogynnsamma erfarenheter kommo honom att övergå till stora doser av tartarus stibiatus som behandlingsmedel (jfr föregående not); sedan han börjat betvivla, att detta medel hade någon betydelse, började han 1842 det rent exspektativa dietetiska förfarande, som i fortsättningen visat sig så framgångsrikt. En bekräftelse på riktigheten av sin metod finner han i de resultat, som nyligen vunnits vid homöopatisk behandling av pneumonier, resultat, som helt överensstämmer med hans egna (a. a., s. 106). Huss kände f. ö. detta arbete, som han åberopade i sin avhandling om lunginflammationen (1860).

Mot den terapeutiska nihilism, som framförallt genom Dietl blev på modet i Wien och även fick företrädare i Allg. Krankenhaus, vände sig den berömde Johann von Oppolzer, från 1853 professor i medicinsk klinik och »Primararzt» vid detta sjukhus. Jfr ovan s. 166, not 6.

ningar han besökte, förråda i flera fall en betydande respekt för deras kliniska undervisning och för deras sjukdomsbehandling, även om kritiska anmärkningar ingalunda saknas, och det är egentligen förvånande, att icke en enda av dem — professorn i medicinsk klinik von Hildenbrand undantagen — omtalas i memoarerna.⁴ Vi skola här icke sysselsätta oss med innehållet i dessa detaljrika anteckningar men blott anföra, vad som ur dem kan utläsas om den fysikaliska diagnostikens ställning vid Allgemeines Krankenhaus 1837—1838. Intet tyder på, att Huss funnit de nya undersökningsmetoderna införda vid någon av sjukhusets avdelningar⁵, och då han upptäckte, att en av överläkaren Folwarcznys assistenter befattade sig med auskultation, var detta tydligen något så märkvärdigt, att det måste antecknas. De två professorerna i medicinsk klinik ställde sig direkt avvisande. Om den ene av dem, Franz Xaver von Hildenbrand, uppger Huss, att han »är en afsvuren fiende till auskultationen och kallar dem som dermed sysselsätta sig 'Ritter von den trumpeten'». Samma inställning till auskultationen hade hans kollega Andreas Ignaz Wawruch. »Wawruch — skriver Huss — har äfven på sin klinik formligen förbjudit densamma och då jag i sällskap med 2^{ne} inhemska Läkare ville auscultera ett vitium cordis förbjöds det oss af assistenten.» Något tillfälle att förkovra sig i denna konst hade Huss tydligen icke i Wien och den läromästare han vid hemkomsten prisar är ej Skoda men fransmannen Bouillaud.

Från Wien gick färden vidare till München. Huss' uppehåll där, som ej omtalas i memoarerna, blev tämligen kort och synes ej ha givit någon egentlig behållning.⁶ Därifrån begav han sig till Zürich, där Johann Lucas Schönlein (1793—1864) vid denna tid utövade sin banbrytande kliniska verksamhet under tillämpande av den patologisk-anatomiska skolans grundsatser. På grund av

⁴ Huss anteckningar från studietiden i Wien röra följande namngivna personer: Joseph Wattman (1789—1866), prof. i kirurgi; Andreas Ignaz Wawruch (1772—1842), prof. i med. klinik för kirurger; Franz Xaver von Hildenbrand (1789—1849), prof. i med. klinik för läkare (dock osäkert, om Huss verkligen kom i beröring med denne, emedan anteckningarna synas visa, att han vid denna tid var sjuk och att hans klinik förestods av Wawruch); Franz Bartsch (1800—1861), prof. i obstetrik; Anton von Rosas (1791—1855), prof. i oftalmologi; Joseph Berres (1796—1844), prof. i anatomi, samt överläkarna von Seeburger, Folwarczny, Bittner, Eisl, Ratter och Pflugel (s. v. Pflügl; jfr Th. Puschmann, Die Medicin in Wien, Wien 1884, s. 157).

⁵ Jfr Wunderlichs uppgift, ovan s. 155, not 6.

⁶ Vistelsen i München omtalas såväl i reseanteckningarna som i ett brev till Retzius, daterat München den 6 mars 1838, vari Huss säger sig ha anlänt dit för 8 dagar sedan. Han besökte där bl. a. den på sin tid ryktbare medicine professorn J. N. von Ringseis (1785—1880), om vilken i anteckningarna upplyses, att han »betjänade sig äfven af stetoscopet, ehuru temligen pro forma».

infallande ferier kunde Huss blott under fem dagar⁷ följa den ryktbare läkarens kliniska undervisning, som han f. ö. icke fann helt tillfredsställande. I sina reseanteckningar skriver han:

Schönlein håller sin klinik så, att han först sjelf examinerar och undersöker de sjuke och håller derefter föredrag i anledning af status præsens: de studerande få sjelfva ej examinera ell. dyl. Hans föredrag sker ej vid sjuksängen, i anledning af förhandenvarande fenomen, utan i andra ändan af rummet, och de studerande måste tro hvad han säger sig hafva funnit hos den sjuke, så vida han väl percuterar och ausculterar sjelf, men låter ej de studerande sjelfva öfvertyga sig om sanningen: detta sätt för klinisk undervisning är föga ändamålsenligt!⁸

Efter besöket i Zürich fortsatte Huss resan till Freiburg im Breisgau för att där stifta bekantskap med medicine professorn Carl Heinrich Baumgärtner (1798—1886), ännu en av de få tyska kliniker, som tagit ett starkare intryck av den nya franska skolan. Han yttrar sig i reseanteckningarna erkännansamt om dennes klinik, »dock lade han kanske för mycken vikt på den Physikaliska methoden och uteslutande af de öfriga tecknen».⁹ Från Freiburg reste Huss över Strassburg¹ till Paris, det efterlängtade slutmålet för hans studiefärd.

⁷ Så enligt reseanteckningarna; i ett brev till Retzius, daterat Paris den 4 maj 1838, varade hela uppehållet i Zürich åtta dagar. I memoarerna däremot säger Huss, att vistelsen varade »ett par veckor» och att han ej hade anledning att stanna längre, emedan Schönleins klinik ej erbjöd något av mera framstående intresse.

⁸ Ungefär samma karakteristik ger Huss i brevet till Retzius av den 4 maj 1838. — Något förvånande är följande uttalande av Huss i memoarerna: »Mitt omdöme om Schönlein blef, att han var större och snillrikare som författare än som klinisk lärare, ett förhållande som mer eller mindre ägt rum med de lärare, hvilka sökt tillämpa naturfilosofien på medicinen och terapien.» Schönlein publicerade ju som bekant nästan intet, och hans naturfilosofiska sympatier spelade en föga framträdande roll i hans klinik. Jfr t. ex. C. A. Wunderlich, Geschichte der Medicin, s. 333 f. Liksom Huss delar f. ö. Wunderlich ej den allmänna beundran för Schönlein som klinisk lärare och han synes böjd att sätta Krukenberg högre: »Es fehlten ihm nur die Schüler, die die Posaune zu handhaben wussten.» (Archiv für phys. Heilkunde, II (1843), s. 293.)

⁹ Besöket i Freiburg, som blott varade i 3 dagar, omtalar Huss även i brevet till Retzius av den 4 maj 1838, där han också förtäljer, att Baumgärtner »så väl som Schönlein sades stundom taga för mycket till bästa, hvarpå äfven bådas rödbrusiga fysionomier tycktes häntyda». Vidare heter det i samma brev: »Baumgärtner hade nyss fulländat utgifvandet af ett aldeles eget verk afhandlande nemligen att hvarje sjukdom orsakar ett eget uttryck, en egen förändring i anletsdragen, och att man således af denna förändring, d. v. s. i den sjukkes fysionomie kan läsa sjukdomen och utan vidare omständigheter diagnosticera på denna väg: det hade för tittel 'Die physionomie der Krankheiten' [Kranken-Physiognomik, Stuttg. 1839], med plancher in folio, men var högst dyrt, neml. om jag ej minnes miste, 108 gulden. Planchererna voro präktiga och som det mig vid hastigt påseende tycktes högst träffande. Man kan väl ej helt och hållet neka den idé som ligger till grund för detta verk, dock torde utförandet

II.

I ett brev till Retzius, daterat Halle den 18 oktober 1837, hade Huss talat om sina förhoppningar att erhålla det i början av året begärda statsanslaget, som skulle möjliggöra en studievistelse i den franska huvudstaden:

Jag lefver i godt hopp att erhålla det begärda anslaget, hvarförutan jag alldrig kan hoppas att komma till Paris och studera patologiska anatomien under Andral, samt hjertats och bröstets sjukdomar under Bouillaud: patologiska anatomien, som måste anses såsom den enda och sanna basen för all rationell medicin. — Underligt förefaller det mig att det skall falla sig så svårt för en Svensk att erhålla understöd af staten, då detta deremot synes gå så lätt för Norrmännen, ty ej mindre än fyra vistas nu i Berlin, alla med statsanslag, en nemligen för chemie, en för anatomie, en för hudsjukdomar och syphilis samt den fjerde för klinisk medicin. Äfven jag *vill* framåt, och *skall* framåt, i studier nemligen, ty min vilja är fast, men utan moyenger strandar oftast äfven den bästa så väl vilja som förmåga.

Anslaget lät emellertid vänta på sig och då Huss i slutet av mars 1838² anlände till Paris, hade han blott 100 francs på fickan, vilka enligt memoarerna räckte till en torftig existens under fyra veckor, varefter förstärkning — tydligen det omtalade statsunderstödet³ — anlände från Stockholm.

Huss' studietid i Paris varade omkring fem månader. I självbiografen säger han sig ha haft föga tid att lära känna förhållandena i världsstaden utanför det medicinska området men berättar dock ett par minnen, däribland en debatt i deputeradekammaren, då Lamartine talade — »aldrig har jag sedermera hört eller gjort mig föreställning om en sådan glödande värtalighet». Med sin allvarliga läggning synes han f. ö. ha känt sig tämligen främmande i den franska huvud-

i detalj möta oöfverstigligna svårigheter. Sedan jag kom till Paris har jag sett ett nytt arbete af Esquirol i samma anda, där han på plancher [Des maladies mentales, Bruxelles 1838] framställer de olikheter i ansigtsdragen som olika själslidanden orsaka: detta är möjligare och lättare att utföra, så vida physiognomier ofta nog uttrycka människans själ.» — I memoarerna yttrar Huss intet om detta besök i Freiburg men omtalar däremot i förbigående ett kort besök i Heidelberg, som alls icke nämnes i reseanteckningarna eller i breven till Retzius och troligen är ett minnesfel.

¹ Uppehållet i Strassburg, som varade två dagar och blott ägnades åt museibesök, omtalas endast i brevet till Retzius av den 4 maj 1838. Det får förmodas, att Huss därvid bl. a. besökte det av J. F. Lobstein (1777—1835) inrättade patologisk-anatomiska museet.

² I sitt brev till Retzius av den 4 maj 1838 säger sig Huss vara i Paris sedan 5 veckor.

³ Av det begärda statsunderstödet å 1,000 riksdaler banko (se ovan s. 156) beviljade Kungl. Maj:t den 9 febr. 1838 600 riksdaler banko av »extra utgiftsmedien» men utökade den 6 april 1838 denna summa med »det på Medicinal-staten för innevarande år upförda resestipendium, fyrahundrade Rd^f banco». Se den kungl. resolutionen av den 6 april 1838, förvarad bland de Husspapper, som finnas i Nordiska Museets arkiv.

staden; »utan afsaknad — skriver han — lämnade jag dess bullrande och brokiga lif». Någon rätt trevnad fann han tydligen ej heller i samvaron med sina bekantskaper bland franska läkare och studenter: »de voro alla mycket artiga och vänliga men af fransk art; ingenstädes fann jag bland dem den hjärtlighet, som gjort mig minnet af Halle och Wien så kärt». Med desto större iver ägnade han dessa snabbt förflutna månader åt att vid dess centralhärd studera den triumferande medicinska vetenskap, vars växande inflytande han redan kunnat skönja under den tillryggalagda delen av sin resa.

Under det att en farande läkare i Wien med fördel kunde koncentrera sina studier till Allgemeines Krankenhaus, hade han i Paris vida vanskligare att inrätta sig på grund av den förbryllande mångfalden av läroanstalter, sjukhus och ryktbara lärare. Parisuniversitetets medicinska fakultet var den största i världen med sina 25 ordinarie professorer — därtill kommo de till Collège de France knutna medicinska lärostolarna — och studentantalet var vid denna tid omkring 5,000.⁴ I École de Médecine höllo professorerna sina katederföreläsningar i det stora auditoriet, som rymde 1,500 åhörare. Vid École pratique föreläste fakultetens yngre lärare, i dess dissektionssalar övades studenterna i preparation och operation och i Hôpital de l'École de Médecine fingo de sin första kliniska undervisning. Sina kliniker hade fakultetens professorer på något av de till ett trettiotal uppgående sjukhusen, av vilka de mest berömda och av främmande läkare mest besökta voro det gamla Hôtel-Dieu — med sina 1,200 sängar det största av dem alla —, Hôpital de la Charité, Hôpital de la Pitié och Hôpital St. Louis. Den liberalitet, varmed man gav utlänningar fritt tillträde till föreläsningar, sjukhus och kliniker, lovordas varmt i samtida berättelser om de medicinska studieförhållandena i Paris.⁵

Paris' medicinska värld behärskades ännu i någon mån av den sedan ett par decennier pågående striden mellan broussaisismen eller den s. k. fysiologiska skolan och den s. k. patologisk-anatomiska eller organiska skolan, vilka bägge uppstått under det inspirerande inflytandet av Bichats (1771—1802) banbrytande anatomiska arbeten, vari den patologiska anatomiens betydelse för den praktiska medicinens förnyelse med programmatisk klarhet framhävdes.

François Joseph Victor Broussais (1772—1838) hade under 1820-talet firat enastående triumfer som en medicinens reformator genom sin bekanta lära om

⁴ Så R. H. Shryock, *The development of modern medicine*, Philadelphia 1936, s. 150. Mühry, a. a., s. 3, uppger för 1835 den betydligt lägre siffran 2,000.

⁵ T. ex. de anf. arbetena av Mühry och Wunderlich; jfr även det något tidigare arbetet av Joh. Ludw. Casper, *Charakteristik der französischen Medicin, mit vergleichenden Hinblicken auf die englische*, Leipz. 1822.

'irritationen', som i huvudsak gick ut därpå, att flertalet sjukdomar — däribland den stora grupp, som kallades essentiella febrar — förorsakades av en lokal irritation eller, som det snart kom att heta, inflammation, särskilt inflammation i matsmältningskanalen (gastroenteritis).⁶ Mot denna monistiska patologi, som framträdde med anspråk att vara grundad på liköppningarnas resultat, svarade en lika enkel terapi, bestående huvudsakligen i lokala bloduttömningar — 1827 steg i Frankrike importen av blodiglar till 33 miljoner⁷ — och sträng diet. Under 1830-talet avtager broussaisismens mäktiga inflytande. Dess ryktbare upphovsman, som sedan 1831 innehåft professuren i allmän patologi, dog 1838, samma år, som Huss kom till Paris, och hans stjärna hade i flera år varit i nedgående.⁸ Alltjämt spelade dock »den fysiologiska medicinen» en betydande roll och omfattades ännu av många bemärkta läkare. Den mest berömda av dessa var den stridbare och självmedvetne Jean Baptiste Bouillaud (1796—1881), som sedan 1831 innehade en av fakultetens fyra lärostolar i medicinsk klinik och vid Hôpital de la Charité under nära ett halvsekel utövade en beundrad lärarverksamhet. Bouillaud, som upptagit och förtjänstfullt utbildat Laennecs auskultationsmetod, ansågs som en av tidens främsta diagnostiker. Han var en framstående auktoritet på hjärtsjukdomarnas område och gjorde en bestående insats genom fastställandet av deras samband med reumatism.⁹ Med ännu större energi än Broussais förfäktade han bloduttöm-

⁶ Broussais lära framkallade en betydande litteratur; det viktigaste är förtecknat i G. A. Richter, *De nyaste Uptäckterna och Åsigterna i Praktiska Medicinen*. Öfvers. af J. G. Collin, I, Norrköp. 1836, s. 21. Ett nordiskt bidrag av stort intresse är ett arbete av sedermera med. professorn i Köpenhamn, C. Otto, *Broussais og Broussaismen, en Fremstilling af det nye franske System i Medicinen*, Kiøbenh. 1822.

⁷ H. Hæser, *Lehrbuch der Geschichte der Medicin*, Dritte Bearb., II, Jena 1881, s. 884. Hos Mühry, a. a., s. 60 finner man en statistik över den franska importen av blodiglar, avsedd att belysa broussaisismens stigande och fallande popularitet.

⁸ År 1836 ger Mühry, a. a., s. 60, följande målade skildring av Broussais' sjunkande auktoritet: »Wie gross das Ansehen Broussais gewesen ist, weiss man. Jetzt ist es nicht mehr so gross. Wenn man ihn in dem grossen Auditorium der école de médecine auf dem Katheder sitzen sieht, im schwarzen Mantel, in dem rothen Baret der Faculté, und mit der blauen Brille, wie er die Augen auf einen Fleck gerichtet, sich immer mehr irritiert, je mehr er von der Irritation spricht, und seinen Zuhörern, deren Zahl nur die ersten Bänke füllt, zuruft: pourquoi donc jeunesse ne se trouve personne entre Vous avec assez de bon sens pour s'opposer contre cette opinion de symptômes généraux, afin que la science marche, marche! dann sieht man, ist sein früherer Zauber dahin. In der Mitte seiner Vorlesung steigen neue Zuhörer durch die Thüren von oben und unten auf die Plätze bis das ganze Amphitheater gefüllt ist. Diese führt aber ihr Eifer nicht dahin, um Broussais willen, sondern um sich Plätze zu sichern für die Pathologie interne, die Andral eine Stunde später vortragen wird.»

⁹ *Traité clinique des maladies du coeur*, Paris 1835. och *Traité clinique du rhumatisme*

ningens terapeutiska betydelse och såg sin största ära i den av honom formulerade åderlåtningens metod, som han kallade *saignée coup sur coup* och som, trots kritik från olika håll, i hög grad imponerade samtiden genom de statistiska resultat han kunde uppvisa på sin klinik i Hôpital de la Charité.¹ Själv ville Bouillaud icke erkänna någon principiell motsättning mellan broussaisismen och den patologisk-anatomiska skolan.²

Den patologisk-anatomiska skolan, som representerade kritiken av Broussais' förhastade slutsatser och doktrinära ensidighet, fullföljde med ojämförlig framgång den uppgift, som även denne hade ställt: sjukdomarnas lokalisering och studiet av organens sjukliga förändringar. Den samordning av noggranna kliniska observationer och exakta obduktionsiakttagelser, varpå denna skolas epokbildande insats beror, ledde till fastställandet av talrika sjukdomsbilder, vilka genom sin naturvetenskapliga precision gjorde en ända på den symptomatiska medicinens oklara beskrivningar. Den patologiska anatomen blev diagnostikens grundval. Skolans egentliga upphovsmän, Jean Nicolas Corvisart (1755—1821) och René Théophile Hyacinthe Laennec (1781—1826) införde de klassiska undersökningsmetoder, som gjorde det möjligt att hos den levande patienten uppdaga de förändringar i ett inre organ, som ge sjukdomens förklaring: Corvisart återupptog och förbättrade den av Auenbrügger uppfunna perkussionen, som

---

articulaire, Paris 1840. — Till B:s mest berömda arbeten hör även hans klassiska avhandling om afasien: *Recherches cliniques propres à démontrer que la perte de la parole correspond à la lésion des lobules antérieurs du cerveau* (i: *Archives générales de médecine*, 8 (1825)). Linné uppges som bekant vara den förste som beskrivit sjukdomen i sin uppsats *Glömska af alla substantiva och i synnerhet namn*, i *K. Vet. Ak. Handl.* 1745.

¹ I Bouillauds arbete *Essai sur la philosophie médicale et les généralités de la clinique médicale, précédé d'un résumé philosophique des principaux progrès de la médecine, et suivi d'un parallèle des résultats de la formule des saignées coup sur coup avec ceux de l'ancienne méthode, dans le traitement des phlegmasies aiguës*, Paris 1836, kan metodens tillämpning vid olika sjukdomar liksom hans statistik och hans polemik mot Chomel, Louis och andra kritiker närmare studeras. Om metodens allmänna innebörd skriver han, s. 330: »C'est pour avoir enlevé dans l'espace de vingt-quatre heures la même quantité de sang que jusqu'ici l'on retirait en quatre ou cinq jours seulement, que, par un bonheur vraiment rare, je suis parvenu à tant abréger la durée des phlegmasies aiguës (pneumonie, pleurésie, péricardite, rhumatisme articulaire, entérite, érysipèle, etc.), et à diminuer la mortalité de ces maladies, à un point tel, que la chose paraît incroyable à ceux qui n'ont pas vu, et qu'elle ravit en quelque sorte d'étonnement les nombreuses personnes qui en sont journellement témoins.» Se ock B:s *Clinique médicale de l'hôpital de la Charité, ou exposition statistique des diverses maladies traitées à la clinique de cet hôpital*, 1—3, Paris 1837.

² Bouillaud, *Essai etc.*, s. 74: »Evitons de nous engager dans de stériles disputes de mots, et que la médecine *organique* et la médecine *physiologique* soient donc désormais une seule et même médecine.»

fallit i glömska, och med Laennecs uppfinning av stetoskopet, publicerad i hans ryktbara verk *De l'auscultation médiate* (1819), blev auskultationen ett diagnostiskt hjälpmedel av oöverträffad betydelse.

Vid tiden för Huss' vistelse i Paris var Gabriel Andral (1797—1876), professor i intern patologi från 1830 och läkare vid Hôpital de la Charité, sedan länge ansedd som skolans ledande man och som dess främste kliniker.³ En outtröttlig forskarnatur beträdde han även nya vägar, särskilt genom sina banbrytande studier över blodets sjukliga förändringar⁴, varåt den patologisk-anatomiska skolan, med sin solidistiska inställning, förut icke ägnat någon egentlig uppmärksamhet. Som terapeut skattade han icke i samma grad som skolan f. ö. åt nihilismen. Mer än någon annan drog han främmande läkare till Paris och vid hans föreläsningar var det stora auditoriet i École de Médecine alltid till trängsel fyllt.⁵ Till skolans stora namn hörde ock Pierre Charles Alexandre Louis (1787—1872), sedan 1835 läkare vid Hôpital de la Pitié, där han med lysande framgång meddelade klinisk undervisning. Genom sin skarpsinniga och grundliga kritik hade han mer än någon annan bidragit till broussaisismens nedgång och hans s. k. numeriska metod, som bragte statistiken till användning inom medicinen, utgjorde vid denna tid ett livligt debatterat diskussionsämne inom Paris' medicinska värld.⁶ Bland riktningens mest bemärkta representanter räknades även Jean Cruveilhier (1791—1874), sedan 1834 professor i patologisk anatomi och läkare vid La Salpêtrière, den bekanta vårdanstalten för gamla kvinnor; genom sina handböcker i anatomi och patologisk anatomi var han under årtionden en av de europeiska auktoriteterna på dessa områden. Även åtskilliga andra mycket betydande läkare bidrogo att höja skolans allmänna anseende, såsom Auguste François Chomel (1788—1858) och Léon Louis Rostan (1790—1866), bägge professorer i medicinsk klinik, den förre verksam på

³ Clinique médicale, Paris 1823—27.

⁴ Essai d'hématologie pathologique, Paris 1843. Som medarbetare vid sina hithörande undersökningar hade Andral Jules Gavarret (1809—1890), sedermera professor i medicinsk fysik.

⁵ Jfr ovan s. 173, not 8.

⁶ Särskilt berömd är Louis' på statistiskt material grundade avhandling *Recherches sur les effets de la saignée dans quelques maladies inflammatoires, et sur l'action de l'émetique et des vésicatoires dans la pneumonie*, Paris 1835. Sin numeriska metod utvecklade han närmare i *Mémoires de la Société médicale d'observation*, I, Paris 1837. En förbättrad och systematiserad framställning utgavs av Louis Denis Jules Gavarret, *Principes généraux de statistique médicale*, Paris 1840. — Den samtida diskussionen om den statistiska metoden kan bl. a. studeras i *Bulletin de l'Académie Royale de Médecine*, I (1836) och Louis Peisse, *La Médecine et les médecins*, I, Paris 1857, s. 134—175.

Hôtel-Dieu, den senare ledare av undervisningen i Hôpital de l'École; vidare Pierre François Olive Rayer (1793—1867), den bekante dermatologen, som hade sin klinik i Hôpital de la Charité, och Pierre Adolphe Piorry (1794—1879), läkare vid Hôpital de la Pitié, vilken åtnjöt ett högt anseende som diagnostiker och genom uppfinningen av plessimetern inlade en uppmärksammas förtjänst om perkussionsmetodens utbildning.⁷

Vid dessa mäns katedrar och kliniker kunde nu Huss studera den nya franska medicinen och i deras yrkesutövning iakttaga dessa helt naturvetenskapligt arbetande läkare, som i samtidens ögon till sin typ så starkt skilde sig från den traditionella.⁸ Memoarernas berättelse om hans studier och intryck äro mycket kortfattade. Paris var — skriver han — den tiden ännu delvis behärskat av broussaisismen, representerad i främsta rummet av Bouillaud⁹, men den patologisk-anatomiska skolan, företrädd framför allt av Cruveilhier, Andral och Louis, hade börjat taga överhand. Huss nämner bland det medicinska Paris' celebriteter även Chomel, Rostan, Rayer och Piorry. Med någon utförlighet omtalar han blott Bouillaud och Andral. Om den förre yttrar han: »Den snillrike, ehuru mer än tillbörligt ensidige Bouillaud, fängslade genom sina spirituella, om en lefvande öfvertygelse vittnande föredrag, så vid sjuksängen som i katedern, främst min ungdomliga uppmärksamhet, och ehuru jag mer än väl insåg öfverdriften af hans bekanta 'saignée coup sur coup'¹, följde jag dock med förkärlek hans kliniska verksamhet. Mycket godt inhämtade jag vid hans klinik, företrädesvis med hänsyn till den kliniska metodiken, hvori han var en mästare både genom snabb uppfattning och punktligt säker diagnos. Såsom broussaisist var Bouillaud i afseende på den medikamentösa behandlingen af

⁷ De la percussion médiante, Paris 1828; Traité de diagnostic et de séméiologie, 1—3, Paris 1837—1838.

⁸ År 1836 karakteriserar Mühry, a. a., s. 83 den franska medicinen och den franske läkaren på följande sätt: »Betrachten wir noch einmal kurz die jetzige französische Medicin und ihre Therapie. Der französische Arzt, der vor das Bett eines Kranken tritt, handelt nach folgendem Verfahren: Er sieht auf ihn, indem er dessen Körper nach genauer Kenntniss der Anatomie in die Bichatschen Systeme zerlegt; nach Broussais mehr oder weniger denkend, nimmt er an, dass eines davon an Entzündung leidet; welches dieses ist, wo der Sitz, wie weit die Ausdehnung und der Grad, untersucht er mit allen Sinnen, zumal auch durch Zufühlen und durch Hülfe des Stethoskops und der Percussion, mit einer Genauigkeit, in der Louis ein Muster ist, dann verordnet er Entziehen von Nahrung, mehr oder weniger milde Mittel, antiphlogistische und revulsive Behandlung, tritt aber der Tod ein, untersucht er die pathologische Anatomie, wie weit seine Diagnose richtig gewesen, wie sie Andral und Cruveilhier und nicht wenige Andere am ausführlichsten angegeben haben.»

⁹ Broussais levde dock vid tiden för Huss parisvistelse; han dog först den 16 nov. 1838.

¹ Jfr längre fram s. 194, not 8.

akuta sjukdomar nära nihilistisk; lansett och blodiglar, varma grötter å abdomen m. m. voro hufvudsaken.» Åt Andral ägnas följande omdöme: »Chefen för den patologiskt-anatomiska Paris-skolan, d. v. s. den patologiska anatomiens tillämpning på medicinen, var Andral, en man med ovanlig grundlighet och en forskningsförmåga oberoende af förutfattade åsikter. Väl voro hans föreläsningar vid École de médecine ofta torra², men de voro innehållsrika, grundade uteslutande på erfarenhet. Andral höll ej klinik, men vid den afdelning han förestod följdes hans ronder städse med intresse; behandlingen var eklektisk och ingalunda nihilistisk.» Chomel, Rostan och Rayer karakteriseras som goda diagnostiker, solida terapeuter och framstående skriftställare. Om den originelle Piorry's mästerskap i perkussion med plessimeter yttrar sig Huss med stor beundran. Utan att nämna några lärarnamn omtalar han även, att han följde specialklinikerna för hudsjukdomar vid Hôpital St. Louis³ — ett vid detta sjukhus särskilt odlat område, där enastående studiemöjligheter erbjödos — och för nervsjukdomar vid La Salpêtrière. Dessutom deltog han i privatkurser i patologisk anatomi, hudsjukdomar och stetoskopi⁴; några närmare uppgifter härom meddelas ej.

En mera levande föreställning om den unge Huss' studier och intryck av det medicinska Paris än dessa memoarernas bleknade minnen giva de samtida anteckningarna med deras på färska intryck vilande karakteristiker och iakt-

² Andra samtida åhörare hade en helt annan uppfattning. Så heter det t. ex. i E. Isensee, *Die Geschichte der Medicin*, III: 1 (1843), s. 642 om Andral: »Diese überzeugende Kraft, dieser Fluss der Rede, diese Präcision der Darstellung, verbunden mit der Solidität so umfangreichen Wissens, mit dem von bedeutender Erfahrung emporgetragenen Selbstgefühl, verbunden endlich mit so grosser Humanität, so lebenswürdiger Persönlichkeit, konnte nicht anders als einnehmend auf die jungen Gemüther zu wirken. Und so ist es denn auch. Andrals Auditorium fasst über 1500 Zuhörer und ist stets zu klein.»

³ Troligen åsyftar Huss Laurent Théodore Bietts (1781—1840) berömda kliniska föreläsningar.

⁴ Man kan måhända våga den gissningen, att den åsyftade kursen i stetoskopi var den, som brukade givas av Andrals »chef de clinique» Jules Fournet, författare till ett prisbelönt arbete med titeln *Recherches cliniques sur l'auscultation des organes respiratoires, et sur la première période de la phtisie pulmonaire, faites dans le service de M. le Prof. Andral*, 1—2, Paris 1839. Något år tidigare hade stockholmsläkaren Levertin deltagit i en sådan kurs, se bilagan till denna uppsats, s. 217. — På Bouillauds avdelning i Hôpital de la Charité gåvos, åtminstone vid 1830-talets mitt, mycket uppskattade kurser i stetoskopi av den polskfödde Adam Raciborski (1809—1871), som skrev en på sin tid vida bekant *Nouveau manuel complet d'auscultation et de percussion*, Paris 1835 (översatt till många språk). Möjligen kan även denne åsyftas.

tagelser. Av stort intresse är också hans brev till Retzius av den 4 maj 1838 — måhända det enda bevarade brevet från Huss' tid i Paris. Innan vi övergå till anteckningarna, må några utdrag av detta brev anföras:

— — — Framkommen till Paris skaffade jag mig redan andra dagen logi bredvid Charitéen, där jag äfven ernar quarbli. Jag besöker detta hospital med förkärlek, emedan Bouillaud och Andral där verka: jag bekänner att min mening är att om möjligt söka tillegna mig dessas åsigter, samt söka efterapa dem, så vidt i min förmåga står: höga mönster torde Bror leende tänka: så är det ock men min mening är ej så förmäten att söka likna dessa så celebra män, utan om jag blott kan bli en skuggbild i jämförelse är jag nöjd: ynglingen måste ju söka sig ett ideal, ett mönster; och ynglingens drömmar flyga ock ofta högre än verkligheten sedan kan realisera.

Dessa rader, med deras för den återhållsamme Huss så ovanliga entusiasm, visa att han icke blivit besviken vid sin resas mål: efter att i fem veckor ha följt Bouillaud's och Andral's undervisning ser han i dem de ideala mönstren för sin egen framtida gärning.

Härefter ger brevet en glimt av hans vanliga arbetsdag, som börjar på något av sjukhusen och fortsätter i École de Médecine, där han är djupt imponerad av den franska vältaligheten. Av de tre professorer, vars föreläsningar han omtalar, är blott Cruveilhier nämnd i memoarerna, dock utan att man där får en klar uppfattning om, huruvida Huss verkligen hört honom. Pierre Honoré Bérard (1797—1858), professor i fysiologi, och Jean Baptiste Dumas (1800—1884), den ryktbare kemisten, förekomma varken i memoarerna eller de bevarade anteckningarna:

— Jag har ej mycket att berätta från den parisiska världen, ty hela min förmiddag förgår på något af sjukhusen, vanligen Charitéen, och sedan klinikerna äro slutade följer jag vanligen med hopen till Ecole de Medicine att där höra föreläsningarna af med. facultetens så celebra professorer. Jag måste erkänna att jag ej kunnat förr göra mig något begrepp om den vältalighet hvarmed de franska professorerna ex tempore hålla sina föreläsningar; det är verkligen märkvärdigt att höra dem på samma gång som det är högst intressant: hvilket annat land kan framte något dylikt! Jag har här af lärt mig att inse att om en föreläsning skall vara underhållande och intressant för åhöraren måste den ske fritt, ty detta läsande i concept blir som en död bokstaf i jemförelse med det fria föredraget.⁵ Jag

⁵ De franska professorernas vältalighet är ett ofta återkommande tema i resande svenskars skildringar av det lärda livet i Paris. Berzelius t. ex., som under hösten 1818 följt föreläsningarna vid École de Médecine, skriver i ett brev, daterat Paris den 5 dec. 1818 och den 12 jan. 1819 uppläst i Läkaresällskapet: »Jag är ofantligt sysselsatt med att följa lectionerna och har här lärt ganska mycket i konsten att ge föreläsningar, som man här gort till et särskilt studium, hvori den ena Professoren söker at öfverträffa den andra.»

har medföljt Bérard's föreläsningar öfver menniskoracerna, och jag förlåter honom gerna att han påstod att Sverges invånare afvikit från germaniska stammen betydligt, (d. v. s. degenererat) genom blandning å ena sidan med finska raçen och å andra med Mongoliska d. ä. lapparna: om möjligen det förra kan ega någon grund är dock det sednare ren dikt: äfvensom jag ock vill öfverse med hans franska egenkärlek då han sökte bevisa att af germaniska stammen den fransyska nationen var den ädlaste. — Cruveilhier har hittintils föredragit benens patologiska förändringar; jag behöfver ej säga att hans föreläsningar äro högst instructiva. Wid tillfälle af fractura colli femoris förklarade han att orsaken hvarföre denna fractur är så allmän hos gamla och deremot högst sällsynt hos unga, vore först den ringa vitalitet som bensystemet i allmänhet och företrädesvis det i de undre extremiteterna har hos ålderstigne; till följe af denna ringa vitalité följer absorbtion af bensubstans, hvarigenom benen ej allenast blifva tunnare utan äfven sprödare: då nu vidare hela öfra kroppens tyngd hvilar på collum femoris, som utstående bildar en mera spetsig vinkel med det uppstående bäckenet, är tydligt att det såsom förtunnadt och mera sprödt än normalt skall vara mäst utsatt för fractur: han visade härvid preparater der bensubstansen var så förtunnad genom absorbtion att man med lätthet endast med ett par finger kunde sammankrossa den: den ringa vitaliteten jemte den försiggående absorptionen är ock orsaken till svårigheten och ofast omöjligheten att läka dessa fracturer, och då de läkas hos gamla sker det ej genom callus- eller ny benbildning utan genom en mera fibrös massa. — Den vältaligaste af alla jag hört är Dumas: han läser chimie medicale och började denna semester d. ä. d. 1 apr. med organiska chemien, hvarvid han öfverträffligt i de första timmarna framställde sina åsigter om de kemiska lagarna för den organiska naturen. Wid hans föreläsningar är auditorium så öfverfullt, att man måste gå $\frac{1}{2}$ timme förut för att kunna slippa in, och applaudissementer och vivat-rop följa honom hvar gång han slutat. — Se här hvad jag denna gång har att säga från Paris: jag sysselsätter mig uteslutande med medicine, och hvad jag uppsnappar utom den är mera tillfälligtvis; derföre negligerar jag ock nästan helt och hållet de chirurgiska klinikerna. Detta är orsaken hvarför jag nu ej skrifver till Tit. Ekströmer, ty jag har, rent ut sagt, intet sett som skulle kunna intressera honom; dock vill jag väl innan månadens slut hafva samlat något, hvarmed jag då ernar uppvakta⁶: jag skref honom till, innan min afresa från Wien, tackande för den ovärderliga verksamhet han haft för mig vid frågan om understödet.⁷ —

De anteckningar av Huss från Paristiden, som bevarats och som här i sin helhet återgivas, gälla Bouillaud, Andral och Rostan samt därjämte fyra i memoarerna icke omtalade kirurger.

Utförligast skriver Huss om Bouillaud:

Bouillaud. Clinique de la Faculté. Har sin service i Charitéen. Hans salar äro fulla af uteslutande bröst- och hjertsjukdomar. Som lätt kan förstås idkas här

⁶ Jfr de i det följande meddelade anteckningarna om kirurgerna Velpeau, Roux, Breschet och Blandin.

⁷ Jfr ovan s. 171.

den fysikaliska methoden i sin helhet. Sjelf ausculterar han än med stetoskop, än med blotta örat⁸: plessimeter brukar han ej, utan pekfinger⁹. Pulsen bestämmes alltid efter klockan¹: och temperaturen mätes medelst thermometer² som han städse bär i fickan: reactionspapper dels för urinen, dels ock för saliven begagnas äfven: salivens alkaliska eller syre-carakter iagttages derigenom att den sjuke lägger ett reaktionspappersstycke på tungan tills det blifvit genomblött³; detta salivens pröfvande har jag dock endast sett användt hos sådana, för hvilka quicksilfver antingen invertes som Calomel, eller utvertes som Ungv. merc., användes. — Allt på denna klinik försiggår med ytterlig noggranhet, diagnosen bestämmes ända in i de, snart sagt otroligaste finesser: t. ex. till hvilken punkt lungorna äro inflammerade; huru högt ett förhandenvarande exudat i pleura sträcker sig; hvarest en caverna

⁸ Jfr Bouillaud, Essai sur la philosophie médicale, Paris 1836, s. 85, not 2: »Tout le monde sait aujourd'hui que, dans l'immense majorité des cas, on peut se dispenser, comme on se dispense en effet, avec avantage, de l'emploi du stéthoscope, pour ausculter les bruits ou son divers qui se passent dans les organes de la respiration et de la circulation, ainsi que dans quelques autres organes.»

⁹ Ett meningsutbyte om plessimetern mellan Bouillaud och Piorry är protokollfört i Bulletin de l'Académie Royale de Médecine, III (1838—1839), s. 219 f.

¹ Ännu under 1800-talets förra del hade pulsräkningen icke kommit i allmänt bruk bland läkarna. Klinikerna av den patologisk-anatomiska skolan höra till pionjärerna; Louis' användning av ett ur med sekundvisare brukar särskilt omtalas. Se t. ex. F. H. Garrison, An introduction to the history of medicine, 3d ed., Philadelphia 1924, s. 366 och 429 och R. H. Shryock, The development of modern medicine, Philadelphia 1936, s. 21 ff. och 165. — Piorry, Traité de diagnostic, I, Paris 1837, s. 245, anser, att läkaren i allmänhet reder sig bra utan ur; vid mycket hög pulsfrekvens anser han sig dock kunna anbefalla »une montre à seconde ou, à son défaut, d'une montre ordinaire. Dans ce dernier cas, on consacrerait nécessairement plus d'une minute à l'exploration du pouls.»

² Som bekant kom febertermometern mera allmänt i bruk först efter publikationen av C. A. Wunderlichs klassiska arbete Das Verhalten der Eigenwärme in Krankheiten, Leipzig 1868; det är betecknande, att annonser om kliniska termometrar i de medicinska tidskrifterna börja bli vanliga först på 1870-talet. Den kliniska termometri hade dock dessförinnan en lång historia, som Wunderlich skildrar a. a., s. 31—57; han omnämner där även de franska läkarna Bouillaud, Piorry, Andral m. fl. (s. 40 ff.). I sitt arbete Clinique médicale, I (1837), s. 293, försvarar Bouillaud bruket av febertermometern mot Chomel, som förklarar, »que pour l'appréciation de la chaleur morbide, le seul instrument même que le médecin puisse employer, est la main», varemot Bouillaud hävdar, »que pour la rigoureuse appréciation de la chaleur morbide, le thermomètre est un instrument incomparablement plus fidèle que la main». — Om den kliniska termometriens äldre historia se även C. E. Daniels, Die Thermometrie am Krankenbette, i Zeitschr. f. diätetische und physikalische Therapie, 5 (1902), s. 388—403, och G. Sims Woodhead & P. C. Varrier-Jones, Investigations on clinical thermometry, i The Lancet, 1916, I, s. 173—180. — Se ock längre fram, s. 206, not 12.

³ Denna metod hade föreslagits av den vid Hôpital de la Charité som Bouillauds »chef de clinique» verksamme läkaren Alfred Donné (1801—1878); se hans 1836 publicerade avhandling Histoire physiologique et pathologique de la salive. Jfr Bouillaud, Clinique médicale, I, 1837, s. 315 och Piorry, Traité de diagnostic, II, 1837, s. 25 ff.

tuberculosa förefinnes; hvilka valvler i hjertat äro afficerade, så att han bestämdt säger om valvulae semilunares, tricuspidalis eller mitralis lida, samt till och med på hvad sätt, d. v. s. förträngning, utvidgning, förbening, m. m. Den gjorda diagnosen uppskrifves ordagrann, och hufvudsaken ändras ej under hela sjukdomens förlopp, blott några tillägg kunna i kanten dertill göras. Då den sjuke aflider, skrides genast till liköppning, och först uppläses då inför hela auditorium den gjorda diagnosen, för att alla må kunna inse huruvida den öfverensstämmer med de resultat obduktionen ger. B. är ock en så fin diagnost att de under lifvet gjorda diagnoserna städse i hufvudsakerna och merendels äfven i finesserna i allo besannas: detta är en verklig triumf för den nyare diagnostiken. Märkligt är att se med hvad tålmod B. noga utforskar de sjukas tillstånd: han är i detta hänseende outtröttelig och exemplarisk; märkligt är ock huru han så noga kan auscultera oaktadt det myckna buller som studenterna [göra]; väl repeterar han ofta »pas de bruit M. M., s'il vous plait», men det hjälper blott för några sekunder. Efter sjukbesöket, som varar fulla 2 timmar, håller han föreläsning öfver de intressantare fallen, och de förändringar de undergått sedan dagen förut, eller obduktion af någon afliden, eller om obduktionen redan blifvit gjord, de sjukliga förändringar som funnits, hvilka då förevisas, förklaras och jämföras med diagnosen. Dessa föredrag äro ofastast högst intressanta, och händer det, att studenterna vid dess slut enhälligt applaudera. — Wid sjelfva sjuksängen säger han hvad han hör, och marquerar stället, så att hvar och en kan, sedan han lämnat sängen, sjelf förrätta auscultation och öfvertyga sig om sanningen; af det hörda drager han sjelf resultatet hvilka städse uppskrifvas i Journalen. Hvad behandlingen angår äro för hjertats sjukdomar bloduttömningar hufvudsaken, allmänna, och application af iglar öfver regio cordis, samt Vesicatorier äfven som trakt: *invertes digitalis* ant. i pulver 2 gr. 3 ggr. på dagen, eller som *digitalin* äfvenledes 2 gr. 3 ggr. Behandl. för öfrigt såsom den finnes i hans utgifna *Mal. du Coeur*.⁴ — Rheum. art. acut. som vanl. är förenad med Endocarditis, behandlas ock som finnes beskrifvet: iglar på de uppsvullna lederna samt ingnidning af Ungv. merc. — V[enæ] S[ectio] äfvenledes om reaction är stark; äfvensom ock *calomel invertes*, i förening med opium. — Wid lungsot sparas ej på locala bloduttömningar, så att jag såg en som ej tycktes hafva många droppar blod quar, dock ordineras 20 iglar morgon och 20 st. på aftonen äfven. — Det föredrag som hålles efter visiten är intressant och lifligt: här göres reda för de vigtigste sjukdomar och för dem som tillfrisknat och för dagen lämna anstalten, äfvensom såsom ofvan anförts, förrättas liköppningar, hvarvid B. sjelf noggrant undersöker hvarje organ särskilt, samt tillkännager och förevisar de förhand. pathol. förändringarna. — Ett föredrag som jag hörde öfver interm. feber, och der B. sinnrikt gjorde reda för sin åsigt att dessa febrar böra hänföras till Nevroser, och att han ansåg dem förorsakas af en nevros i det arteriella systemet; alla de förändringar man finner efter döden äro endast sjukdomens följder, och sprida alls ingen dager öfver sjukdomens väsende: dock medger B. att dessa intermitt. febrar ännu höra till Mystererna i Medicin. Mot dessa febrar använder B. numera sällan quinin, hvilket han dock kallade »Prince des Febrifuges», utan har nu börjat experimentera med *Digitalis* på en gång in- och utvertes; detta synes rationelt enl. hans anta-

⁴ *Traité clinique des maladies du coeur*, Paris 1835.

gande af sjukdomens säte såsom Nevrosis syst.^s arter. — Hvad uppdrifningen af mjel-
ten angår, beror den helt och hållet endast på öfverfyllnad af blod, tillfölje af den
vid anfallets början inträdande frossan, då all blod från ytan drifves mot de inre
partierna; hvarföre man ock strax efter anfallet ofta känner mjelten förstörad, då
han deremot några timmar derefter återtagit sin vanliga volume: det förstås af sig
sjelf att af denna öfverfyllnad, ofta repeterad, sluteligen ett patologiskt tillstånd i
detta organ måste uppkomma. Enahanda är ock förhållandet med gonflement af
lefvorn, till följe af frossor. — I pneumonier använder B. endast bloduttömningar
och digitalis: endast i fall som äro förtviflade anordnas T[artarus] stibiatus, ej
för att det hjälper, men derföre att han ej känner något annat som är mäktigt att
hjelpa. V. S. göres vanligen 2^{ne} gånger på dagen, morgon och afton, 3 paletter
hvarje gång; 1 palette = 3 uns = $\frac{1}{4}$ livre; jämte V. S. antingen Koppning eller
Sangsues: Sirop de gomme dulcorée gifves nästan åt alla sjuka. — Wid sjukdiagno-
sen ses alltid efter följande: Huru många gånger patienten respirerar i minuten;
räknas pulsslagen; temperaturen hvarvid Thermometern lägges i maggropen⁵; per-
cussion och auscultation; sputa och dess egenskaper⁶; urinen och dess qualiteter af
sur eller alcal.⁷, klar eller grumlig etc., saliven huru den reagerar i vissa fall såsom
ofvan är antydt; svett och hudens tillstånd, om den förra är allmän eller partiell;
tunga; kräkning; underlifvets tillstånd medelst palpitation [sic!]; stolgång; men-
suration af bröstet då auscultation ger anledning att förmoda exsudat m. m.⁸ —
Märkvärdigt är att höra med hvilken bestämdhet, som gränsar till suffisens eller
förmätenhet B. yttrar sig vid liköppningar; ty före liköppningen säger han högt
och bestämdt, sedan sjukdomens historia blifvit repeterad och diagnosen anmärkt,

⁵ Att Bouillaud vanligen mätte temperaturen genom att applicera sin 100-gradiga kvick-
silvertermometer på detta sätt, bekräftas av hans eget yttrande under en diskussion i Académie
Royale de Médecine den 13 nov. 1838, refererad i denna akademis Bulletin, Tome 3, Paris
1838—1839, s. 218 ff. Denna diskussion om temperaturdifferensen mellan normala och
sjukliga tillstånd, vari ett flertal ledamöter deltog, var närmast föranledd av en just före-
dragen rapport av Piorry rörande en av en viss Vallez gjord kombination av stetoskop och
termometer — den sistnämnda placerad i stetoskopets urholkning. Piorry fann detta kombi-
nerade instrument mycket praktiskt och rekommenderar det i sin *Traité de diagnostic*, 3,
s. 30. (Samma idé togs sedan upp i England av Allbut men uppskattades föga, se Woodhead
& Varrier-Jones, a. a., s. 179.)

⁶ Av tidens franska kliniker var det framför allt Andral, som ägnat ett ingående studium
åt upphostningarnas diagnostiska betydelse i sitt arbete *Recherches sur l'expectoration dans
les différentes maladies de poitrine*, Thèse, Paris 1821.

⁷ Jfr Piorry, a. a., 2 (1837), s. 356 ff.

⁸ Laennec hade icke funnit mensurationen vara av någon särskild nytta som diagnostiskt
hjälpmedel (*Traité de l'auscultation médiate*, 2e éd., 1826, s. 21) men metoden praktiserades
tydligt av åtskilliga av de franska klinikerna. Jfr Piorry, a. a., 1 (1837), s. 569 ff. (P. re-
kommenderar i detta sammanhang ett med måttband kombinerat stetoskop!) Vid tiden
för Huss parisvistelse utkom ett specialarbete om mensurationen, författat av en av Louis'
lärjungar, den ansedde läkaren Eug. J. Woillez: *Recherches pratiques sur l'inspection et
la mensuration de la poitrine, considérées comme moyens diagnostiques complémentaires
de la percussion et de l'auscultation*, Paris 1838.

hvad och hvilka patologiska förändringar skola finnas: detta förutsäggande slår ock ej felt, åtminstone har jag ej sett detta förhållande inträffa vid hjertats och respirationsorganernas sjukdomar utan har allt på punkten slagit in efter det förut sagda och bestämda. — Se här ett litet exempel. En man hade dött i pneumoni, hvar till den sista dagen sällat sig rubbning i hjertats funktion: B. sade: »Således Mina Herrar skola vi här finna högra lungans öfversta lob i den förändring som tillhör pneumoniens 3^{dje} grad; bakre delen af den understa loben i den förändring som tillhör pneumoniens 2^{dra} grad, och denna lobs främre partie i den 1^{sta}; den medlersta loben af frisk beskaffenhet. Wenstra lungan är i sin öfre del i 2^{dra} infl.^s graden, hvilket aftager småningom så att den öfvergår till första och i dess understa del frisk och souple, fylld af luft. Hjertat är fylldt af coagulerad blod, demi-organisé, adherent vid endo-cardium, och entortillé omkring valv. mitr. sentrådar. Valv. mitral. är äfven inflam. rodnad och injicierad.» Jag förvånades afhörande denna förmätenhet, men förföll i beundran för Mannen, då jag såg att allt hvart enda ord af det han förutspått slog in, och att det ej fanns en punkt hvare han tagit fel. — — Hans föredrag är högst animeradt; ett vore dock att önska nemligen att han utelämnade allt ondt och allt klander, mot sina kolleger, särdeles Louis och Chomel⁹; dock dessa spara ej eller B. och derföre är det endast repressalier. Särdeles utfar B. mot Chomels så kallade *Medicine eclecticque*, påstående att denna är ett verkligt nonsens. Högeligen upphöjer han städse sin method att behandla akuta sjukdomar endast med ymniga bloduttömningar, utan inre medicin, och åberopar sig på sina så gynnande resultater att endast $\frac{1}{8}$ af hans sjuka dö, då deremot hos Chomel nära $\frac{1}{2}$ duka under.¹⁰ Wid uppläsningen af 2^{ne} förhandenvarande fall af peripneumonie, »casus gravissimus» båda, där inflammationen i ena fallet angripit hela ena lungan, och i det andra äfven ett partie af den andra, men hvilka båda fall öfvergått till hälsa endast genom *saignée coup à coup*, yttrade han: »voilà M. M. un miracle, les temps des miracles recommencent en verité». — Laxantia ger B. högst sällan, kanske alldrig: så mycket oftare ordineras deremot lavemanger, hvaraf en stor mängd finnes, alla under olika benämningar. »Det är ingen lätt sak M. H., sade B. en dag, att studera och söka penetrera lagarna för naturen, car il faut se renoncer à tout ce que peut faire la vie agreable.» — Det blir verkligen degoutant att i längden höra B.s föredrag, derföre att han ideligen idislar förträffligheten af sin så kallade nya, »tout à fait neuve», method med bloduttömningar coup à coup i bröstets och hjertats acuta åkommor. Hvarje fall af botad pneumonie gifver honom härtill anledning, hvarjemte han städse ljungar bannstrålen mot alla andra läkare som ej villja behandla de sjuke så som han, utan genom sina förvända medel såsom antimonialia o. dyl. föra de sjuke till grafven, i st. f. att bota dem, hvilket enl. hans method är gjort på 4 à 5 dagar. Detta språk repeteras på hvarje lection; dock är hans föredrag så lifligt och flytande att man gerna lyssnar dertill.

⁹ Det starkt polemiska och självupptagna i Bouillauds framträdande, som Huss här och i det följande kritiserar, stötte även andra utländska iakttagare, se t. ex. E. Isensee, *Geschichte der Medicin*, II, 3 (1843), s. 638. Dessa egenskaper sätta även i hög grad sin prägel på B:s skrifter, t. ex. *Clinique médicale*, med dess genomgående polemik mot Louis och Chomel.

¹⁰ Jfr Bouillaud, *Clinique médicale*, 2, s. 217 och 232.

En dag hade han ett tidningsblad i hand där han af Louis blifvit kallad Petulant, och att han med petulance dref sina nya åsigter, och hans vederläggning häraf var högst lifligt framställd. — I en lection framstälde han att hvad man förr vanligen kallat Rheumat. paralyti, särdeles i någon af ansigtsnerverna, oftast ej var annat än följd af nevritis, hvaraf nerven genom inflammation blifvit gjord otjenlig att förrätta sina functioner: äfvensom ansigtsneuralgie alldrig var annat än nevritis, samt att den vanligen, då den ännu var färsk, gaf vika för antiphlogistisk behandling. — Iglar — Vesicat., då den blifvit mera inrotad, Vesicat. med narcot. belladonna, och som sista refugium, Electropunctur¹, hvilket stundom hjälpte, då allt annat förgäfves försökts.

Huss' anteckningar om Andral äro av följande lydelse:

Andral. Man kan se att snillet bor under denne mans anspråkslösa yta, och ehuru ej mera än några och 30 år gammal², är hans hufvud redan grått till följe af de ansträngningar hans själ gjort för vetenskapen. As åsigter i theoretiskt afseende ses bäst af hans nyligen utgifna föreläsningar³, derföre endast några anmärkningar om hans praxis på den afdelning han har på Charitéen. En utomordentelig noggrannhet vid diagnosen, såväl i anamnesticke afseende, som rörande status praesens är det först utmärkande draget; alla möjliga tillfälligheter som kunna sprida något ljus öfver sjukdomen undersökas, såsom förutgående sjukdomar, hälsotillståndet hos föräldrar och syskon m. m. Med största noggrannhet exploreras status praesens medelst den fysikaliska methoden i sin helhet, och synes Andral häruti hafva en utomordentelig färdighet, ty han behöfver endast lägga örat till bröstet eller legert låta det passera uppifrån nedåt, för att bestämma hvad som höres på olika punkter. Ej ser man Andral som Bouillaud med thermometern⁴, dock räknas äfven här respiration och puls och reaktionspapperet användes nästan städse till undersökande af urinens och salivens beskaffenhet, företrädesvis dock i underlifsorganens lidanden; såväl saliven på tungan, som den specielt från spottkörtlarna kommande både i bucca som ock under tungan, ser [han] särskildt efter; (Jag känner dock ej rätt ändamålet härmed): då det skall vara riktigt noga, låter han patienten först skölja sig i munnen, samt därefter tugga en bit socker, och då först inlägga reaktionspapperet. En noggran uppmärksamhet fästes på urinen ej endast dess reaktion, utan den pröfvas äfven med åtskilliga andra reagentia chemica och värme, hvarföre spritlampan städse medföljer kliniken från säng till säng, (hvilket man då kan

¹ Om denna metod, se J. B. Sarlandière, Mémoires sur l'électropuncture considérée comme moyen nouveau de traiter efficacement la goutte, les rhumatismes et les affections nerveuses et sur l'emploi du moxa japonais en France, Paris 1825.

² Andral, som var född 1797, var vid denna tid över 40 år.

³ Cours de pathologie interne, professé à la Faculté de Médecine de Paris. Recueilli et rédigé par Amédée Latour, 1—3, Paris 1836.

⁴ Detta gäller i varje fall ej för en något senare tidpunkt. Om Andrals betydelsefulla insats i termometriens historia genom formulerandet, år 1841, av ett antal bestämda lagar beträffande temperaturhöjden i sjukdomar, se Wunderlich, Das Verhalten der Eigenwärme in Krankheiten, Leipz. 1868, s. 42.

sätta i stället för termometern hos Bouillaud); således bestämmes nu om urinen håller öfverskott af ammoniac, af urinämne, ägghvita etc. I praktisk behandlingsväg, har Andral åsigter som mycket närma sig de tyska och våra. Han fruktar ej för användandet af inre medicamenter, såsom metallica, som de andra franska läkarna, till följe af Broussais' lära, utan synes kommit till den erfarenhet att dessa ingalunda framkalla gastritis och enteritis, utan äro deremot nödvändiga för sjukdomens häfvande. Så får man hos honom se Calomel, Jal., Scammon. etc. använda; ej så frikostig är han på V. S. utan tager vanligen sin tillflykt till locala bloduttömningar; och har jag t. o. m. vid en rätt häftig Pneumonie hos en 60-årig man, sett endast anordnad 20 Hirud. på bröstet. Wid ett förhandenvarande pleurit. exsudat, der exudatet nära nog uppfyllde hela venstra cavitas pleurae, hvilket percussion ensamt tillförlitligt angaf, förordnades dock V. S. på 1 livre: denne hade ock en puls öfver 100. Ett fall af kronisk rheumat. behandladt med Inf. Arnicae: Valeriana i inf. gafs ock.

Om Rostan heter det:

R o s t a n. Dennes klinik är ett undantag från de öfriga parisiska klinikerna, derigenom att den försiggår enligt tyska methoden, d. v. s. att studenterna sjelfva, under professors ledning, göra sjukexamen, och anordna behandlingen. Rostan gör väl härvid ofta sjelf de mästa frågorna, dock är detta oftast af artighet för att leda studenten: kliniken är i allo intressant och lärorik genom de förklaringar R. meddelar; låt vara att dessa ej alltid äro så djupa, så äro de dock passande för åhörarna: intressant är denna klinik ock derföre att här förekommer mera olikartade sjukdomar än t. ex. hos Bouillaud, der man endast får se hjert- och bröstsjukdomar, och detta blir tröttande i längden. Diagnosen hos Rostan sker med lofvärd noggrannhet, dock ej så minutiöst som hos B.: så fästes här föga afseende på urinen, intet als på temperaturens bestämmande medelst thermometer och ej eller har jag der sett något användande af reactionspapper i munnen. Auscultation och percussion användas i sin helhet, och städse med stor noggrannhet. Rostans föredrag efter visiten är högst intressant och värtaligt, flytande och lätt; samt har intet af den syffisans som man så ofta får höra på andra afdelningar: han deducerar härvid de förhandenvarande fallen lättfattligt och lärorikt, analyserande hvarje symptom för sig, och sedan förenande dem till ett helt. Hvad det practiska angår är han lik de flesta andra pariser Läkare, att undvika alla medel som möjligen skulle kunna, enligt deras åsigt, irritera tarmkanalen: således Tisaner, bad, Lavemanger, och bloduttömningar samt Vesicat. och sinapismer. En patient satte Rostan en dag i förundran, genom, som han uttryckte [sig,] den öfvernaturliga effekt, som 2^{ne} Vesicat^r haft efter 24 timmar. Se här fallet: en 23 årig quinna inkom med pleurit. exsudat på båda sidor, så ymnigt att det nästan uppfyllde hela saccus pleurae på båda sidor: blott ett litet spatium hördes fritt, vid den sjukas sittande i sängen: en åderlåtning ordinerades och 2^{ne} Vesic., *large*, en på hvarje sida nemligen: pulsen var härvid 120 och spänd samt andedrägten högst generad. Följande morgon var pulsen endast 80 och exsudatet hade förminskats till mera än hälften: nu uttryckte han häröfver sin förundran, samt huru vissa Läkare kunna förkasta och anse som skadligt, till och med, bruket af Ves.: en verkligen frappant bekännelse! Detta nyttiga använ-

dande af Ves. har ju annorstädes så länge varit känt; men fransoserna äro lätta att falla i förvåning, liksom många förvånas och kunna ej få sig att tro att tarmkanalen tål med *drastica*, utan att bli ulcererad, m. m. — En gång höll han sitt föredrag om peritonitis:

De i Huss' anteckningar berörda fyra representanterna för den franska kirurgien, vilken vid denna tid som bekant intog en överlägset ledande ställning, äro Velpeau, Roux, Breschet och Blandin.⁵

Ryktbarast av dessa var Alfred Armand Louis Marie Velpeau (1795—1867), sedan 1834 professor i kirurgisk klinik och verksam vid Hôpital de la Charité, känd för sina banbrytande insatser på den kirurgiska anatomiens område och för sin lysande operativa skicklighet. Om denne skriver Huss:

Velpeau. En 50 års man hvars klinik är föga intressant, då deremot hans föredrag efter densamma är ganska innehållsrikt. De förekommande fallen voro ock högst vanliga: anmärkningsvärdast syntes mig behandlingen af fracturer, hvilka vare sig på ben, lår eller armar behandlades utan bandage, utan endast med circulär binda eller expulsiv binda: skenor eller klossar fanns ej utan den sjuke låg aldeles fri med sin brutna extremitet endast laggd i ett passande läge: den anlaggda expulsivbindan var flerdubbel, så att den gaf fasthet och styrka, hvarigenom den väl kan anses såsom en art schindel; och hufvudsaken att de sjuke bibehöllo sitt läge oförändrat så som man från början gifvit dem det, gör att läkningen går lika bra som med schindlar. Såsom prof på att Velp. är en ägta chirurg, hörde jag flera gånger att han svarade de sjuke som klagade öfver någon invertes sjukdom t. ex. . . . i bröstet: »je ne sais pas guerir la poitrine, ça n'est pas mon metier». Allmänt nog förekom på afdelningen Erysipelas, hvarföre hans föreläsning efteråt handlade härom. Han sökte härvid uppgifva en ny charactersföljd på erysipelas, sägande att alla som förr skrifvit och afhandlat denna sjukdom haft orätt, och att de sammanblandat flera särskildta affektioner under detta namn: han sjelf hade nu först funnit sanningen, hvilken han skulle söka analysera. Bland de många som förr haft origtiga föreställningar om Erysip. var äfven P. Frank, som gått så långt i fel, att han beskrefvit ett erythem under detta namn. V. sönderdelade nu alla arter af Erys.: de gamla väl kända sjukdomarna under nya namn; hans kännetecken på hvarje species syntes mig dock ej nya. — I allmänhet är det ett stort fel, som jag alltid anmärkt hos de Franska Läkarna, att med syffisans påstå att det endast som de trott sig hafva funnit, är sanning, och att alla andra som ej tänkt eller tänka lika med dem, vare sig föregången eller samtida, famlat i mörkret. En sjukdomsform som Velp. säger sig först distingerat från Erysip. är inflamm. i de lymph. kärlen, som ligga under huden, och som transportera sig till ganglierna: denna kallar han Angiolite, Angiolitis, Angioleucitis, dock tillstår han att ingen af dessa benämningar är exakt,

⁵ »Wem es darum zu thun ist — skriver Wunderlich, Wien und Paris (1841), s. 127 — eine genaue chirurgische Diagnostik zu lernen, wer Operationen mit einer an's Unglaubliche gränzenden Kunstfertigkeit ausgeübt sehen will, der gehe nach Paris.» I främsta rummet anbefaller han de här nämnda kirurgernas kliniker.

men han har ej kunnat finna någon bättre. Denna infl. utmärker sig från hvarje annan art af erysipelatös inflamm. att den utgående från en punkt (plaque) sprider sig derifrån liksom i band eller trådar stundom förenade till nätform, och fortlöpa till närmaste större lager af lymfkörtlar, hvilka då ansvälla, hårdna och blifva känsliga, samt kunna ock slutligen öfvergå i suppuration. De vanligaste ställena för dessa ansvällningar äro axelhålan, ljumsken och halskörtlarna. Sedan han framställt detta, yttrade han att hans åsigt funnit motstånd och ej blifvit antagen, och »M. M. malheureusement il n'existent pas des lois, qui obligent les hommes d'adopter les opinions des autres: j'ai dit malheureusement, peutetre aussi heureusement»; dock tycktes det tydligt att V. antog det förra alternativet, åtminstone hvad som beträffade hans egna upptäckter. — Det öfvervägande antalet af sjuka karlar hade åkommor i genitalia, såsom orchitis, strictur i röret etc. och en mängd af quinnor hade åkommor i Mammae. En intressant operation har jag, bland andra, sett honom förätta, nemligen en sort plastik, som han benämnde lotoplastik [sic]: saken var följande: en ung man hade i syphilis förlorat ett stycke af palatum molle, på sätt att uti palatum bildades ett hål af storlek af minsta fingrets spets; man hade försökt att på åtskilliga methoder läka igen detta emedan det för den sjuke var af stor olägenhet, särdeles derföre att vid matens nedsväljande en del passerade upp i näsan m. m. Andra Läkare hade tenterat staphyloraphie etc. Nu beslöt sig V. att på plastisk väg fylla detta hål, derigenom att han skulle skilja ett partie af slemhinnan från hårda gommen, och transportera detta partie i hålet, hvars kanter blifvit uppfriskade, samt der fasthäfta det nya partiet med sutur: bland den enorma mängden af nyfikna, var det mig omöjligt att se noga, hur det gick till, dock varade operationen öfver en quart och sades utförd till nöjes för V. sjelf, så att han ej misströstade, att den inpassade nya biten skulle fästa och sammanläkas med palatum molle.

Den ävenledes som en fulländad operatör berömde Philibert Joseph Roux (1780—1854) hade 1835 efterträtt Dupuytren som professor i kirurgisk klinik och hade sin verksamhet förlagd till Hôtel Dieu. Från hans klinik meddelar Huss följande observationer:

Roux. Rörande bandager är Roux aldeles motsatsen mot Velpeau: han använder och anlägger städse sjelf konstnässligt en mängd af bindor, ofta 3—4 utanpå hvarandra och hvart lager särskildt öfverdraget med stärkelsefernissa medelst en borste: så har jag sett alla fracturer för extremiteterne behandlade, och utanpå dessa bandager skindlar för öfre- och klossar för undre extremiteten. Wid amputation begagnar han en art månghöfdad binda, hvars namn jag förglömt: fördelen är att man dervid undviker rubba stumpen i sitt läge så väl vid det gamlas aftagande som det nyas påläggande. Wid complicerade fracturer på benen såg jag användt i ändamål att vid förbandets omläggande ej behöfva rubba benet, en mängd små bindor, ej längre än att de godt eller $1\frac{1}{2}$ gång nådde om benet, laggade bredvid hvarandra med deras midt under benet, och deras båda ändar laggda i kors på framsidan, hvarigenom de bundo hvarandra och det hela var lika fast som en circular binda: på det att dessa skulle hålla sig rena, och ej behöfva ombyttas invecklades först benet i vaxtaft; och fanns excoiationer eller sår förhanden lades alldräförst

på dessa charpi bestruket med cerat. — En mängd med cataracta förekommo på hans klinik; jag såg en dag ej mindre än 6 st. quinnor på en gång opereras: alla opererades medelst extraction och gick det ganska färdigt att öppna cornea och med Reisingers hake uttaga starren; på dessa 6 patienter d. v. s. 12 ögon, behöfde han ej taga sin tillflykt till andra instrumenter än Richters knif och haken: öppnandet af cornea skedde på nedåt. Det föredrag han höll före operationen hade för ändamål att bevisa fördelarna af extraction framföre de andra methoderna.

Om den förtjänstfulle anatomen och kirurgen Gilbert Breschet (1784—1845), som hade sin klinik i Hôtel Dieu, heter det:

Breschet. En högst sträf man, och som behandlade sina Elever temligen oblidt: äfvensom han ock flög snart sagt genom rummen. En mängd af hans patienter voro amputerade: för fracturer använde han ej förband, utan endast ett ändamålsenligt läge genom ombäddning och stillaliggande. En märkvärdig operation såg jag honom förrätta nemligen tracheotomi. En stark, 30 årig man hade en så häftig laryngitis, till följe hvaraf slemhinnan i larynx så uppsvullnat att den ej tillät luften hvarken in- eller utpassera och quäfning var förhanden: bloduttömningar hade försökts men utan så hastig följd som den öfverhängande faran fordrade. Incisionen gjordes med vanlig bistouri uppifrån nedåt ungefär af $\frac{3}{4}$ tums längd; nedanom cartilago thyrioidea på midten af trachea, d. v. s. i samma linea som går från föreningen af båda cart. thyrioidea; intet rör inlades: den sjuke andades härefter lätteligen: infl. lade sig i larynx och efter 5 dagar började man låta läka ihop såret: intet tvifvel finnes om den sjukens vederfående: men kunde han möjligen blifvit frisk utan operation?

En skicklig kirurg och ansedd anatom var även Philippe Frédéric Blandin (1798—1849), också han verksam i Hôtel Dieu. Om dennes klinik antecknar Huss:

Blandin: hos honom såg jag ej något annat nytt än att han vid enkla fracturer på extremiteterna i stället för bandager och bindor använde en egen method, nemligen att inveckla den fracturerade delen i vanligt omslagspapper, på sätt att hvarje pappershvarf beströks med en art stärkelse-fernissa, hvarigenom det våta papperet slöt sig helt och hållet intill lemman, och hvarje nytt hvarf blef sammanklustradt med det föregående: på detta sätt omlades en 20 hvarf papper: sedan detta nu torkat blef det så styft att någon rubbning eller böjning af den fracturerade delen ej är möjlig, så att det i detta afseende helt och hållet liknar Diffenbach's⁶ method att ingjuta i gips. En fördel har ock detta förband att det ej behöfver ombytas, utan quarblir orubbadt hela den tid som är nödig för läkningen; och sedan denna försiggått aftages det på så sätt att det uppklippes. — För öfrigt sågs ock en patient som blifvit opererad för sten medelst sectio bilateralis: han var nu efter 6 veckor nära fullkomligt läkt.

⁶ Den berömde berlinkirurgen, prof. Joh. Friedr. Dieffenbach (1794—1847), som Huss besökte under sitt uppehåll i Berlin 1837.

III.

Sensommaren 1838 återkom Huss till Stockholm. Därmed var en av den svenska medicinhistoriens följdrikaste studieresor avslutad och det gällde nu att i praktiken omsätta dess erfarenheter.

Då Karolinska Institutets professorer sammanträdde den 4 september, kunde Ekströmer med anledning av Huss' återkomst meddela, att upprättandet av en medicinsk klinik vid Serafimerlasarettet nu var förestående. Huss var som sekreterare närvarande vid sammankomsten och skriver i protokollet⁷:

I anledning af underteknads återkomst från en utländsk resa, hvilken blifvit med understöd af allmänna medel företagen i ändamål att, med anledning af Kgl. Maj^{ts} sednast fastställda stat för Institutet rörande undervisning i medicinska kliniken, söka taga närmare kännedom om de utländska kliniska anstalterna, så tillkännagaf sig Hr Gen. Directör Ekströmer haft rörande detta ämne öfverläggning med D. D. E. E. Seraphimer Lazarettets Directörer⁸, samt erhållit deras enskildte bifall till inrättandet af en medico-klinisk afdelning vid Kgl. Lazarettet till början af in-stundande läseår. Ett bestämdt beslut härom förmente Tit. Ekströmer komme att fattas vid snart inträffande sammanträde af Lazarettets Direction. Underteknad förklarade sig härvid såväl högst benägen som villig, att i egenskap af Medicinæ Adjunct vid Institutet hålla kliniska föredrag å den sålunda tillernade nya afdelningen å Seraphimer Lazarettet, hvarföre uppskjöts med [föreläsnings]programmets tryckning till slutet af månaden, på det att då, äfven denna del af undervisningen skulle på detsamma kunna upptagas.

Vid professorernas sammanträde den 29 september anmälde Ekströmer, att lasarettsdirektionens beslut om inrättandet av en medicinsk klinik nu förelåg, att tre sjukrum å den medicinska avdelningen upplåtits för ändamålet och att Huss erhållit uppdraget att som klinisk lärare förestå den nya inrättningen. Av det samtidigt föreliggande tryckta föreläsningsprogrammet för läsåret 1838—1839 framgår, att han omedelbart började sin undervisning och från och med den 1 oktober dagligen kl. 8—9 å »Kongl. Seraphimerlazarettets Medico-cliniska afdelning» lämnade »praktisk handledning vid de sjukas sängar i sjukdomarnas diagnos och behandling».⁹

⁷ Protocoller hållne vid Carolinska Institutets Professorers sammankomster Åren 1835—1838. Karolinska Institutet.

⁸ Grevarna Mattias Rosenblad och Magnus Brahe.

⁹ Föreläsningar vid Carolinska Medico-chirurgiska Institutet 1838—1839, Sthlm 1838. Ex. i Karol. Institutets bibliotek. Se ock A. Key, Inbjudning till åhörande af den offentliga föreläsning, hvarmed e. o. professoren i medicin doktor J. G. Edgren kommer att den 17 april 1889 vid Karolinska Institutet tillträda sitt ämbete, Sthlm 1889, s. 28. — I sina memoarer nämner Huss intet om någon klinisk undervisning hösten 1838; sådan anordnades enligt hans oriktiga framställning först under vårterminen 1839. Jfr ock längre fram s. 202.

Ett av den svenska läkarutbildningens viktigaste önskemål hade härmed förverkligats. Visserligen hade det av gammalt ålegat Serafimerlasarettets överläkare att meddela klinisk undervisning åt dem, vilka för sin legitimation som läkare fullgjorde den obligatoriska tjänstgöringen på hans avdelning, men denna bestämmelse hade stannat på papperet.¹⁰ Ronander, som sedan 1831 innehade denna befattning, hade heller icke visat något intresse för denna del av sin uppgift. Enligt en samtida beskrivning försiggick de medicine studerandes tjänstgöring på hans avdelning sålunda, »att man medföljde morgonronden, hvarvid öfverläkaren i stor knapphändighet undersökte den sjuke, sade sjukdomens benämning och förordnade medicinen. Något ord till sjukdomens och dess symptoms förklaring eller skälen för den föreskrifna medicinen uttalades högst undantagsvis. De studerandes största bemödande var att afskrifva förekommande receptformler för att däraf bilda ett vademecum practicum.»¹¹ Tro-
ligen led Ronander, som blott var 44 år gammal, redan nu av den sjuklighet och själsliga depression, som snart gjorde hans avgång från överläkarebefattningen nödvändig och frågan om hans efterträdare aktuell.¹ Förtjänsten av den nya klinikens inrättande tillkom framför allt Ekströmer, lasarettets kraftfulle överkirurg, som själv sedan länge på sin avdelning meddelat en mönstergill klinisk undervisning, och väl även Anders Retzius — i sina memoarer uttalar Huss sin tacksamhet gentemot bägge för deras bemödanden i denna sak.

Innan Huss började sin kliniska undervisning, höll han inför Läkaresällskapet den 25 september 1838 ett föredrag om Bouillaud.² Föredraget, som kort efteråt trycktes, har sitt stora intresse, icke minst genom den kritiska reaktion det framkallade.

Till en början erinrar Huss om den namnkunnighet, som Bouillaud för några år sedan förvärvade genom att i tävlan med så celebra medsökande som Louis och Piorry erövra den frejdade kliniska lärostol, vilken förut innehafts av Frankrikes kanske ryktbaraste läkare, Corvisart och Laennec. Men till denna namnkunnighet ha än mera bidragit de många viktiga upptäckter, särskilt rörande hjärtsjukdo-

¹⁰ J. G. Edgren i Karolinska Mediko-kirurgiska Institutets historia, 3, Sthlm 1910, s. 11 ff.

¹¹ A. Key, a. a., s. 28 f.

¹ I biografien över Ronander i K. Vet. Ak:s Handlingar för 1847 talas s. 101 bl. a. om »den förstämning i lynnet, som slutligen föranledde honom att undandraga sig nästan all sysselsättning med det yrke, som han så hedrande bestridt, och stänga in sig inom privatlivets trängsta område». R. dog 1847.

² Några allmänna reflexioner öfver Bouillaud's klinik och therapeutiska åsigter vid de acuta sjukdomarnes behandling, i: Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1838, Sthlm 1839, s. 73—84.

marna, varmed han riktat vetenskapen, hans matematiska noggrannhet vid varje sjukdoms bestämning och hans aldrig vilande bemödande att lokalisera varje sjukdomsfall, så gott som alldeles förkastande de av gammalt antagna s. k. essentiella febrarna. »Elev af B r o u s s a i s, har han dock ej slafviskt följt sin lärares fotspår, utan uppgått en sjelfständig väg, ledd af sin öfverlägsna skarpsinnighet och ovanliga observationsförmåga.» I hans amfiteater tränges icke blott den studerande ungdomen; även en mängd in- och utländska äldre läkare åhöra hans intressanta, om ock oftast alltför polemiska föreläsningar. Även hans kollegor ägna honom en rättvis uppskattning och lyssna städse med spänd uppmärksamhet till hans anföranden vid de eljest ofta så bullrande sammankomsterna i Académie de Médecine.

Efter att sålunda ha skildrat Bouillaud som en dominerande gestalt i Paris' medicinska värld, beskriver Huss den främmande läkarens första intryck av den berömde mannen i verksamhet vid sjuksängarna, en beskrivning, som på sitt sätt visar, hur ny och egenartad den moderna franska läkartypen tedde sig för samtiden.

»Då man, som främling, första gången inkommer i B o u i l l a u d's kliniska salar på Hôpital de la Charité, kan jag ej neka, att man måste förundra sig öfver, att se en berömd Lärare med europeiskt namn gå omkring vid de sjukes sängar utrustad med en appareil, som mångenstädes ännu anses som ett attribut till charlataneriet och ej värdigt den grundlige mannen. Sålunda ser man honom städse begagna, vid de förefallande sjukdomarnas bestämmande, auscultation, percussion, och mensuration medelst dertill hörande kända instrumenter; puls och respiration bestämmas medelst secunduret; thermometern utvisar den sjukes temperatur, det kemiska reactionspapperet uraktlåtes aldrig vid undersökning af svettens, salivens och urinens egenskaper; någon gång får man ock se förstöringsglaset begagnadt vid förefallande eruptioner, och sputa skärskådas städse med yttersta noggrannhet. Jag sade, att man vid första inträdet häröfver lätt kunde falla i förundran, men man behöfver ej mer än att några dagar hafva med uppmärksamhet följt detta förfarande, för att denna förundran skall förvandlas till verklig beundran, då man ser resultaten af denna minutiösa diagnostik, nemligen att med en visshet, som gränsar till matematisk, kunna bestämma den förhandenvarande sjukdomens säte, natur och beskaffenhet. Om det nu endast stannade vid detta bestämmande, kunde man med skäl fråga, hvilken garanti finnes för dess sanning? Liköppningen, eller som den af fransosen benämnes, autopsien, gifver härvid det bestämdaste och ovedersägligaste svaret.»

Härefter belyser Huss med talande exempel, hur de av Bouillaud förrättade liköppningar, vid vilka han närvarit, alltid in i minsta detalj bekräftade riktigheten av mästarens diagnoser. Efter att ha besvarat en tänkt invändning om gagnet för den praktiske läkaren av en så minutiös undersökningsmetod framhåller han det betydelsefulla inflytande, som Bouillauds föredöme i detta avseende utövar på hans lärjungar. Nybörjaren ledes att uppmärksamt följa naturen i dess finaste nyanser, vänjes att oeftergivligen efterforska det sjuka organet som de allmänna symptomens utgångspunkt och lär sig inse, till vilken grad av visshet medicinen kan

höjas. Och vad som är ännu mera värt, lärjungen lär sig att själv »observera, granska och döma, och ej som vanligt, blint 'jurare in verba magistri'. Den välgörande inflytelsen af denna medicinska fostran, finner ock främlingen ganska lätt genom aldrig så liten beröring med den på detta sätt uppdragna, på detta sätt bildade generationen.»

Huss övergår i det följande till en kort översikt av Bouillauds terapeutiska åsikter rörande de akuta sjukdomarna och erinrar om det rykte han vunnit genom sin s. k. »méthode jugulante» förmedelst »émissions sangvines coup sur coup». Med denna metod har han nått det resultatet, att »dans les affections aiguës ordinaires, traitées à temps et convenablement, la guérison doit être la règle et la mort l'exception». Detta Bouillauds dristiga påstående väckte på sin tid ett tämligen allmänt misstroende. Men uppfattningen blev en annan, sedan de misstroagna offentligen inbjudits att följa hans klinik och själva övertyga sig om sanningen av hans ord. »Flere så äldre som yngre Läkare hörsammade ock inbjudningen, och deras nyfikenhet blef rikligen tillfredsställd och belönad med att i verkligheten se de lyckliga resultaten af *la méthode jugulante*, hvilken af många till en början benämndes 'folie'. Såsom en skarp motståndare mot denna method uppträdde äfven den så noggranne och genom sin förklaring öfver phthisis så ryktbare Louis, men som begick det fel att öfvergå till en annan ytterlighet, så godt som förkastande de allmänna bloduttömningarnas nytta i acuta sjukdomar. Bäst och rättast vederlade Bouillaud dock genom den statistiska jämförelsen af förhållandet mellan döde och tillfrisknade, hvilken utföll till betydlig fördel för Bouillaud.»

Efter en närmare redogörelse för »la méthode jugulante»³ och för den tankegång, som ligger till grund för denna energiska terapeutiska taktik, fortsätter Huss: »Resultaten af flere års erfarenhet enligt denna method hafva varit, att uti de legitima inflammationerna dö endast hvar 9:de och i de nervösa endast hvar 7:de, ett förhållande (i hospitalspraxis nemligen) så gynnande, att jag ej känner någon method, som i allmänhet kan uppvisa ett dylikt.» Visserligen kan man invända — heter det vidare — att ymniga bloduttömningar av gammalt begagnats för att häva inflammationer. Men det av Bouillaud bestämda administrationssättet »coup sur coup» är nytt, ty han har »först uppgifvit den efter hans erfarenhet bästa och för sjukdomens afbrytande mest gynnande formeln för bloduttömningars begagnande». En mängd läkemedel verka snart sagt himmelsvitt olika alltefter formeln, varunder de användas, och vi måste inse, »att samma förhållande kan ega rum med ett af

³ Den allmänna formeln för »coup sur coup»-förfarandet anger Huss sålunda (a. a., s. 81): »Första dagen då den sjuke inkommit, förrättas vid aftonvisiten en åderlåtning på 1 Lib. och någon gång mera efter den sjukets styrka och sjukdomens intensitet. Andra dagen på morgonen en åderlåtning om 9 uns till 1 Lib., likaledes äfven på aftonen samt mellan dessa båda, d. v. s. ungefär middagstiden, appliceras antingen iglar eller koppning, till den mängd, att ungefär 9—10 uns blod erhålles. Tredje dagen göres på morgonen en åderlåtning och på dagen local bloduttömning, båda till enahanda quantiteter som föregående dag. Det vanligaste förhållandet är nu, att alla inflammatoriska symptom på 4:de dagen försvunnit, d. v. s. att sjukdomen sålunda blifvit jugulerad, och att convalescens inträder. Skulle dock detta ej vara händelsen, göres på 4:de dagens afton en åderlåtning, hvarmed säkert hela det inflammatoriska momentet af sjukdomen är häfvet.»

konstens viktigaste hjälpmedel, nemligen bloduttömningar, vare sig allmänna eller locala». Den som önskar närmare upplysningar om Bouillauds terapi hänvisar Huss till dennes arbeten Clinique médicale och Philosophie médicale.

Mot denna höga uppskattning av Bouillaud icke blott som en diagnostikens mästare utan även som terapeut kontrastera emellertid på ett förbryllande sätt uppsatsens inledande ord. Dessa ord lyda:

Meddelande följande rader, är det ingalunda min mening, att hylla denne väl snillrike, men tillika högst ensidige mans åsikter, särdeles i hvad de röra den praktiska medicinen; det enda deraf jag uteslutande vill antaga, är den ytterliga noggranhet och bestämdhet han använder vid diagnosens uppgörande, i hvilket hänseende jag anser honom böra tagas till mönster af hvarje Läkare, företrädesvis dock af den, som egnar sig åt den kliniska undervisningen.

Även uppsatsens avslutning innehåller en motsvarande, något oväntad reservation, som onekligen sticker av mot den på de föregående sidorna givna, mycket positivt hållna redogörelsen för Bouillauds terapi: »Jag undandrager mig för öfrigt — heter det — hvarje granskning af hans åsikter, och hänvisar endast till hvad jag yttrat ofvanföre.»

Förklaringen till dessa påfallande egendomligheter finner man i Läkaresällskapets protokoll. Protokollet av den 25 september, då föredraget hölls, har visserligen intet att förmäla om auditoriets reaktion men tydligt är, att kritiska röster efter hand läto höra sig, ty vid sammanträdet den 23 oktober fann sig Huss föranlåten att avgiva en förklaring, som enligt protokollet var av följande innehåll:

H^r Huss anförde; att då Han försport, att några yngre och äldre Läkare så fattat hans i en föregående sammankomst meddelade Allmänna anmärkningar öfver Bouillauds klinik och terapeutiska förfarande, som skulle han i allo adopterat B:s åsikter och ernade sig utöfva *dennes* praktik, han ansåg sig befogad till en reservation. Han har nemligen berömt, och skall alltid anse som ett mönster, hvar efter han skall utbilda sig, Bouillauds noggranhet i Diagnostiken — men hvad hans terapeutik beträffar så ansåg Huss sig såsom ännu ung man ej berättigad hvarken att förkasta eller att berömma den, han hade därför blott meddelat derom hvad som finnes i statistiska tabeller upgifvit. För öfrigt erkände H. att han hvarken är anhängare af Broussais eller Bouillaud, men att han ernar följa de principer som han af sin lärare Ronander inhämtat, nemligen den anatomico patologiska skolans⁴ principer, hvilka ock äro de som nu allmännast hyllas. Således hoppas H. hafva frisagt sig från sekterism och lust till nyhetskrämeri.

⁴ I protokollet står från början: den Physiologiska skolans. Rättelsen är gjord av en annan hand.

Onekligen kan man även av föredraget i dess tryckta skick — om man bortser från de omtalade reservationerna — mycket lätt förstå, att åhörarna fått den uppfattning, från vilken Huss i denna förklaring tar avstånd. Reaktionen inom Läkaresällskapet kan man också utan svårighet begripa. Broussais' irritationslära, vilken utomlands aldrig vann en sådan tillslutning som i Frankrike, hade även i Sverige mött kritik på tongivande håll. Till kritikerna hörde bl. a. två av sällskapets mest framstående ledamöter, dess ordförande generaldirektör Ekströmer⁵ och Huss' chef Ronander⁶. Att Bouillaud som Broussais' lärjunge drabbades av samma kritik, är uppenbart. Inom sällskapet hade man också redan före Huss' framträdande uppmärksammat hans nya åderlåtningsmetod; dess sekreterare doktor C. U. Sondén hade föregående år beskrivit den men anbefallt en avvaktande inställning.⁷

Med denna förklaring följde ock önskvärdheten av vissa ändringar i föredraget före dess tryckning. Så vitt man kan se, inskränkte sig dessa ändringar till de nyss omtalade, tämligen mekaniskt tillfogade reservationerna, vilka dock ingalunda förmå att förtaga intrycket av den höga uppskattning av Bouillauds terapi, varom uppsatsen f. ö. vittnar, och vilka näppeligen torde ha helt tillfredsställt kritikerna. Att Huss, dessa tydligen mer eller mindre motvilligt avgivna reservationer till trots, alltjämt trodde på värdet av Bouillauds »saignée coup sur coup» bevisas bäst därav, att han en tid framåt verkligen tillämpade mästarens blodiga terapi i sin praktik på Serafimerlasarettet.⁸

Med sin oförbehållsamma hyllning av Bouillaud som den stora förebilden i den fysikaliska diagnostikens konst försäkrade den blivande nydanaren av vår kliniska undervisning en märkesplats även i den svenska läkekonstens historia åt den franske mästaren, vilken under lång tid framåt åtnjöt en särskild ryktbarhet bland våra medici.⁹ Mot denna hyllning hade kritiken tydligen intet haft

⁵ Se Ekströmers raljanta skildring av Broussais' »modelära» i hans Fragmenter af chirurgiska anteckningar under en utrikes resa åren 1819, 1820 och 1821, i: Sv. Läkare-Sällskapets Handlingar 8 (1822), s. 360.

⁶ I Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1830, Sthlm 1831, s. 49.

⁷ I Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1837, Sthlm 1838, s. 141. Tidigare hade Sondén i Tidskrift för läkare och pharmaceuter, 2 (1833), publicerat en uppsats Om Broussais' System i Medicinen men icke inlåtit sig på någon kritik.

⁸ Magnus Huss, Om lunginflammationens statistiska förhållanden och behandling, Sthlm 1860, s. 144. — I memoarerna säger Huss (s. 33), tydligen glömsk av här meddelade omständigheter, att han redan i Paris »mer än väl insåg öfverdriften af hans (o: Bouillauds) bekanta 'saignée coup sur coup'». Däremot framhåller han (ib., s. 41), att han i sin terapi påverkats av broussaisismens återhållsamhet beträffande medikamentösa medel.

⁹ Denna ryktbarhet hölls vid liv även genom de entusiastiska skildringar av Bouillaud, som senare publicerades av andra svenska läkare på studiebesök i Paris, t. ex. av S. Sköld-

att invända. Men Bouillaud uppsatsen hade icke givit närmare besked om Huss' ställning i den alltjämt aktuella striden mellan parismedicinens två huvudriktningar, den av Bouillaud företrädade broussaisismen med dess lära om irritationen som de sjukliga organförändringarnas orsak och den av teorier obundna, mera förutsättningslöst arbetande patologisk-anatomiska skolan. Föredragets kritiker synas ha misstänkt Huss för broussaisism, en misstanke, varemot han i sin förklaring inför Läkaresällskapet värjt sig genom att uttala sin anslutning till den patologisk-anatomiska skolans principer. Detta uttalande kom väl i någon mån till offentligt uttryck i den tryckta uppsatsens inledningsord om Bouillauds ensidiga åsikter men tydligen fann Huss det nödvändigt att i en utförligare framställning klargöra sin ståndpunkt. Den 15 och 29 januari 1839 uppläste han i Läkaresällskapet sin berömda uppsats »Allmänna reflexioner om det förhållande, hvori patologiska anatomen och medicinen stå till hvarandra, samt om det inflytande den förra utöfvat och utöfvar på den sednare». Denna uppsats kom kort därefter ut av trycket och inleder det i april 1839 utgivna första häftet av *Hygiea*.¹ Med tanke på den från många håll omvittnade stora betydelse, som denna avhandling haft för läkarbildningen i vårt land², torde dess innehåll förtjäna att något utförligare återgivas.

Inledningsvis förklarar Huss, att denna uppsats vill tjäna som en antydan om hans strävan att söka arbeta i den patologisk-anatomiska skolans syfte och vara ett uttryck för hans »fullkomliga öfvertygelse om sanningen af de åsikter, som denna skola med största framgång sökt och söker göra gällande inom de medicinska vetenskaperna».

Härefter följer en kritisk återblick på medicinens tillstånd vid den tid, då Morgagni, denna skolas föregångare, utgav sitt ryktbara verk »*De sedibus et causis morborum per anatomen indagatis*» (1761). Det för denna äldre medicin gemensamma felet var, »att man från betraktelsen af sjukdomarnas yttre phenomener, direct på en gång hade höjt sig till de primitiva krafter, hvaraf organismen bestämes, utan att bekymra sig om eller fästa sig vid læsionerna i sjelfva organerna, hvilka læsioner dock bilda det nödvändiga föreningsbandet mellan de förra och de sednare, den mellanlänk utan hvilken den organiska kedjans båda ändpunkter ej kunna hållas förenade». Det var Morgagnis odödliga förtjänst att ha brutit en ny väg för medicinen genom att sammanställa och jämföra sjukdomarnas symptom med

---

berg i *Hygiea*, 9 (1847), s. 303—315, och C. Lindhagen, ib. 11 (1849), s. 280—282. I Upsala Läkareförening hedrades Bouillaud med ett föredrag den 29 nov. 1851, hållet i Hwassers närvaro av med. kand., sedermera distriktsläkaren J. G. Rydberg; se föreningens protokollsbok, sign. U 2006 a, Upps. Univ. Bibl.

¹ S. 4—24.

² Jfr t. ex. prof. Wisings ord vid överlämnandet den 30/6 1891 av originalmanuskriptet till Svenska Läkaresällskapet. Se Förhandlingar vid Svenska Läkaresällskapet's sammankomster år 1891.

de efter döden funna sjukliga förändringarna i organen och antaga de förra som uttryck för de senare.

Efter denna återblick börjar den egentliga framställningen, som först går ut på att visa, vilket inflytande den patologiska anatomen, utvecklade av 1800-talets forskare, haft på bestämmandet av sjukdomarnas säte. En äldre tid hade nästan uteslutande ägnat sin uppmärksamhet åt de allmänna symptomen under förbiseende av de lokala, vilket ledde till antagandet av »så många primitift allmänna sjukdomar, af essentiella febrar, med ett ord af *morbi totius substantiæ*». Den patologisk-anatomiska skolan förfar på ett motsatt sätt genom att nästan uteslutande bestämma sjukdomarna från de lokala symptomen, som ständigt äro desamma och därför tillförlitliga, under det att de allmänna kunna i samma sjukdomsform variera snart sagt till oändlighet. Man behöver blott kasta en blick på äldre och nyare sjukdomsbeskrifningar för att genast inse skillnaden. »Jemför om endast beskrifningen på hjertats sjukdomar då de allmänna symptomerna skulle bestämma dem, och nu då deras beskrifningar grundas på anatomiska facta, och sägom sedan hvilka tecken äga företrädet, hvilka gifva den positiva bilden af förhandenvarande lidande. Man trodde sig behandla en essentiel feber, och sjukdomen var ingalunda essentiel, den var ett locallidande i hjernan, i tarmkanalen, i lefvern, i hjertat o. s. v. — Nej, en ny horisont har, vid bestämmandet af sjukdomarnas säte, oemotsägligt uppgått för den practiska medicinen, sedan läkaren började rådfråga döden, och denna horisont skall, ehuru ännu i många fall dunkel, i en framtid otvifvelaktigt belysas af både fullkomligare och klarare dag.»

I ett följande avsnitt behandlas nyttan av den patologiska anatomen vid bestämmandet av sjukdomarnas natur och väsen. Här heter det bl. a.: »Det var en tidpunkt, då pathologiska anatomen, särdeles vid början af detta sekel, (då den var om jag så får uttrycka mig, liksom berusad af flera viktiga upptäckter) antog att de af våra sinnen uppskattbara organiska læsionerna innehöllo i sig sjelfva sjukdomens väsende, dess ultima ratio. Den har häruti sedermera vederlagt och rättat sig sjelf, ty lika litet som anatomen endast och allenast genom sin scalpel kan förklara specialiteten af våra organers functioner, t. ex. hvarföre lefvern afsöndrar galla, njurarna urin, eller kan förklara hvilken är mjeltens, hvilken är glandulæ thyrioideæ functioner o. s. v., lika litet kan ock den pathologiska anatomen genom framställningen af den efter döden funna materiella förändringen, uteslutande bestämma dennas väsende: han kan det väl i många fall, men jag repeterar det ännu en gång, *ej uteslutande*. Väl är det en ojäfaktig sanning, att orsaken städse måste förutgå effekten, kraften förutgå handlingen, men härvid får ej förbises, att den motsatta vägen måste inslås i practiska vetenskaper och intelligensen är rörande dem, städse nödgad, att från iakttagelsen af fenomenen uppstiga till deras orsak. Vore förhållandet annorlunda i medicinen, så vore den en metaphysisk vetenskap, och ingalunda en praktisk, och medicinens historia visar nogsamt hvilken ringa framgång de systemer haft vid phenomens förklaring, som velat göra den till ontologi. Kännedomen om organernas structur och de förändringar, som denna structur är underkastad, måste derföre städse vara den allmänna regeln, grundstenen eller basen för hvarje undersökning om sjukdomens natur, och för öfrigt är det ju under inflytelsen af den ursprungliga sjukliga modifikationen, d. v. s. af sjukdomen

sjelf, som dessa förändringar uppkomma, födas, att jag så må säga, fortgå och utvecklas.»

Uppsatsens följande parti behandlar den patologiska anatomiens inflytande på sjukdomarnas behandling. En rationell terapi är blott möjlig, om man känner sjukdomens säte och natur. Den patologiska anatomen har genom att hänföra symptomen till deras rätta utgångspunkt och korrigerat tidigare felaktiga bestämningar givit läkaren mera rationella indikationer att handla efter. Man tänke t. ex. på den patologisk-anatomiska skolans insats i fråga om diagnosen och behandlingen av cirkulationsorganens sjukdomar. Hjärtats patologi, tidigare nära nog en terra incognita, börjar egentligen först med *Corvisart*, vilken stödd på de fakta, som den patologiska anatomen gav vid handen, »bortsopade från nosologien en hop essentiella asthmer, essentiella dyspnoer, essentiella hydropisier, samt hänförde många af dessa till symptom tillhörande organiska sjukdomar i hjertat och dess beklädnad». Den av honom förbättrade perkussionen och den av Laennec uppfunna auskultationen revolutionerade diagnostiken. Genom dessa och deras efterföljare har studiet av hjärtats sjukdomar »nått den fullkomning, att man kan säga det vara, näst lungornas, det mest fullkomnade inom hela området af den invertes läkarekonsten». Av sådana arbeten som *Bouillaud's Traité clinique des maladies du coeur* (1835) och *Hope's A treatise on the diseases of the heart* (1831) — det förra ett mästerverk i diagnostiskt, det senare i praktiskt hänseende — kan man bilda sig en föreställning om det stora och viktiga inflytande, som den patologiska anatomen och den därpå vilande diagnosen haft på behandlingen av hjärtats sjukdomar.

Även i fråga om behandlingen av respirationsorganens lidanden inleder den patologisk-anatomiska skolan en ny epok. För ett sekel sedan yttrade *Baglivi*: *O quam difficile est morbos thoracis cognoscere!* Nutiden kan säga: *quam facile!* Genom de nya upptäckterna har diagnosen av dessa sjukdomar nått en säkerhet, som nära nog kan kallas matematisk. Steg för steg kan man t. ex. följa uppkomsten och fortgången av en lunginflammation. Är ej detta av vikt för behandlingen? Kunna indikationerna för en mer eller mindre ingripande antiflogistisk behandling hämtas annorstädes ifrån än från iakttagelsen av inflammationens större eller mindre omfång? Lungsotens uppkomst, fortgång och slut ha genom den patologiska anatomen blivit så noggrant bestämda att föga övrigt är att önska: »behandlingen gudnås! har likväl ej blifvit mera gynnande än förr, det måste medgifvas».

I detta sammanhang kommer Huss in på den kanske viktigaste stridsfrågan mellan den äldre medicinen och den nya skolan, nämligen feberläran. Den patologisk-anatomiska skolan hävdar, att febern är ett symptom, något sekundärt, beroende på en inflammation i något organ eller på någon egenartad förändring i vissa av organismens vätskor, särskilt blodet, och förkastar den traditionella uppfattningen om febern som det primära, som själva *essentia morbi*, vilken var själva grundvalen för de äldre medicinska systemen. Det var *Broussais* förbehållet att med sitt märkliga arbete *Histoire des phlegmasies chroniques* (1808) framkalla denna totala reform av feberläran genom att söka leda i bevis, att varje feber, gastrisk eller nervös, ej är annat än varierande former av hans s. k. »gastroenterite». Denna hans lära är emellertid grundad på en alltför ensidig tolkning av anatomiska fakta och antages därför ej av den patologisk-anatomiska skolan, vilken söker dessa febrars

säte även annorstädes och i andra sjukliga förhållanden än irritationen, ehuru den är ense med Broussais i att lokalisera febrarna. Inflytandet av denna nya åsikt är stort och viktigt, ty utom att den »oändligt förenklat nosologien och nosographien, derigenom att den hänfört de förr ofta så obestämda begreppen febrar till bestämda lidanden, har den ock vid behandlingen gifvit läkaren bestämda indicationer, hvarefter han bör och måste handla, nemligen bekämpandet af locallidandet, samt att utan afseende på den symptomatiska företeelsen febern, på detsamma utslutande fästa hela sin uppmärksamhet. Bästa beviset på febrens secundära rang är, att den, om ej städse, dock i mertalet fall, upphör med locallidandets upphörande.»

Efter dessa antydningar om den patologiska anatomiens betydelse för en rationellare sjukdomsbehandling följer en betraktelse över det inflytande, som den utövat på den teoretiska forskningen inom läkarvetenskapen. Man kan hänföra de under senare tid härskande medicinska lärorna till tre kategorier: »1:o de som grundat sina åsikter på anatomiska och physiologiska undersökningar; 2:o de som sökt göra sig helt och hållet oberoende af desse undersökningar, samt 3:o de som hållit sig till föregående sekels läror, men modifierat dem på ett eller annat vis med hänseende till de physicaliska vetenskapernas framsteg.» Till den andra av dessa kategorier höra den naturfilosofiska medicinens polaritetslära och homöopatien: »Hvilket obegränsadt fält af hypoteser förete ej dessa systemer, som helt och hållet snart sagdt söka sluta ögonen för de organiska læsionerna! Genom hvilket omkullkastande af all naturlig logiks principer hafva de ej inbillat sig, att man kunde, gående från det okända till det kända och tagande för utgångspunkt krafterna, nå till full insigt i organismens phænomener. Kan dessutom polaritetsläran tillämpas på medicinen? Jag tror det ej; åtminstone hafva alla försök att enligt den förklara phænomenen inom organismen (jag tror äfven utom densamma) strandat, oaktadt stora snillens bemödande att ensidigt uppfatta och tillämpa facta ja till och med rent af uppdikta dylika, till öfverensstämmelse med de aprioristiska lagarna. Rörande homöopathien är dess rôle redan till det mesta utspeld och dess läror gifva det tydligaste exemplet på till hvilka gränslösa villfarelser man kan komma då man tror sig kunna nå till kännedom af pathogeniens grundprinciper genom att jemnfota hoppa öfver och förbi organerna och deras læsioner.» Till den tredje kategorien hör framför allt den mångenstädes ännu hyllade brownianismen, som dock numera under inflytande av den patologiska anatomen modifierats och söker hänföra de patologiska fenomenen till organen. Vad slutligen den första kategorien beträffar, kan till den egentligen blott hänföras Broussais' s. k. fysiologiska lära, »den enda teori, som ny och sjelfständig uppstått under detta sekel, härledd från patologiska anatomen». Den av Corvisart, Laennec och Dupuytren grundade patologisk-anatomiska eller organiska skolan har ännu ej sammanställt sina åsikter till ett enhetligt system, ehuru den strävar därhän. Det vore orättvist att glömma de viktiga impulser, som Broussais givit vetenskapen. Trots överdriften i hans lära om irritationen som den närmaste orsaken till varje organisk lesion bör man minnas, att det är han, som grundat föreningen mellan anatomen och den patologiska fysiologien och hävdad nödvändigheten att betrakta de organiska lesionerna såsom underordnade actio vitalis. Samtidigt som den patologiska skolan gör honom denna rättvisa, anmärker den dock, att han har den patologiska anatomen att tacka för sina vackraste upp-

täckter »samt att det endast och allenast var det missbruk han gjorde af densamma, att nemligen, såsom nyss nämndes, från sina nekroskopiska³ undersökningar söka deducera irritationen såsom en allmän lag, hvilket snart bragte hans lära i misskredit».

Sammanfattningsvis kan man säga, att den på den patologiska anatomen grundade organiska medicinen ensam har uppfattat, »att man på logisk väg endast från rubbningen i functionerna, d. ä. från local-symptomerna, kunde uppstiga till rubbningen i instrumenterna för dessa functioner, d. ä. organerna, samt att då læsionen i instrumentet vore känd, det ändock återstår att upptäcka den i *primum movens totius organismi*. Endast på denna väg kunna vi en gång motse en sann pathogeni och en fullständig teori öfver patologiska facta.» Den patologiska anatomen, »ställd som ledstjärna vid vetenskapens entré», skall bli utgångspunkten för all medicinsk forskning och omöjliggöra varaktig framgång för »dessa aprioristiska förvillelser, som så ofta aflägsnat medicinen från dess rätta bana».

Härefter följa några ord om de metoder, som använts vid den patologiska anatomens studium, med hänsyn till deras inverkan på medicinen. Morgagni och hans närmaste efterföljare förforo ännu för ometodiskt för att kunna utöva något viktigare inflytande på läkekonsten. Ett nytt skede inleddes med Bichat, i vars anda Laennec, Dupuytren och Corvisart gjorde sina insatser, konstituerande den patologiska anatomen som en självständig vetenskap och strävande att göra likundersökningen till patologiens nyckel. De förra klassifierade de organiska læsionerna och studerade deras uppkomst och förändringar, den senare drog från den patologiska anatomen slutsatser för sjukdomarnas behandling. Vid sidan av den patologisk-anatomiska skolan framträdde Broussais' fysiologiska, som strävade att hänföra de organiska læsionerna till deras fysiologiska orsaker och otåligt i själva de anatomiska fakta sökte en allmän formel, som kunde förklara dem alla. Under den utveckling, som den patologiska anatomen nått genom dessa båda skolor, »har den erhållit en mera utvidgad, en mera filosofisk tendens, att, nemligen ej inskränka observationen inom den blotta betraktelsen af de skiljda formerna af organiska læsioner; den söker tränga in i deras innersta struktur, söker uppdaga deras uppkomst, uppskatta mekanismen och vilkoren för deras bildning och olika utvecklingsgrader, samt slutligen uppstiga till undersökningen af de pathogeniska lagarna. Sådant är målet till hvilket nutidens mästare för den patologiska anatomen sträfva: målet är detsamma, men de inslagna vägarne, för att nå det, äro något olika. Bland nu lefvande Fransmän böra företrädesvis nämnas Andral och Cruveilhier; bland Engelsmän Hope och Bright; bland Tyskar Lobstein och Otto; flere andre celebra män att förtiga, som med större eller mindre bidrag riktat vetenskapen.»

I slutet av uppsatsen finner man några reflexioner över de villfarelser, vartill den patologiska anatomen gjort sig skyldig. Huvudsumman av dessa villfarelser är, »att man genom undersökningen af de organiska læsionerna för mycket åsidosatt och uraktlåtit betraktelsen af de vitala phenomenerna, under hvilka de äro underordnade;

³ I texten (s. 20) står: mikroskopiska. Rättelsen har gjorts i överensstämmelse med Huss' längre fram, s. 200, omtalade källa, Saucerotte (s. 530). Samma rättelse bör ock göras s. 21 (jfr Saucerotte s. 536). Huss' originalmanuskript har ej varit mig tillgängligt.

att man för ensidigt sökt göra gällande den åsigt, att hvarje functionel rubbning nödvändigt skulle vara åtföljd af för våra sinnen uppskattbara materiella læsioner; den har ock ofta nog kanske lämnat ur sigte den constitutionella grunden för många locala sjukdomar; den har ock afvänt uppmärksamheten från de epidemiska inflytelserna, samt fäster sig kanske för litet vid de kritiska fenomenen i acuta sjukdomar». Men efter denna uppriktiga bekännelse har man väl rätt att fråga: »kan man väl begära fullkomlighet af en vetenskap, som ännu ej haft knappt mer än ett halft sekel till sin utbildning? Då medicinen i mer än 2 000 år oförtrutet sträfvat, men dock ej nått målet, att nemligen på betraktelsen af sjukdomarnes yttre phænomener grunda ett stabelt system, kan det då med något skäl fordras, att de som vilja gå den motsatta vägen, nemligen från betraktelsen af de inre phænomenen, d. ä. från organernas materiella förändringar, skulle kunna nått detta samma mål inom rummen af några och 50 eller 60 år?»

Denna uppsats har betecknats som gränsstenen mellan två perioder i den svenska medicinens historia. Utan tvivel väckte den stor uppmärksamhet. »Den slog ned som en bomb bland den gamla skolans män — skriver en författare — och innehåller i hufvudsak den nyare tidens, så väl som Hygieas och sin författares program.»⁴ Huss själv fäste stor vikt vid denna avhandling. Den var, yttrar han i memoarerna, »min medicinska trosbekännelse och utgjorde så att säga programmet för min framtida lärareverksamhet, ett program, som jag sedermera sökt troget följa». Med all sin historiska betydelse är denna skrift dock anmärkningsvärt osjälvständig och äger icke ens den originalitet i formgivningen, som man kunde vänta av en trosbekännelse. »Många hufvuddrag deraf äro hämtade från Saucerotte's memoire rörande detta ämne», upplyser Huss själv i dess inledning. Denna avhandling av Constant Saucerotte, läkare i Lunéville, var ett svar på en av Académie Royale de Médecine uppställd prisfråga: »Quelle a été l'influence de l'anatomie pathologique sur la médecine depuis Morgagni?»⁵, en klart disponerad och elegant utformad skildring av den patologisk-anatomiska skolans insatser, som även vittnar om en tydlig strävan att göra Broussais rättvisa och om en stor beundran för Bouillaud. Ehuru Huss också — och i första rummet — framhåller, att hans uppsats tillkommit »under genomläsning af nyare arbeten skrifna i den patologiskt-anatomiska skolans syfte af Laennec, Andral och Cruveilhier samt Hope», visar dock en jämförelse med Saucerottes arbete, att detta är hans egentliga

⁴ Mårten Sondén, Om Hygiea och öfrig medicinsk periodisk litteratur i Sverige, s. 10. I: Hygiea. Festband. 1889.

⁵ Mémoires de l'Académie Royale de Médecine, VI, Paris 1837, s. 494—604. Saucerottes avhandling belönades med hedersomnämning och en medalj. Priset togs av en annan författare, montpellierprofessorn Risueño d'Amador, vars avhandling är tryckt i samma volym, s. 313—493.

källa, som han genomgående och till större delen mer eller mindre ordagrant följer — detta gäller också yttranden och reflexioner i jagform. De få tillägg, som återgå på annan lektyr eller egen erfarenhet, äro till omfånget mycket obetydliga och tjäna i regel blott att belysa det redan sagda med andra exempel.

Under våren 1839 vidtogos anordningar för den nyinrättade medicinska klinikens vidare utveckling. Den 30 mars beslöt lasarettsdirektionen att utvidga den dittills av 3 rum bestående kliniska avdelningen till att omfatta hälften av den medicinska och ge den en gentemot denna fullt oberoende ställning. Det heter härom i direktionens protokoll⁶:

— — — — —

Då erfarenheten visat, ej mindre att det för den kliniska undervisningen anslagna Sängantal vore nog inskränkt, än ock att den egentliga Medicinska Afdelningen, såsom ännu innefattande 130 Sjuksängar, vore allt för stor att skötas af de 2^{ne} Läkare som därvid äro anställda, beslöt K. Directionen uppå därom gjord framställning, att afdelningen för invärtes sjuke, skulle sålunda fördelas att halfva sängantalet eller omkring 80 sängar ansloges till Clinicum och den andra hälften förblef under ordinarie Öfverläkarens vård; — samt att således, utom de redan till Clinicum upplåtne 3^{ne} rum i tr. opp i medlersta delen af Lazarettets huset, ytterligare därtill skulle läggas de å Husets södra ända på nedersta botten belägna sjukrum. — Då emedlertid dessa sednare varit bestämda för mottagande af smittosamme sjuka, skulle desse äfven fortfarande dit förläggas, kommande för öfrigt intagningen af sjuke att tillsvidare ske sålunda, att hvarje afdelning hvarannan dag hade mottagningsskyldigheten. — Enär således Cliniska Afdelningen hädanefter finge betydligt ökad utrymme, och fullt oberoende af den medicinska samt till följe däraf särskildt Journalföring, receptur m. m. för densamma blefve af nöden, ansåg K. Directionen skäligt att från och med nästinstundande månad tillägga föreståndaren för Cliniska Afdelningen, Dr Huss, ett årligt arvode af 200 Rd. B^{co}, äfvensom att bevillja antagandet af en biträdande Läkare vid denna afdelning, hvars aflöning dock ansågs böra utgå af Carolinska Institutets medel, och om anslag hvartill nämnde Instituts Professorer borde hos K. M. göra underdånig framställning. —

Sedan sålunda den medicinska kliniken blivit en från Ronanders nu till hälften minskade medicinska avdelning helt åtskild institution, var tiden inne att ändra bestämmelserna om de studerandes tjänstgöring vid lasarettets medicinska avdelning. Då Karolinska Institutets professorer sammanträdde den 3 april 1839 hemställde Ekströmer, »om icke till betryggande af den Cliniska undervisningen vid Kongl. Seraphimer Lazarettet och dymedelst den Medicinska bildningen vid Carolinska Institutet det vore skäl att hos Kongl. Majs^t

⁶ Lazarett-Directionens Registratur för åren 1830—1849. Serafimerlasarettet. Närvarande direktionsmedlemmar voro greve Rosenblad, Ekströmer och Ronander.

ingå med en underdånig ansökan: 1° Att stadgandet rörande tjänstgöringen å Lazarettets Medicinska Afdelning måtte bestämmas till tjänstgöring å den kliniska. 2° Att ett biträde beredes åt närvarande kliniske Läraren Hr Doctor Huss förmedelst anslående af 2^{ne} Stipendier till arfvode åt en sådan biträdande. 3° Att Hr Dr Huss erhåller ett arfvode af 200 Rd^r årligen, utgående af hyresmedlen för tvätthuset.»⁷

Professorerna godkände detta Ekströmers förslag och enades om en av honom uppsatt skrivelse i dessa ärenden till Kungl. Maj:t. Skrivelsen⁸ börjar med en redogörelse för den medicinska klinikens tillkomst och med vackra lovord över Huss' undervisning, »som från d. 1ste sistledne October därmed fortfarit på ett sätt, som icke blott fullkomligen rättfärdigat de förhoppningar, hans kunskaper och skicklighet på förhand ingåfvo, utan äfven synes egnadt att fylla den ifrågavarande väsendtliga luckan i den medicinska undervisningen inom fäderneslandet». Då det är av högsta vikt, heter det vidare, att den under sådana utsikter började medicinska kliniken måtte fortfara, vilja professorerna till K. Maj:ts nådiga beprövande hemställa följande:

1° I nu gällande Nådiga Reglemente för Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet af d. 11te Decr 1822⁹ (§. 11) stadgas, att ingen må till 3^{dje} afdelningen af Chirurgiæ Magister Examen admitteras innan han företer betyg öfver fyra månaders tjänstgöring å K. Lazarettets Medicinska Afdelning, och enahanda stadgande finnes upptaget i det till E. K. M^t senast afgifna underdåniga förslag till förnyad Instruction för Institutet. — Denna tjänstgöring afser egentligen practisk undervisning, och då meddelandet däraf just är syftemålet med den kliniska afdelningen få Professorerne underdånigst anhålla, det E. K. M^t täcktes i Nåder förklara, att så länge en särskild Medico-Klinisk Afdelning inom Lazarettet finnes, den ifrågavarande tjänstgöringen af fyra månader å denna afdelning skall verkställas, samt betyg däröfver utfärdas af den Läkare som i egenskap af klinisk Lärare samma afdelning förestår.

2° Åtagandet att bestrida den kliniska Lärarebefattningen fordrar, särdeles hos en yngre Lärare, snart sagdt att uteslutande egna sig däråt, ej mindre för egen vetenskaplig utbildning, än för att noggrannt och oafslåligt följa och leda de studerandes första steg på den praktiska banan, och det är därför högst angeläget, att en sådan Lärare icke af oundgängelig omsorg för egen nödtorftig bergning tvingas, att genom delad verksamhet förvärfwa densamma. — Dr Huss åtnjuter nu såsom Medicinæ Adjunct vid Institutet endast 300 Rd^r B^{co} årligen, och ehuru Professorerne hafwa sig bekant, att K. Lazarettets Directionen, från och med nu ingångna quartal,

⁷ Kungl. Maj:t hade den 20 jan. 1837 medgivit Karol. Institutet att för 200 Rd. banko till Serafimerlasarettet på 50 år utarrendera en Institutet tillhörig lastageplats vid Mälaren, kallad »Smedjetomten», där lasarettet skulle uppföra en tvättstuga. Kongl. Bref 1802—1857, Karol. Institutet.

⁸ Här citerad efter det till protokollet bilagda konceptet.

⁹ Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, I, Sthlm 1910, s. 153.

anslagit ett arfwode af 200 Rd.^r B^{co} årligen, för det af Dr Huss lemnade biträde i Sjukvården, anse dock Professorerne det hwarken wara med billighet förenligt, eller på längden ens möjligt att begära eller fordra, att han, med uppoffrande af egen fördel, och utan annan ersättning än den ringa Adjunctslönen, hvilken dessutom åtföljes af andra i Instruction faststälde åligganden, skall kunna fortfara att som sig bör bestrida den Kliniska Lärare befattningen, och Professorerne få därför till E. K. M.^s nådiga pröfning underdånigst hemställa, huruvida icke af Carolinska Institutets tillgångar ett arfwode af 200 Rd.^r B^{co} årligen måtte anslås att till Dr Huss utgå, så länge han fortfar att den Kliniska Afdelningen å E. M^{ts} Seraphimer Lazarett förestå, eller intill dess han å Institutets Stat erhåller annan högre lön, eller ock Kliniska Lärarebefattningen med ÖfverLäkarebefattningen vid Lazarettet införlifvas, och få Professorerne såsom tillgång för detta arfwode underdånigst anvisa de 200 Rd. B^{co} årligen hvilka Institutet af K. Seraphimer Lazarettet uppbär såsom hyra för den till Lazarettet på 50 år upplåtna, Institutet tillhöriga Lastageplats, hvilken inkomst, om än annars väl behöflig såsom bidrag till fyllande af Institutets flerfaldiga materiella behofver, dock såsom tillkommen efter senaste nådiga Stat, icke finnes däruti upptagen och sålunda är för det ifrågavarande ändamålet disponibel, samt enligt Professorernes tanka swårligen bättre skulle kunna användas.¹⁰

Den 28 maj 1839 biföll Kungl. Maj:t de i denna skrivelse framställda önskemålen.¹¹

Redan i augustihäftet av Hygiea 1839 började Huss publicera sina som mäs-
terliga ansedda »Cliniska analekter från Kongl. Seraphimer Lazarettet», av vilka
de första avhandla fall, som förekommit på den medicinska kliniken i januari

¹⁰ Den tredje, här ej anförda punkten rör behovet av en amanuens åt den kliniske läraren.

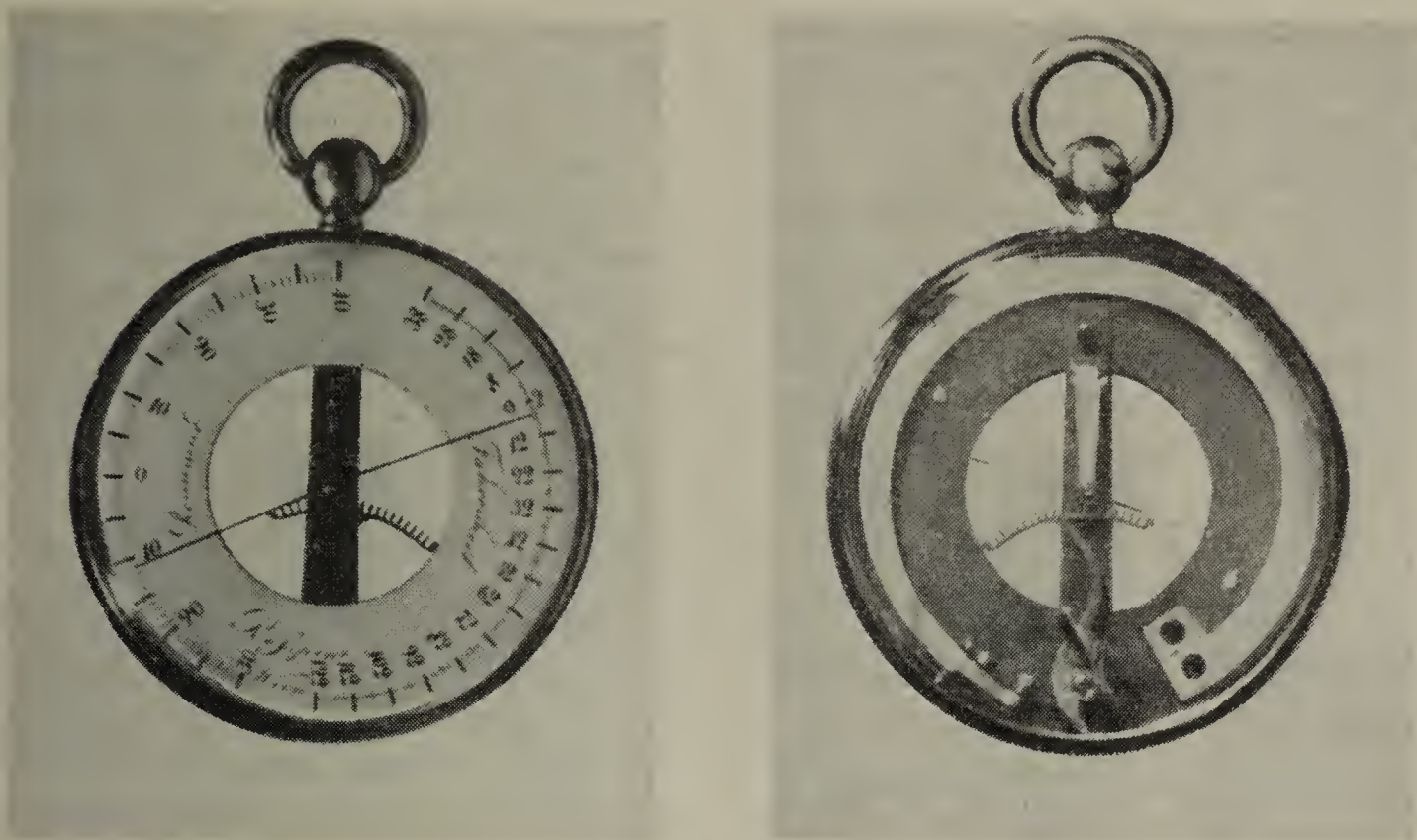
¹¹ Kungl. Maj:t till Sundhetskollodium den 28 maj 1839. Avskrift i Kongl. Bref 1802—1857, Karol. Institutet. — Av ett uttalande av Huss själv får man den uppfattningen, att detta Kungl. Maj:ts beslut fattades först den 1 aug. 1839. I Hygiea 1840, s. 79 ff. publicerade han nämligen en »Summarisk öfversigt af sjukvården å Kongl. Seraphimer-Lazarettets medico-cliniska afdelning under de sista 5 månaderna af år 1839». Denna översikt börjar med en förklaring, varför den omfattar endast månaderna augusti—december 1839: »Det var neml. d. 1 Aug. 1839 som Lazarettets Styresmän, sedan beslut blifvit fattadt rörande den medicinska afdelningens skiljande i 2:ne, anförtrodde åt undertecknad den speciella servisen å den ena af dessa afdelningar: liktidigt behagade derjemte K. Maj:t nådigst bestämma att den i gällande författningar föreskrifna tjenstgöring för undergående af chirurgiæ magistri examen skulle tillsvidare fullgöras å den afdelning, hvars läkare åtog sig undervisning i medicinska kliniken. Hedrad äfven med detta uppdrag blef sålunda denna nya afdelning Mediko-clinisk, och det är den verksamhet, som på densamma sedan dess instiftelse ägt rum, för hvilken närliggande tabell summariskt redogör.» Denna framställning har föranlett flera författare att beteckna den 1 aug. 1839 som det historiska datum, då vår första medicinska klinik inrättades. De av Huss här lämnade tidsuppgifterna äro emellertid, som av ovan lämnade redogörelse för den medicinska klinikens tillkomst tydligt torde framgå, märkvärdigt felaktiga.

Magnus Huss' stetoskop. Längd 17 cm. Svenska Läkaresällskapet
medicinhistoriska samlingar.

Detta med plessimeter försedda stetoskop överlämnades till Svenska Läkaresällskapet av professor P. J. Wising den 22 oktober 1907 med uppgift, att det tillhört Huss. (Se Förhandlingar vid Svenska Läkaresällskapet sammankomster år 1907, s. 265.) — Det har icke kunnat avgöras, huruvida detta stetoskop är identiskt med det stetoskop, som Huss år 1861 överlämnade till Karolinska Institutet med följande till Institutets protokoll den 23 februari s. å. bilagda skrivelse: »Det stetoskop som jag under hela min verksamhetstid som klinisk lärare begagnat vid Serafimer Ordens lasarettets sjuksängar tager jag mig friheten öfverlemna till Carolinska Medico-chirurgiska Institutets samlingar i händelse det bland dessa skulle anses förtjäna en plats. 22 jan. 1861. Magnus Huss.» (Enligt meddelande av fil. lic. Åke Meyerson.) Å Karol. Institutet är emellertid detta stetoskop numera okänt.

Febertermometer, som tillhört Magnus Huss. Svenska Läkaresällskapets medicinhistoriska samlingar.

Om överlämnandet av denna metalltermometer till Svenska Läkaresällskapet läses i dess protokoll för den 26 november 1935: »Meddelades, att till de medicinsk-historiska samlingarna såsom gåva av hr Lamberg överlämnats Magnus Huss' febertermometer (med Réaumur- och Fahrenheitsskala av Rosspini, Wien), som han använt vid sina kliniska undersökningar och i praktiken.» (Förhandlingar vid Svenska Läkaresällskapets sammankomster år 1935, s. 502.)

och februari samma år. Han presenterar dessa första prov av sin lärarverksamhet med en inledning av programmatisk karaktär, som vittnar om den unge reformatorns friska arbetshåg och oförskräckta föresats att bryta väg för en ny tingens ordning.

»Vår Svenska medicinska litteratur — skriver han — har ingalunda öfverflöd på sjelfständiga iakttagelser; mertalet äro deremot hämtade från utlänningen. Jag anser det derföre ej öfverflödigt, ej ändamålslost att från Fäderneslandets största sjukinrättning meddela några intressantare sjukdomsberättelser oförändrade, såsom de vid sjuksängen, enligt den antagna kliniska methoden, blifvit uppfattade och upptecknade, efterföljda likvisst af korta reflexioner, sådana som innehållet möjligen kan gifva anledning till.» Han förklarar vidare, att han vid diagnosen städse använder den *fysikaliska metoden* i hela dess vidd och följer den *organiska skolans* princip samt att han, skeptisk mot många av receptkonstens beprisade kompositioner, föredrager att förtrösta på *alma natura* och inskränka sig till enkla, uthålligt använda medikament. Han förutser, att mången kommer att avvisa dessa terapeutiska och diagnostiska nyheter som anspråksfulla och onödiga: »Hvarken HIPPO-

CRATES, SYDENHAM eller FRANK kände dessa innovationer att genom hörseln och känseln m. m. igenkänna sjukdomar, kände ej, eller aktade ringa detta nyhetskrämeri att percutera och mensurera, brydde sig ej om dessa finesser med kemiska reactionspapperet, termometern¹² och mikroskopet, — men de voro ändå store Läkare!» Var och en må tänka vad han vill — fortsätter Huss — och må han ock bevisa sanningen av sina tankar, om han gitter. »Framåt måste dock Läkarekonsten gå, den kan ej vara eller blifva stationär så länge den ej blifvit fullkomlig eller fullkomnad; den måste, stående i nära samband med många andra praktiska vetenskaper, nödvändigt medfölja och draga vinning af dessas upptäckter. Praktisk till uppkomst måste ock dess enda och sanna grund vara praxis d. ä. facta.»

Den nya medicinens mäktigaste motståndare var Hwasser, illa sedd vid Karolinska Institutet också för sitt framgångsrika försvar för universitetens hotade medicinska fakulteter. Troligen hade Huss sin forne lärare i tankarna, då han skrev dessa utmanande ord mot dem, som ställa sig avvisande mot vetenskapens framsteg. Med säkerhet hade han det, då han i »Allmänna reflexioner» — i överensstämmelse med Saucerotte men även med några energiska uttryck ur egen fatatur — uttalade en skarp förkastelsedom över den naturfilosofiska medicinen och dess polaritetslära. Att han numera icke tvekade att mera direkt gå till attack mot Hwasser visar den utförliga recension, som han i januari-numret av Hygiea 1840 ägnade den avhandling om lungsoten¹³, varmed Olof Glas, Hwassers käraste lärjunge och sedermera hans efterträdare, speciminerat för medicine adjunktur vid Uppsalafakulteten.

I denna recension yttrar sig Huss med stort erkännande om avhandlingens författare, som vid sitt första framträdande »ej skyr, att visa sig hafva tagit notis

¹² Man kan således antaga, att febertermometern ingick i Huss diagnostiska utrustning — det torde i så fall kanske vara första gången vi möta detta instrument på ett svenskt sjukhus. Att döma av anlekternas sjukhistorier, där temperaturuppgifter icke synas förekomma, torde han emellertid icke i någon högre grad ha begagnat den. Han kunde sålunda ej i sin år 1860 publicerade avhandling Om lunginflammationens statistiska förhållanden och behandling (jfr *ibid.* s. 36) meddela några iakttagelser om de sjukas temperaturförändringar, något som f. ö. ådrog honom en kritisk reprimand av den kliniska termometriens mästare Wunderlich, som recenserade arbetets tyska upplaga i *Archiv der Heilkunde*, 2 (1861), s. 380 ff.

År 1867 uppger adjunkten i teoretisk och praktisk medicin vid Uppsala Universitet F. J. Björnström, att termometern så småningom vunnit insteg på de flesta kliniker även i Sverige och uttalar sin förvissning, att »det torde ej dröja länge, innan termometrien i rang kan täfla med öfriga fysikaliska undersökningsmetoder»; se hans uppsats Om pathothermometrien eller temperaturmätningen i sjukdomar, i: *Uppsala Läkareförenings förhandlingar*, 1866—67, s. 509. Björnströms framställning är grundad på C. A. Wunderlichs *Vorträge über Krankenthermometrie*, tryckta i *Archiv der Heilkunde*, 6 (1865), 7 (1866) och 8 (1867).

¹³ In tuberculosis pulmonum seu Phthisis pulmonum tuberculosam inquirens *Dissertatio pathologico-medica*, Auctore Ol. Glas, Holmiæ 1839.

om nyaste tidens forskningar, grundade på pathologisk anatomi och på densamma beroende diagnosticeringsmetoder». Men med detta beröm åt författaren blandas kritiska sidohugg mot lärare och läkare, som »antingen incrusterade i en föråldrad slentrian eller imbiberade med hypothetiska teorier» betrakta dessa ting »endast som ett ungdomligt nyhetskrämeri». Att denna avhandling är den första från något av våra universitet, som närmare dryftar den fysikaliska diagnostiken, visar, hur långt våra medicinska fakulteter i detta avseende kommit efter sin tid, »ty A w e n b r y g g e r's, L a e n n e c's och fleres upptäckter kunna numera ej kallas någon nyhet i vetenskapen. Hvem är väl skyldig att i främsta rummet följa med sin tid, om ej läraren? Hvems är felet om lärjungen lämnar skolan okunnig, om ej ofta Lärarens?» Lärarens uppgift är att oväldigt pröva det nya och bör »minst af allt under nuvarande tidpunkt slafviskt och blindt framkräla på en numera nära nog öfvergifven väg, under förnekande af pathologisk anatomi och pathologisk physiologi, samt den på dessa vetenskapsgrenar numera grundade så väl allmänna som speciella pathologien». Efter dessa erinringar, vilkas adress är tydlig nog, konstaterar Huss, att fakulteten belönat avhandlingen med högsta betyget¹, till heder lika mycket för sig själv som för författaren, och därigenom, om också indirekt, »erkänt värdet af den väg som nutidens forskare inslagit, att nemligen från de materiella förändringarna i organernas sammansättning förklara fenomenen och söka uppstiga till sjelfva essentia morbi». Man kan nu också med tillfredsställelse motse — heter det längre fram i recensionen — att den fysikaliska undersökningsmetoden, »som numera vid alla Europas universiteter med mer eller mindre grundlighet idkas, äfven vid ett af våra universiteter vunnit insteg om ock endast genom den yngste lärarens bearbetande».

I Hwassers eget läger hade den franska skolan vunnit en första seger och fransmännens lärjunge förkunnar triumfen.²

Under våren 1840 hade Ronanders hälsotillstånd blivit sådant, att han ej kände sig i stånd att längre sköta sin dagliga tjänstgöring. Huss förordnades nu i hans ställe till överläkare vid Serafimerlasarettet, med bibehållande av föreståndarskapet för den medicinska kliniken. Härom berättar lasarettsdirektionens protokoll av den 19 maj 1840³:

¹ Hwassers en smula underfundigt formulerade betygsmotivering återfinnes i medicinska fakultetens protokoll för den 28 okt. 1839.

² Glas blev 1848 e. o. professor i praktisk medicin och erhöll 1856 Hwassers professur i teoretisk och praktisk medicin. Vid sin avgång 1877 hyllades denne framstående läkare och lärare av prof. Per Hedenius som den patologisk-anatomiska skolans förste representant i Uppsala, vilken bröt den hwasserska naturfilosofiens välde och »började försöket att här återföra sjukdomsläran till naturvetenskapernas krets». Se Upsala Läkareförenings förhandlingar 1877—1878, s. 271.

³ Kongl. Lazarettets Directionens Protocoll för åren 1840—1854. Serafimerlasarettet. Närvarande voro grevarna Rosenblad (ordf.) och Brahe samt Ekströmer och Huss.

Tillkännagaf Hans Excellence Herr Grefven och Ordföranden, att Öfverläkaren vid Kongl. Ser: Lazarettet, Herr Professoren Doctor C. W. H. Ronander hos Hans Excellence anmält, att Professoren i anseende till fortfarande sjuklighet ofta vore urständsat att bestrida sin tjenstgöring(en) vid Kongl. Lazarettet i hela den vidd som den dagliga sjukvården fordrade, och att, då D: D: Ex: Ex: i anledning deraf varit betänkta på att vidtaga sådane åtgärder, som för sjukvårdens oafbrutna gång erfordrades, men D: D: E. E. dervid jemväl velat begagna sig af Herr Professor Ronanders mogna erfarenhet och skicklighet såsom läkare, D: D: E: E: funnit godt, att på det sätt bestämma Herr Professor Ronanders tjenstgöring hädanefter vid Kongl. Seraphimer Lazarettet, att Herr Professoren mot åtnjutande af halfva Öfverläkarelönen eller 500 Rd. B^{co}, räknadt från detta qvartals utgång, kommer att såsom Consultativ ÖfverLäkare vid Kongl. Lazarettet qvarstå med skyldighet för Herr Professoren, att, särdeles vid swårare sjukdomstillfällen, med sina råd biträda den tjenstförrättande Öfverläkaren; äfvensom, att, i sammanhang härmed, D: D: E: E: till *Öfverläkare vid Kongl. Lazarettet* utsett samt nu förordnade föreståndaren för Cliniska afdelningen derstädes, Adjunkten vid Kongl. Carolinska Institutet Herr Doctor Magnus Huss, hvilken derföre skulle ega att ifrån och med instundande Julii månad tills vidare årligen upbära 500 Rd.^r B^{co} tillika med de 200 Rd. samma mynt hwilka Herr Doctorn erhöle såsom föreståndare för Cliniska afdelningen och med hvilken befattning Herr Doctorn jemväl komme att fortfara. Och skulle om detta nu tillkännagifna beslut, Herr Professor Ronander skrifteligen underrättas, samt constitutional i vanlig ordning för Herr Doctor Huss utfärdas.

Kort efteråt, den 9 juni 1840, sammanträdde Karolinska Institutets professorer och beslöto på Ekströmers förslag att hos Kungl. Maj:t anhålla om Huss' utnämning till extra ordinarie professor i medicin, med föreläsnings- och examinationsskyldighet. Utnämningen följde den 5 september och därmed var hela den medicinska undervisningen, såväl den kliniska som den katedrala, lagd i hans händer.⁴ Vid 33 års ålder hade Huss nu nått en ställning, i vilken han med full auktoritet kunde fostra nya läkargenerationer efter de grundläggande principer, som han tillägnat sig under studieresan till den dåtida medicinens huvudstad.

---

⁴ År 1846 blev Huss ordinarie professor i medicin efter professor J. W. von Döbelns bortgång detta år. Dennes professur hade omfattat praktisk medicin och kirurgi och var enligt ett kungligt brev av 30 dec. 1835 bestämd att efter innehavarens död förändras till en professur i medicin, som borde vara förenad med överläkarebefattningen vid Serafimerlasarettet, en förening, som von Döbeln på sin tid motsatt sig. Se Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, I, s. 179—181 och s. 176.

Bilaga.

NOTISER TILL DEN FYSIKALISKA DIAGNOSTIKENS HISTORIA I SVERIGE FÖRE MAGNUS HUSS.

Magnus Huss uppger i Några skizzer och tidsbilder från min lefnad, s. 25, att de fysikaliska undersökningsmetoderna vid tiden för hans år 1837 anträdde utländska studieresa voro »för svenska läkare mer eller mindre obekanta, endast kända och utöfvade af några få, som besökt utlandet». Ett liknande uttalande gjordes 1841 av Svenska Läkaresällskapets dåvarande sekreterare C. U. Sondén, vilken med anledning av den nya tingens ordning, som inträtt i och med Huss utnämning till klinisk lärare, förklarade: »Sålunda kunna vi med stor tillfredsställelse uttala, att auscultationen och percussionen nu äfven hos oss vunnit burskap, efter att hittills hafva varit nästan blott historiskt kände och, om något, blott ytligt eller flyktigt begagnade. Dessa nya diagnostiska undersökningsmetoder äro i sitt väsende så enkla och sanna, i sin utöfning så lätta och vissa, i sina resultater så inflytelserika, att de blott behöfva blifva kända, för att med intresse omfattas och blifva oumbärliga.» (Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för år 1841, Sthlm 1842, s. 67.) Hur obestridligt det än är, att dessa metoder först genom Huss infördes vid den svenska läkarutbildningen, voro de före hans tid dock ingalunda så okända och oprövade inom vår läkarkår, som man särskilt av Sondéns ord kunde vara frestad att antaga. Jordmånen för Huss' reform var ganska väl förberedd och en sammanställning av källmaterial, som belyser detta pionjärarbete, torde icke sakna sitt historiska intresse.

Laennecs ryktbara verk *De l'auscultation médiate ou traité du diagnostic des maladies des poumons et du coeur, fondé principalement sur ce nouveau moyen d'exploration* utkom 1819 i Paris och blev inom kort tid bekant i svenska läkarkretsar. Ett utförligt omnämmande står att läsa i Årsberättelse om Svenska Läkaresällskapets arbeten för 1820, Sthlm 1820, s. 25—28, författat av sällskapets sekreterare och årsberättelsens redaktör, professorn i teoretisk medicin vid Karolinska Institutet Erik Gadelius (1778—1827).¹ Det heter här bl. a.: »Auenbruggers percussion har i senare tider genom Baron Corvisarts stora anseende fått ett förnyadt rygte; men hvar och en som vinnlagt sig om denna undersökning, lärer ej utan oförlätlig egenkärlek neka, att denna percussion åt hans öra sällan lemna de afgörande resultater som Percussions-theorien uppgifver. Det är derföre som Herr Laennecs Pectoriloque² eller Stetoscop, ett Instrument hvarigenom

¹ Se ock F. Lennmalm, Svenska Läkaresällskapets historia 1808—1908. Sthlm 1908, s. 199.

² Pectoriloque var ett både i Frankrike och England förekommande namn på stetoskopet, som emellertid ej godkändes av Laennec själv. »Je n'avais pas cru nécessaire — skriver han — de donner un nom à un instrument aussi simple; d'autres en ont jugé autrement, et je l'ai entendu désigner sous divers noms, tous impropres et quelque fois barbares, et entre autres sous ceux de *sonomètre*, *pectoriloque*, *pectoriloquie*, *thoraciloque*, *cornet médical*, etc. Je pense que si l'on veut lui donner un nom, celui qui conviendrait le mieux serait *stéthoscope*.» (De l'auscultation médiate, I, Paris 1819, s. 11.)

man skall sättas i stånd att höra de sjuka bröstorganernas olika ljud, nyligen gjort uppseende, och förtjenar denna undersökningsmethod så mycket mer att kännas, som Kongl. Franska Vetenskaps-Akademiens Commiterade, Herrarne Portal, Pelletan och Percy, fällt ett gynnande yttrande³ öfver den och Herr L:s afhandling: de l'auscultation mediate. — — — Han uppgifver huru man skall kunna höra rösten, andedrägten, råslandet, hjertats och aortæ bultning genom instrumentet, som ömsom är en fullkomlig cylinder, ömsom ett rör med tjocka väggar, eller ock ömsom ett rör urhålkadt såsom en con. Det första nyttjas att höra hjertats och aortæ bultningar, det andra för röstens, och det tredje för råslingens och andedrägtens ljud. — — — Det skall vara undransvärdt, huru Instrumentet appliceradt på olika delar af trachea, upplyser rösten, och det till den grad, att Pectoriloquen äfven med någon sannolikhet kan blifva brukbar för döfstumma. — Likaledes är det märkvärdigt, huru man igenom den kan höra rörelserna inom lungorna, hjertat och de större kärlen. Författaren har 3 år gjort sina försök innan han meddelade dem, och har oftast anställt dem med sina Elever. — Författaren har uti sin afhandling dessutom lemnat förträffliga bidrag till Bröstorganernas anatomiska Pathologie, och förtjenar att af Läkare, som älska sin vetenskap, närmare blifva känd.»

Denna anbefallning, given av en man med Gadelius auktoritet, var ingen dålig introduktion för Laennecs uppfinning⁴ och samma år finna vi professor E. C. Trafvenfelt (1774—1835), den framstående och om Läkaresällskapet så högt förtjänte läkaren, demonstrera stetoskopet och dess användning vid en sammankomst i sällskapet den 10 oktober 1820. Protokollet härom förmäler: »Herr Trafvenfelt visade af gran gorde Sthetoscoper och uppläste sina anteckningar om Pectoriloquiens användande.»⁵

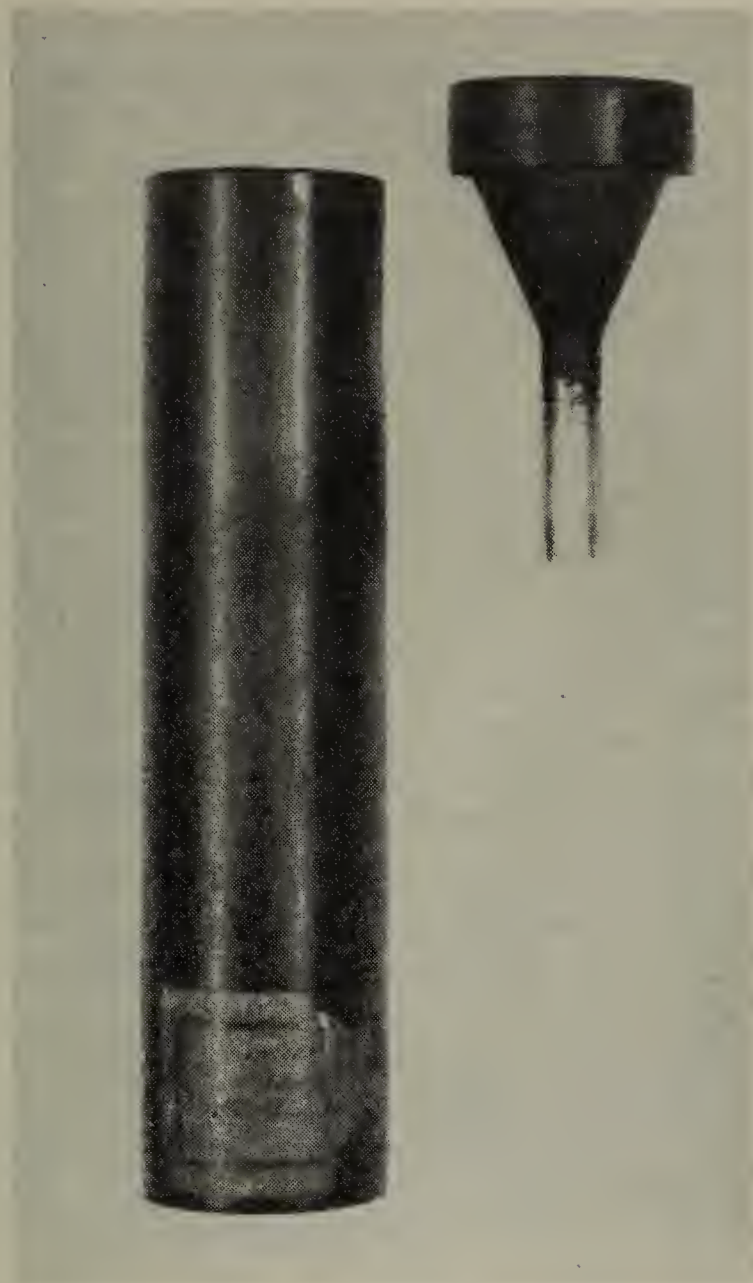
Från svenska läkare på studievistelse i Paris kommo tid efter annan meddelanden om det nya instrumentet. Carl Johan Ekström, adlad Ekströmer (1793—1860), överkirurg vid Serafimerlasarettet, sedermera professor i kirurgi vid Karolinska Institutet och generaldirektör, publicerade i Svenska Läkare-Sällskapets handlingar, 8 (1822), s. 219—361, Fragmenter af chirurgiska anteckningar under en utrikes resa åren 1819, 1820 och 1821, vars slutsidor handla om tvenne läror, som i Paris »göra det största bullret för dagen», nämligen Laennecs och Broussais'. Författaren fruktar dock, att hans upplysningar komma något sent, »ty Franska Litteraturen är ej mera främmande för Svenska Läkare». Efter att ha erinrat om Auenbrüggers perkussion, som genom Corvisart kommit i allmänt bruk i Frankrike,

³ Det åsyftade yttrandet återfinnes i Mémoires de l'Acad. Royale des Sciences de l'Institut de France, Année 1818, T. III, Paris 1820; s. ccxxi f. och återgives även i första upplagan av Laennecs arbete, s. xi—xiv.

⁴ F. Lennmalm har a. a., s. 199 f. på goda grunder avvisat den flerstädes förekommande uppgiften, att den bekante läkaren Chr. Carlander (1759—1848) varit den förste, som i Svenska Läkaresällskapet, år 1828, fäst uppmärksamheten på Laennecs uppfinning. Lennmalms förmodan, att denna oriktiga uppgift dock alltjämt skulle komma att upprepas, har senast besannats i den biografiska uppslagsboken Svenska män och kvinnor, 2, Sthlm 1944, s. 11, där märket P. H. T. upplyser, att Carlander »införde det nyligen uppfunna stetoskopet i Sverige».

⁵ Se ock Lennmalm, a. a., s. 199.

Stetoskop, skänkt av Laennec till Magnus Retzius. Kirurgiska klinikens i Uppsala instrumentsamling. Längd (med obturator) 20 cm.

fortsätter Ekström: »L a e n n e c har drifvit detta diagnostiska medel till sin höjd, i det han pretenderar, att medelst en träd-cylinder, kallad *stetoscop* eller *pectoriloque*, bestämdt *höra*, i hvad tillstånd bröstorganerna befinna sig och hvad som i dem passerar; och han är så långt kommen i öfning därvid, att han säger sig på detta sätt få långt säkrare kännedom om lungans tillstånd, än en Kirurg vid andra tillfällen förskaffar sig genom undersökningen med fingrarne eller med sonden. Jag disputerar ej möjligheten däraf och jag har all aktning för den tjenst Doktor L a e n n e c s *Pectoriloque* kan göra mera öfvade Läkare, men de få gånger jag applicerat den, har jag alltid hört samma hväsande ljud, och detta hörer jag om jag håller honom mot väggen, mot handen, eller mot hvad som hälst.»⁶

Åren 1822—1825 företog underkirurgen vid Serafimerlasarettet, sedermera förste läkaren vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg P. C h r. W e s t r i n g (1789—1841)

⁶ Se ock Lennmalm, a. a., s. 199.

en studieresa till Tyskland, Frankrike och England, varifrån han meddelade ett och annat i brev till Läkaresällskapets dåvarande sekreterare Ekström, som i sällskapets Årsberättelse för 1823, s. 93, skriver: »Enligt Herr Westrings bref till mig synes man för det närvarande i Paris utsträcka bruket af det af Laennec uppfundna Stetoscopet, såsom diagnostikt hjälpmedel allt för långt. Herr K e r g a r a d e c⁷ har uppgifvit dess användande såsom säkraste sättet att upptäcka hafvande tillståndets verklighet, då man dermed bestämdt skall kunna höra bultningen af fostrets hjerta. Herr L i s f r a n c⁸ gör bruk däraf för bestämmandet af diagnosen vid fracturer, vid caries, vid gall- och urinstenar o. s. v. Det är godt att Chirurgen använder alla sina sinnen för att vinna säkerhet om en ifrågavarande åkommas beskaffenhet. Det som bäst kan umbäras af dem, är dock, som jag tror, hörseln; ty i de anförda fallen hjälper väl Chirurgen sig säkrast fram med syn och tactus, och att t. ex. vid fracturæ Costarum tvinga Pat. till djupa och plågsamma inandningar för att med Stetoscopet få tillfälle att höra crepitation, är, till det minsta sagdt, orimligt.»⁹

Till Laennecs personliga lärjungar hörde vid denna tid en svensk läkare, den för sina mångsidiga medicinska intressen kände M a g n u s C h r i s t i a n R e t z i u s (1795—1871), sedermera prosektor och professor i obstetrik vid Karolinska Institutet. Under en utrikes studieresa åren 1823—1824 uppehöll han sig en längre tid i Paris och nämndes av mästaren själv i 1826 års upplaga av *Traité de l'auscultation médiante* bland de främsta av hans utländska lärjungar.¹ Laennec skänkte honom ett av sina stetoskop, som ännu finnes bevarat och tillhör Kirurgiska klinikens i Upp-

⁷ Jean Alex. Le Jumeau de Kergaradec, *Mémoire sur l'auscultation, appliquée à l'étude de la grossesse*, Paris 1822. Om Kergaradec se t. ex. Doll, *Die Entwicklungsgeschichte der Auskultation*, i: *Archiv für Geschichte der Medizin*, 12 (1920), s. 52 ff.

⁸ Jacques Lisfranc, *Mémoire sur de nouvelles applications du stéthoscope de M. le prof. Laennec*, Paris 1823. — Enligt Läkaresällskapets protokoll av 27 jan. 1824 hade Westring skänkt sällskapet detta arbete.

⁹ Några år senare hade Ekström dock fått en mera uppskattande syn på den fysikaliska diagnostiken. I Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1827, s. 56, skriver han, att diagnosen av bröstets sjukdomar genom Auenbrüggers och Corvisarts perkussion och Laennec's stetoskop »vunnit en betydlig grad af bestämdhet, mot hvad den förut ägde, lärer ingen kunna neka; dock bör hvarje ytterligare bemödande att sprida ljus öfver denna ännu dunkla region af Läkarekonsten, anses som en förtjenst. D:r Piorry har funnit, att om man vid percussionen betäcker det ställe, der den skall ske, med en liten elfenbensskifva, så blifver det uppkommande ljudet långt tydligare och bestämdare, än då percussionen sker directe på integumenterna.» Om Piorry, som 1837 blev utländsk ledamot av Svenska Läkare-sällskapet, se ovan s. 176.

¹ Préface, s. XIX. Laennec omtalar här, att sedan några år mer än 300 läkare från alla Europas länder kommit för att »s'exercer sous mes yeux aux observations stéthoscopiques». Åtskilliga av dessa »y ont acquis une habileté remarquable. Parmi ces derniers, je citerai surtout, comme les ayant connus plus particulièrement, MM. Herbeski, aujourd'hui professeur à l'université de Wilna; Müller, docteur-médecin à Vienne; Retzius, docteur-médecin d'Upsal»; — härefter uppräknas ytterligare 17 namn, huvudsakligen engelsmän, bl. a. den i det följande omtalade C. J. B. Williams. — Retzius var dock ej, som Laennec säger, från Uppsala; han hade tagit sina medicinska examina i Lund och var numera stockholmare.

sala instrumentsamling.² Retzius, som var en av Läkaresällskapets mest verksamma medlemmar, talade där upprepade gånger om Laennec; sålunda föredrog han, enligt protokollet, den 19 april 1825 »ett utdrag ur Laennec om pneumonie»³, och 1828 recenserade han, enligt Årsberättelsen för detta år, s. 100, *Traité de l'auscultation médiate*⁴, säkerligen den helt omarbetade upplagan av 1826. Måhända var det på Retzius' initiativ, som Laennec den 11 januari 1825 valdes till utländsk ledamot av Läkaresällskapet.⁵

År 1831 berättade kirurgie magistern, sedermera livmedikus W. S. N e h r m a n n (1795—1865) inför Läkaresällskapet om ett fall av empyem, där mångfaldiga undersökningar med stetoskopet gjorts under tjugo månader.⁶

I Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1831, Sthlm 1832, s. 118 f., skriver sällskapets dåvarande sekreterare, överläkaren vid Serafimerlasarettet C. W. H. R o n a n d e r (1794—1847), att den av K e r g a r a d e c föreslagna auskultationen med stetoskop efter femte månaden synes »utgöra det säkraste sätt, att förvissa sig derom, att ett *hafvande tillstånd* eger rum. Man är nemligen i stånd, att igenom detta instrument iagttaga icke allenast Placentalljudet eller en med ett slags blåsning förenad pulsation, som är isochronisk med modrens puls, utan äfven foetalhjertats pulsation, som vanligtvis är dubbelt så hastig, som hjertats slag hos modern. — — — F e r g u s o n, som med Sthetoscop undersökt mer än hundra hafvande qvinnor, af hvilka flera på det sorgfälligaste sökte dölja sitt hafvandeskap, och hos hvilka detta icke på något annat sätt kunde upptäckas, har aldrig misstagit sig derom och berömmar derföre på det högsta detta undersökningssätt i forensiskt afseende. (Dublin med. trans. Vol. 1. 1830.)»

År 1831 utkom den första på svenska språket tillgängliga handledningen i perkussion och auskultation. Förtjänsten därav tillkommer dåvarande provinsialkirurgen i Stockholms län och läkaren vid Garnisonssjukhuset, den sedermera som obste-

² Ulrik Quensel, Uppsala Läkareförening 1832—1932. Några blad ur vår medicinska bildningshistoria. I: Uppsala Läkareförenings förhandlingar. N. F. 38, 1932—1933.

Laennec synes ha haft för vana att skänka ett stetoskop till sina bästa lärjungar. Universitetskliniken i Wien äger sålunda ett stetoskop, som säges vara av Laennecs första och som han gav åt den framstående engelske läkaren C. J. B. Williams; se Schrötters minnestal över Skoda i: Wiener klinische Wochenschrift, 18 (1905), s. 1318 och C. Th. Williams, A lecture on Laennec and the evolution of the stethoscope, i: The British Medical Journal, vol. 2 1907, s. 7. Ett av Laennec använt stetoskop, som han skänkt till dr John Bell från St. Louis, förvaras i Warren Anatomical Museum of Harvard Medical School; se G. Hinsdale, Our medical dept to France, i: Annals of medical history, 1942, s. 157.

³ Likaledes uppläste Anders Retzius den 2 maj 1826 »ett utdrag ur Laennec om Tuberkler i lungorna». Se ock Anders Retzius, Bref till A. H. Florman. Ett bidrag till medicinens historia i Sverige af Carl M. Fürst, Lund 1896, s. 36.

⁴ Se ock Lennmalm, a. a., s. 199.

⁵ Till tack för denna utmärkelse skänkte Laennec sällskapet 1826 års upplaga av *Traité de l'auscultation médiate*; se Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1827, s. 123. — Dessförinnan ägde sällskapet originalupplagan av 1819, som finnes upptagen i Fortsättning af Förteckning på Svenska Läkare-Sällskapets boksamling, Sthlm 1825.

⁶ Se Lennmalm, a. a., s. 200.

triker och barnmorskelärare bekante Josef Elliot (1799—1855), vilken detta år utgav en översättning av den danske läkaren Seligmann Meyer Triers Anviisning til at kjende Lunge- og Hjertesygdom ved Percussion og middelbar Auscultation, som utkommit föregående år och var den första danska läroboken i sitt ämne.⁷ Översättningen, en liten bok på 92 sidor, som trycktes hos P. A. Norstedt & Söner i Stockholm, har titeln Om bröst-percussionen och den medelbara auscultationen.⁸ I sitt förord säger Elliot, att Laennecs metod ännu är »föga känd och än mindre använd inom vårt Fädernesland. Väl har herr Lif-medicus M. Retzius — en elev af Laennec — både sjelf med fördel begagnat Stethoscopet och äfven meddelat Svenska Läkare-Sällskapet åtskilliga recensationer af sin lärares skrifter; men detta har ej vunnit någon offentlighet genom trycket, och, så vida jag känner, har ej någon annan än han befattat sig med detta ämne.» I likhet med de flesta av sina svenska kolleger säger sig även Elliot ha tvivlat »på sannfärdigheten af Laennecs uppgifter, om hvilka han sjelf säger att de innehålla *nonnulla nova et inaudita vixque credibilia*, ända till dess jag för 2:ne år sedan uti Paris ägde tillfälle att vara ögonvittne till den förvånande säkerhet och precision, med hvilken många både äldre och yngre läkare diagnosticerade medelst tillhjälp af Stethoskopet, äfvensom att till en del genom egna försök blifva ytterligare öfvertygad om Stethoskopiens värde; hvartill ej saknades tillfälle i de många der befintliga stora sjukhusen, af hvilka flere äro nästan uteslutande egnade åt patienter med bröst-affectationer, och der man, i fall af dödlig utgång, aldrig underlåter att genom obduction söka bekräftelse eller vederläggning af den fastställda diagnosen. Sedan denna tid har jag hyst den lifligaste önskan att hos mina landsmän väcka förtroende för en lära, som öppnat ett nytt sinne för den medicinska forskningen, och om hvars sanning och vigt jag blifvit fullkomligen förvissad.» Efter några berömmande ord om Triers arbete slutar förordet med några ord till dem, som på grund av några fruktlösa försök med stetoskopet anse det som charlataneri. Man får ej låta avskräcka sig genom sitt första misslyckande: »genom förnyad ansträngning och stegrad uppmärksamhet skall man vinna sitt ändamål, och, der man först hörde alldeles intet eller endast ett oredigt sus, skall örat slutligen med fullkomlig tydlighet uppfatta alla ljudets olika modificationer». En till boken hörande plansch avbildar ett stetoskop, som ej är Laennecs ursprungliga utan det av Piorry förändrade, med plessimeter försedda, vilket Elliot förklarar vara det nu allmänt brukade.⁹

Elliot återkom följande år, 1832, till ämnet, då han i Tidskrift för läkare och pharmaceuter, I, s. 99—103 och s. 149—154, offentliggjorde en uppsats med titeln Om Stethoskopet och Plessimetern, vari han ånyo rekommenderade bruket av det nya instrumentet, som tillverkades av svarvarna Thernström, Apelbergsgatan, huset

⁷ Om Trier, se Julius Petersens artikel i Brickas Dansk biografisk lexikon, 17, 1903, s. 518 och i Dansk biografisk leksikon, 24, 1943, s. 277.

⁸ Vid Läkaresällskapets sammanträde den 21 juni 1831 skänkte Elliot enligt protokollet ett exemplar av boken till sällskapets bibliotek.

⁹ Så förblev det även framdeles. I en uppsats med titeln Om P. Niemeyers massiva stethoskop, tryckt i Upsala Läkareförenings förhandlingar, IV (1869), säger R. Fries (s. 450), att Piorrys nättare och mera ändamålsenliga form av Laennecs stetoskop blifvit den uteslutande härskande.

n:o 47¹, och Laurent, Hornsgatan, kvarteret Jupiter mindre, huset n:o 5, hos vilka det kunde köpas för 2 R:dr Banco. I samma band av nämnda tidskrift, s. 205 f., publicerade han även ett referat av en artikel i Medicinische Zeitung 1832 med rubriken Auscultationsförsök på hafvande qvinnor och nyfödda barn. I anslutning till artikelns innehåll meddelas avslutningsvis »som inhemsk bekräftelse», att på Serafimerlasarettet »med Stethoskopet ett verkligt hafvande tillstånd upptäcktes hos en kvinna, som sökte dölja detsamma».

År 1832, den 17 juli, uppvisade kirurgie magistern, sedermera provinsialläkaren i Nora N. Dahlin inför Läkaresällskapet »ett Piorrys Stethoskop, såsom prof på huru detta instrument härstädes förfärdigas af Instrumentmakaren E. L. Laurent, boende vid Hornsgatan, quart. Jupiter mindre, H. n° 5».²

Läkaresällskapets protokoll av den 24 november 1835 meddelar: »Hr Grill³ uppläste en afhandling från Hr Levertin, som f. n. vistas i Halle, rörande Stethoscopets användande på Lifmodren vid graviditeten, för att utröna såväl fostrets som placentas pulsation. — Hrr Cederskjöld⁴ och M. Retzius upplyste det de väl ofta hört foetalpulsationen, men betviflade sannolikheten att höra Placentas pulsation.» Den nämnda uppsatsens författare var den bekante stockholmsläkaren Jacob Levertin (1810—1887), den förste infödde läkaren i Sverige av mosaisk trosbekännelse och en av stetoskopiens verksamaste pionjärer i vårt land. Nybliven medicine doktor anträdde han 1835 en utrikes studieresa till Tyskland, Österrike, Schweiz, Frankrike och England. Hos den berömda klinikern Peter Krukenberg i Halle, där han stannade ett halvt år, fick han sin första stetoskopiska utbildning. Under vistelsen i Halle skrev han den i Läkaresällskapet föredragna uppsatsen, som sedan publicerades i decembernumret av Tidskrift för läkare och pharmaceuter 1835, s. 466—469, med titeln Om Stetoskopets användande till igenkännande och bedömande af graviditeten.⁵ Artikeln börjar med en erinran om Lejumeau de Kergaradec och bygger i sin fortsättning på den bekante obstetrikern A. F. Hohls⁶ arbete Die geburtshülliche Exploration, Halle 1833, och G. H. Newman-Sherwoods De auscultatione obstetricia, Halæ (utan år). Om sina egna första erfarenheter yttrar Levertin: »Sedan Ref. några gånger försökt Stetoskopet, och dervid i början hört alldeles intet, belönades dock snart hans möda derigenom, att han hörde dubbel foetalpuls, hvaraf tvillingfoster diagnosticerades, hvilka ock snart framföddes.» I Halle författade Levertin ytterligare en uppsats, Om Stethoscopets begagnande vid de

¹ Redan i Trier-översättningen, s. [xvi], anges Thernström (boende på Apelbergsgatan, kvarteret Bryggaren, huset N:o 3, Norrmalm) som tillverkare av stetoskop.

² Se ock Lennmalm, a. a., s. 200. — Sedermera utgav Dahlin Allmän och enskild pathologi och therapi, efter J. L. Schönlein. Föreläsningar, upptecknade och utgifne af en åhörare. Öfversatt, rättad och tillökt, 1—3, Sthlm 1837. Då de fysikaliska tecknen här i vederbörliga fall angivas, torde även denna översättning förtjäna en plats i denna översikt.

³ Om Grill, se längre fram s. 218.

⁴ Pehr Gustaf Cederskjöld (1782—1848), professor i obstetrik vid Karolinska institutet och direktör för Allmänna barnbördshuset.

⁵ Se ock J. G. Edgren i Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia, 3, Sthlm 1910, s. 19.

⁶ Denne författare kallas i uppsatsen hela tiden Hahl.

sjukdomar som fordra Paracentesis thoracis, tryckt i Tidskrift för läkare och pharmaceuter, 1836, s. 93—97.⁷ Denna uppsats stödjer sig, som Levertin upplyser, dels på föreläsningar av Krukenberg, som flera gånger med framgång företagit denna operation, dels på en dissertation De Pleuritide av Krukenbergs elev Reichenau.

Under sitt uppehåll i Paris ägnade sig Levertin åt fortsatta studier i auskultationens konst på Louis' och Andral's kliniker, varjämte han åtnjöt undervisning av den senares »chef de clinique» Fournet⁸, som vid denna tid gav de mest uppskattade privatkurserna i stetoskopi. I London gjorde han bekantskap med Laennec's främste engelske lärjunge, den berömde läkaren C. J. B. Williams (1805—1889), som gjort sig ett känt namn i den fysikaliska diagnostikens historia. Efter sin hemkomst översatte han Williams' bekanta verk *The pathology and diagnosis of diseases of the chest* efter den tredje, mycket utökade upplagan, London 1835.⁹ Hans översättning, en volym på 251 sidor förutom förord, tabeller och planscher, utkom 1838 i Stockholm på S. J. Laserons förlag och har titeln *Bröstsjukdomarnes pathologie och diagnos*, i synnerhet med afseende på de fysikaliska tecknen.¹ I sitt företal skriver Levertin: »Att studera bröstsjukdomarne utan att känna auskultationen och percussionen är, i närvarande tid, och på den punkt vetenskapen nu står, att vilja famla i det mörker, som i flere decennier herrskat i denna klass af sjukdomar. Sedan L a e n n e c's tid har genom de fysikaliska tecknens bestämmande diagnosen här vunnit en säkerhet, som vi förgäfvos söka vid de öfriga organernes lidanden. Vi kunna nu nästan på papperet upprita tillståndet i dessa organer, och framställa de förändringar, som stundeligen ske i dem. Nyttan häraf är för mycket i ögonen fallande att behöfva framställas.» Att han valt att företrädesvis översätta Williams' arbete, då han nu velat åt sina landsmän ge en kort, lättfattlig och tillika förklarande framställning av de fysikaliska tecknen, beror därpå, att Williams sökt hänföra dessa till bestämda fysiska lagar. »Fransmännens arbeten äro rika på facta, men orsakerne till de observationer, hvaraf deras verk öfverflöda, äro ej lika tydligt framställda. De som önska en vidlyftigare kännedom finna i dem, i synnerhet i L a e n n e c's klassiska verk 'De l'Auscultation' en skatt, som ännu ej är uttömd.» Sin översättning har Levertin försett med talrika, i noter meddelade tillägg. En del av dessa grunda sig på meddelanden, som Williams givit Levertin under hans vistelse i London. Andra åter bestå av iakttagelser, »som jag har fransmännen att tacka för, och deribland F o u r n e t, en elev af A n d r a l och B o u i l l a u d, min lärare i auskultationen och Chef de clinique under A n d r a l». I noterna åberopar Levertin även kliniska föreläsningar av Louis och Andral, som han åhört. Han upplyser (s. 56), att »en stor del af de fransyska läkarne begagna mestadels den omedelbara auscul-

⁷ Se ock J. G. Edgren, a. a., s. 19.

⁸ Se ovan, s. 177, not 4.

⁹ Första upplagan utkom i London 1828 och hade titeln *A rational exposition of the physical signs of the diseases of the lungs and pleura; illustrating their pathology and facilitating their diagnosis*. — En avhandling av Williams om perkussionen, tryckt i *Medical Gazette* 1837, refererade Levertin inför Läkarsällskapet samma år; se Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1837, s. 163—173.

¹ Vid Läkarsällskapets sammanträde den 22 jan. 1839 överlämnade Levertin, enligt protokollet, ett exemplar af sin bok till sällskapets bibliotek.

Förklaring öfver Planchen.

Fig. 1. Hela Stethoskopet

- a.* Instrumentets corpus, genomborrad af en kanal utaf tre lineers diameter (instrumentet bör vara förfärdigadt af ett lätt trädslag och dess längd hålla omkring sju tum).
b. Ör-ändan omgifven af en-elfbensering.
c. Bröst-ändan.
d. En elfbensskifva (Fig. 3) fastskruvad vid Plessimetern.
e. Plessimetern (Fig. 4) fastskruvad vid Stethoskopets bröstända (bör vara af elfben eller något hårdt träslag).

Fig. 2. Stethoskopet sådant, som det användes

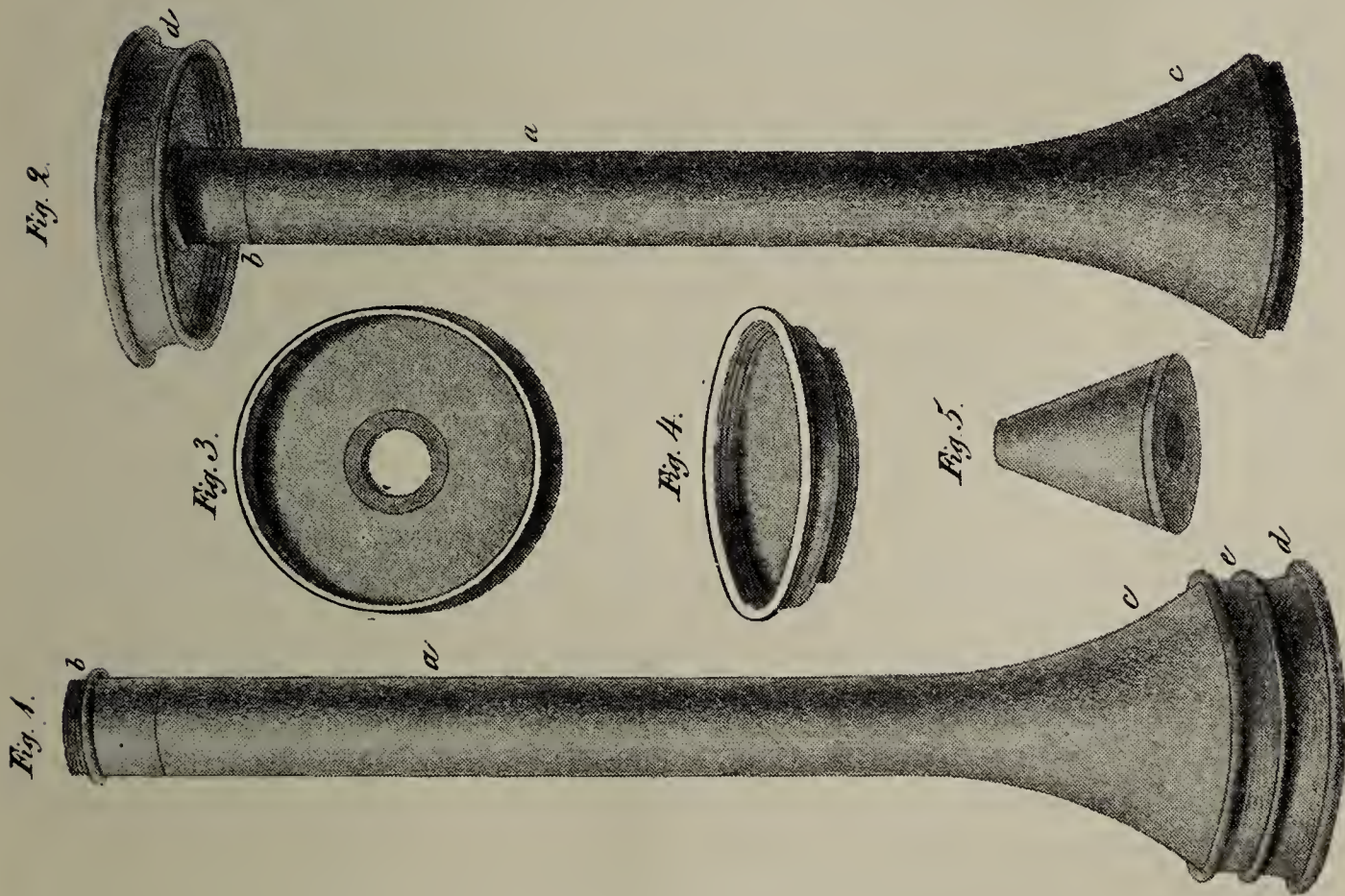
- a.* Instrumentets corpus.
b. Ör-ändan.
c. Bröst-ändan.
d. Skifvan (Fig. 1. d.) som är fastskruvad vid ör-ändan.

Fig. 3. Elfbensskifvan allena (Fig. 1. d. Fig. 2 d.)

Fig. 4. Plessimetern allena (Fig. 1. e.)

Fig. 5. Den genomborrade Obturatorn, som passar uti den cirkulära urhållningen i Stethoskopets bröstända.

Anm. Det här afbildade instrumentet är ej det ursprungliga Lænneska, utan det af Piorry förändrade, hvilket, förutan det att plessimetern är dermed förenad, ej har något annat företräde framför det förra, än att det är mindre till längd och omfång och därför lättare att föra med sig. Instrumentet tillverkas i Stockholm af svarfwaren Thernström (boende på Apelbergsgatan, kvarteret Bryggaren, huset N:o 3, Norrmalm).

Plansch med förklaring i S. Trier, Om bröst-percussionen och den medelbara auscultationen. Övers. av J. Elliot.

tionsmetoden, och det är med detta — tillfogar han — som med allting, att vanan är andra naturen. Båda methoderne böra för hvar och en vara lika studerade, för att promiscue vid förefallande tillfällen kunna begagnas.» År 1839 betecknade Magnus Huss — under hänvisning till Levertins översättning — Williams arbete som »den mest ändamålsenliga afhandling, man hitintills eger» rörande den fysikaliska diagnostiken.²

I en av sina noter (s. 151) omtalar Levertin iakttagelser, som han nyligen gjort vid auskultation av ett fall på Garnisonssjukhuset i Stockholm i sällskap med doktorerna Grill och Berg. Här möta vi tvenne namn, som även förtjäna att ihågkommas i en historik över den nya metodens introduktion i vårt land.

Johan Daniel Grill (1805—1866), sedermera livmedikus, hade 1834 blivit underläkare vid Serafimerlasarettet och läkare vid Garnisonssjukhuset. Åren 1836—37 företog han en studieresa, varunder han bl. a. besökte Paris.³ Efter hemkomsten publicerade han i Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1837, Sthlm 1838, s. 51—67, en uppsats med titeln *Primæ lineæ af Auscultationsläran*, hufvudsakligen enligt Louis's kliniska föreläsningar på Hôpital de la Pitié i Paris. Här säges bl. a. (s. 52): »Hvad än Laennec må säga i afseende på stethoskopets oumbärlighet, är det dock en sanning, att det obeväpnade örat uppfattar lika väl och ofta bättre ljudets fina nuanceringar än det med stethoskopet beväpnade.»

Den ävenledes av Levertin nämnde doktor Berg var den sedermera berömde professorn i barnsjukdomar vid Karolinska Institutet, medicinalrådet och överdirektören för Statistiska centralbyrån Fredrik Theodor Berg (1806—1887), som från 1835 en tid tjänstgjorde vid Garnisonssjukhuset. Om honom heter det i Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för 1837, s. 174, att han »särskildt vinnlagdt sig om studerandet af lungans sjukdomar, med auscultationen och percussionen såsom diagnostiska hjälpmedel», varefter (s. 174—186) meddelas tre av honom författade sjukdomshistorier från Garnisonssjukhuset, med detaljerade redogörelser för de med de fysikaliska undersökningsmetoderna gjorda iakttagelserna och de vid de tre liköppningarna gjorda rönen.⁴ I den årsrapport från Garnisonssjukhuset, som Berg publicerade i Hygiea 1839, berättar han (s. 65) om sina första försök med de nya diagnostiska metoderna⁵: »Redan några månaders erfarenhet hade tillräckligt öfvertygat mig om, att ett oundgängligt behof för sjukvårdens framgång på Garnisons-Sjukhuset är en säker och hastig diagnos af bröstsjukdomarna, dels för det stora antal, hvaruti de förekomma, dels för den raskhet, hvarmed de inflamma-

² Hygiea 1839, s. 319, not. — Även framdeles fortsatte Levertin att göra utländska arbeten i stetoskopi bekanta i Sverige. Sålunda skrev han i Hygiea 1844, s. 89, en mycket berömmande recension av den bekante danske läkaren C. J. E. Hornemanns (1810—1890) *Stethoskopien og den stethoskopiske Diagnose. En Haandbog ved den kliniske Øvelse*, Kjøbenhavn 1843, ett arbete som också Huss ansåg vara »ganska brukbart för nybegynnare i auscultationen» (Hygiea 1845, s. 106).

³ Vid Läkaresällskapets sammanträde den 18 dec. 1836 upplästes, enligt protokollet, »ett bref från Dr Grill nu vistande i Paris».

⁴ Jfr Läkaresällskapets protokoll för den 8 mars och 6 dec. 1836.

⁵ Se ock J. G. Edgren, a. a., s. 19 f.

toriska förlöpa hos starka karlar i sin bästa lefnadsålder. Möjligheten, att genom physicalisk undersökning medelst percussion, auscultation m. m. vinna den säkerhet i detta hänseende, hvilken jag funnit på annan väg vara omöjlig att uppnå, ålade mig försöket, att på egen hand förskaffa mig färdighet i denna undersökningmethod. Jag började således, redan under våren 1836, med stethoskop undersöka de patienter, der jag förmodade den på vanlig väg gjorda diagnosen hafva varit säkrast, och de egna ljuden sålunda böra vara tydligast, och jemförde vid liköppningar de sjukliga förändringarna med de ljudförändringar, som jag kunnat uppfatta. De mångfaldiga svårigheter jag till en början mötte af alla falska ljud, af okunnighet om bästa sättet och ställena för undersökningen, ja af sjelfva patientens motvilja m. m., voro nära att uttömma mitt tålamod, då jag äfven af en långvarig nervfeber afbröts. Sedan jag på hösten återtagit sjukvården, fortsatte jag mitt studium med stethoskopet, hvilket instrument jag ännu inbillade mig vara nödvändigt för ljudfenomens uppfattning, och hade äfven den tillfredsställelsen, att jag någorlunda lärt mig förstå dem. Då kom i December influenza-epidemien med daglig tillförsel af flera lunginflammationer. Den lilla färdighet, jag förvärfvat i instrumentets bruk, blef otillräcklig, ty jag behöfde för undersökningen mer tid än jag kunde afstå, då jag måste dela mig åt hundradetals patienter. Misslynt och nedslagen kastade jag då en dag bort det instrument, som jag tyckte kostat mig så mycken obelönad möda, och lade örat omedelbart till Patientens bröst. Hvad jag förut med ansträngning och blott under tystnad i sjuksalen kunnat höra, det hörde jag nu genast lätt och tydligt; den yta, som jag förut behöft lång tid att undersöka, kunde jag nu hastigt inom några ögonblick öfverfara, åtminstone i enkla fall. Först härmed var det glädjande framsteget gjordt till ett fruktbart användande af auscultationen för sjukvården i stor skala, ty denna methods förtjenst är ringa eller ingen, när den som ett slags lyxartikel blott användes att ytterligare constatera, hvad jag redan på annan väg fått veta, men deremot oändligt stor, när den gifver handgriplig visshet om det jag mången gång ej anat, när den snart sagt gör bröstet genomskinligt, och sålunda i hvarje sjukdom kan tjena mig med ofta lika viktiga negativa som positiva resultat. Rikt är då lönad den möda, som visserligen vållas af physicaliska undersökningmethodens allmänna användande i sjukvården.»

I Årsberättelse om Svenska Läkare-Sällskapets arbeten för år 1838, Sthlm 1839, meddelar sällskapets dåvarande sekreterare, den bekante läkaren C. U. S o n d é n (1802—1875), innehållet av 3 nyligen publicerade avhandlingar rörande auscultation. Först presenteras (s. 26—44) Joseph Skoda's avhandling *Über den Herzstoss und die durch die Herzbewegungen verursachten Töne*, tryckt i *Med. Jahrbücher des k. k. österreichischen Staates*, Bd 13 (1837), som förmodas skola välkomnas av »dem, som börja att intressera sig för Hjertats sjukdomar och i allmänhet för Auscultationens användning som diagnostiskt hjälpemedel».⁶ Referatet är dock ej gjort

---

⁶ Skodas klassiska *Abhandlung über Perkussion und Auscultation*, Wien 1839, varigenom den fysikaliska diagnostiken fick sin moderna gestaltning, förtecknades av Huss i en bibliografisk översikt i *Hygiea* 1840, s. 457. Det synes dock ha dröjt någon tid, innan inflytandet av detta arbete började göra sig gällande hos oss. Den som först närmare fäste uppmärksamheten därpå var sedermera professorn i praktisk medicin i Lund P. E. Gellerstedt (1815—

efter själva avhandlingen utan är, som Sondén också upplyser, lånat från Carl Chr. Schmidt's *Jahrbücher der in- und ausländischen gesammten Medicin*, årg. 1838 (s. 146—151). Härefter följer (s. 44—49) ett referat av J. Quadrat's i *Med. Jahrbücher des k. k. österreichischen Staates*, Bd 15, publicerade Resultate der geburts-hülflichen Auscultation nach der in der Prager Gebäranstalt gemachten Beobachtungen. »Såsom ett hos oss ännu ovanligt ämne torde det hufvudsakliga deraf kunna med nöje inhämtas», säger Sondén inledningsvis. Slutligen (s. 49—52) refereras freiburgkirurgen K. F. Heckers avhandling *Über die Anwendung des Stethoskops als Beitrag zur Diagnose chirurgischer Krankheiten*, tryckt i *Med. Annalen*, Bd 3. Ehuru det icke meddelas, äro även dessa två senare referat lånade från Schmidt's *Jahrbücher*, årg. 1838, s. 55 f., resp. s. 71 f.

År 1839 införlivades med vår medicinska litteratur ytterligare ett utländskt arbete, vari den fysikaliska diagnostiken tillämpades, nämligen berlinläkaren J. F. S o b e r n h e i m s (1803—1846) *Praktische Diagnostik der innern Krankheiten, mit vorzüglicher Rücksicht auf pathologische Anatomie*, Berlin 1837.⁷ Översättningen, en volym på 535 sidor, tryckt hos L. J. Hjerta, bär titeln *Praktisk diagnostik af invertes sjukdomar, med särskildt afseende på patologisk anatomie och var utförd av den i Stockholm praktiserande läkaren Ernest Swartz (1798—1845), vilken åren 1839—1843 tjänstgjorde som Läkaresällskapets bibliotekarie*.⁸

Vid denna tid hade Magnus Huss, vilken vid sin utresa betraktat perkussion och auskultation som »halft charlatanerie»⁹, nyligen återvänt som en övertygad anhängare av de nya metoderna och infört dem vid sin kliniska undervisning på Serafimerlasarettet. Onekligen skedde denna reformation under gynnsamma förhållanden. Under det att man vid universitetens medicinska fakulteter ställde sig likgiltig eller kritisk till Laennecs lära, hade tongivande personligheter inom huvudstadens medicinska värld allt ifrån början omfattat den med intresse och förväntningar. En rad av framstående läkare — Trafvenfelt, Magnus Retzius, Cederschjöld, Nehrman, Elliot, Levertin, Grill, Berg — av vilka några fått sin utbildning hos mästarna i Paris, hade enligt våra källors vittnesbörd före Huss' tid begagnat stetoskopet och man kan förmoda, att deras verkliga antal är större. Av inhemska instrumentmakare förfärdigade stetoskop funnos att köpa vid 1830-talets början. Vägledande uppsatser om perkussion och auskultation hade publicerats i vår periodiska medicinska litteratur. Genom Elliots och Levertins översättningar av Triers och Williams' arbeten funnos redan goda läroböcker i den fysikaliska diagnostikens konst, vilket hade sin stora betydelse i en tid, då utländsk litteratur ännu var besvärlig att anskaffa.

1881), som i *Hygiea* 1846 publicerade en uppsats, med titeln *Något om de olikheter, som finnas emellan den s. k. nyare Wienska skolans lära om den Fysikaliska undersökningsmetoden och den, som i allmänhet yrkas av Fransmännen*.

⁷ Inköp av detta arbete, liksom av Philipps *Zur Diagnostik der Lungen- und Herzkrankheiten mittelst physicalischer Zeichen*, Berlin 1836 (se ovan s. 155, not 6), beslöts av Läkaresällskapet den 10 okt. 1838.

⁸ Läkaresällskapets protokoll av den 4 juni 1839 förmåler, att Swartz denna dag, då han f. ö. valdes till bibliotekarie, till sällskapet överlämnade tre exemplar av sin översättning.

⁹ Se ovan s. 160.

Huss kraftfulla och inspirerande lärarverksamhet ledde inom få år till de nya metodernas allmänna genombrott i vårt land: »isen är bruten — skrev han 1845¹ — den goda saken går framåt, sträfvandet mot densamma försvinner allt mer och mer».

Résumé:

LE VOYAGE D'ÉTUDES MÉDICALES DE MAGNUS HUSS
EN 1837—1838.

D'APRÈS DES NOTES ET DES LETTRES INÉDITES.

Par JOHAN NORDSTRÖM.

Magnus Huss (1807—1890) est un des grands noms de l'histoire de la médecine suédoise au XIXe siècle. L'ouvrage scientifique qui lui acquit le plus de mérite est son *Alcoholismus chronicus* (1849—1851) auquel, en 1854, l'Académie des Sciences de Paris accorda un prix Monthyon. Mais ce qu'il fit de plus remarquable, il le fit en tant que chef de la clinique médicale, créée en 1838 à l'hôpital royal des Séraphins (Kungl. Serafimerlasarettet) à Stockholm, et qui, jusqu'en 1860, resta sous sa direction. Jusqu'alors, il n'y avait pour ainsi dire pas eu en Suède d'enseignement médico-

¹ *Hygiea* 1845, s. 44, i en recension av Sam. Mörcks gradualavhandling *In Pericarditidem notata ex usu practico*, Lund 1844. Mörck börjar sin avhandling med ett lovprisande av de fysikaliska undersökningsmetoderna och ett utfall mot deras föraktare. Detta utfall finner Huss numera icke tjäna något syfte. — Mörcks avhandling var ej den första lunda-dissertation, som vittnar om sin författares bruk av perkussion och auskultation; ett tidigare exempel är C. G. Grähs (resp. och förf.), *Blåsjuka, af medfödda bildningsfel*, pres. Jac. Sönerberg, Lund 1841. — I Uppsala hade Hwasser, som redan 1839 sett sin älsklingslärjunge Glas ansluta sig till den nya riktningen (se ovan s. 206), under de senare åren med stilla resignation presiderat för trenne avhandlingar, vilkas författare arbetat under Huss på Serafimerlasarettet och visa sin förtrogenhet med den fysikaliska diagnostiken: D. V. Lundberg, *Om blåsot*, Ups. 1841, A. Hil. Wistrand, *Om bleksot*, I, Ups. 1844 (dedicerad till Huss) och O. Pontén, *Om bleksot*, II, Ups. 1844. — I Upsala Läkareförenings protokoll och biblioteks-räkenskaper (Upps. Univ. Bibl., U 2006 a och U 2018 a) kan man i bokinköpen avläsa tidens tecken. År 1838 beslöt man på förslag av bl. a. med. kandidaten, sedermera professorn P. H. Malmsten att inköpa Philipps *Zur Diagnostik der Lungen- und Herzkrankheiten mittelst physicalischer Zeichen*, Berlin 1836 (se ovan s. 155, not 6) och Sobernheims *Praktische Diagnostik der innern Krankheiten*, Berlin 1837. År 1843 föreslogos till inköp Raciborskys *Neues und vollständiges Handbuch der Auscultation und Percussion*, Leipz. 1836 (se ovan s. 177, not 4) och Laennecs *Traité de l'auscultation médiante*; vid voteringen föll Laennec igenom men fick så småningom ännu under Hwassers tid sin plats i föreningens bibliotek. (Förteckning öfver Student-Corpsens — — — Läkare-Föreningens — — — i Upsala Boksamlingar, Upsala 1855.)

clinique régulier, et c'est pourquoi celui de Huss inaugurerait une nouvelle époque dans la formation des médecins suédois.

Huss avait fait ses études de médecine à Upsal, dont la faculté de médecine était dominée par Israel Hwasser, savant très estimé et partisan de la «Naturphilosophie» allemande, resté assez étranger à la médecine française moderne qui, elle, appliquait les méthodes des sciences naturelles, et qui, représentée par l'école parisienne anatomico-pathologique, commençait à cette époque sa marche triomphale autour du monde. Huss adopta bientôt une attitude critique à l'égard des idées de Hwasser. Pendant son service dans divers hôpitaux de Stockholm, il commença, dans l'esprit de l'école française, de s'intéresser à l'anatomie pathologique, sur l'importance essentielle de laquelle on avait, dans certains cercles de médecins de la capitale, des vues plus ouvertes qu'à Upsal, restée en arrière à cet égard. Ses examens passés, Huss fut nommé médecin en second à l'hôpital des Séraphins, et professeur adjoint de médecine théorique et de chirurgie à l'Institut médico-chirurgical Carolin (Karolinska Institutet) à Stockholm. Désirant achever sa formation médicale, et surtout dans le but d'approfondir ses connaissances en anatomie pathologique, et de se familiariser avec les nouvelles méthodes d'exploration physiques, Huss fit, en 1837 et 1838, un voyage d'études en Allemagne, Autriche, Suisse et France. Ce voyage devait être d'une importance décisive pour la carrière de Huss, qui devait devenir le réformateur de la médecine clinique en Suède.

Dans son autobiographie, écrite sur ses vieux jours, et qui parut en 1891, Huss a décrit ce voyage d'études. Cette description est cependant très sommaire et des défaillances de mémoire y apparaissent en bien des endroits. Il ne semble pas s'être servi des notes qu'il avait prises au cours de son voyage et qui se trouvent encore, plus ou moins complètes, à la bibliothèque de l'Institut Carolin. Ces notes donnent naturellement, de ses expériences et de ses impressions, une image beaucoup plus riche et vivante que les souvenirs décolorés de son autobiographie; ce sont elles qui constituent l'essentiel du matériel dont nous nous sommes servis pour faire la description suivante de son voyage d'études. Nous avons trouvé également d'autres renseignements intéressants dans quelques lettres, conservées à l'Académie Royale des Sciences de Suède, et qu'il écrivit, au cours de son voyage, à son professeur et ami, Anders Retzius, professeur d'anatomie à l'Institut Carolin.

Pendant la première partie de son voyage, Huss visita Berlin, Halle, Leipzig, Dresde, Prague, Vienne, Munich, Zürich et Fribourg en Brisgau. Il ne semble pas avoir tiré beaucoup de profit de son séjour à Berlin. Il resta par contre longtemps et avec beaucoup de profit à Halle où il suivit les cours du célèbre clinicien Peter Krukenberg, et où il fit son apprentissage dans l'art du diagnostic physique. Sur les études qu'il fit, pendant près de quatre mois, à l'Hôpital général (Allgemeines Krankenhaus) de Vienne, il a laissé des notes qui sont d'un grand intérêt, pour les abondantes observations qu'elles contiennent sur les différentes sections du grand hôpital. Il s'y adonnait avec fougue à l'étude de l'anatomie pathologique — il est étrange que le nom de Rokitansky n'apparaisse pas dans ses notes — mais il ne semble pas y avoir eu l'occasion de se perfectionner dans la pratique de l'auscultation. Il ressort, en effet, de ses notes, qu'aucun des médecins chefs de l'hôpital n'avait encore introduit l'usage du stéthoscope et même que, dans certaines sections, cet

instrument était interdit. Le temps de Skoda n'était pas encore venu, et l'on peut même croire que Huss n'avait pas fait la connaissance de ce savant, alors simple médecin en second à la section des aliénés (Irrenanstalt) de l'hôpital. A Zürich, Huss fit la connaissance de Schönlein, mais l'enseignement du célèbre clinicien ne semble pas avoir fait sur lui une très grande impression.

Paris était cependant le but, longtemps désiré, du voyage de Huss, et c'est là qu'il passa le printemps et l'été 1838, profitant des nombreuses occasions d'études que présentait alors cette capitale de la médecine. Il fut un visiteur assidu des grands hôpitaux, et il semble qu'il ait fait la connaissance de la plupart des célébrités médicales de Paris et que, comme tant d'autres Scandinaves voyageurs, il ait été entièrement subjugué par la brillante éloquence déployée à l'École de médecine. De préférence, il travaillait à l'hôpital de la Charité sous la direction d'Andral, le maître de l'anatomie pathologique, et de Bouillaud, dont le diagnostic extrêmement habile lui inspirait la plus profonde admiration. Les caractéristiques de ces médecins célèbres, qui se trouvent parmi les notes que Huss a prises à Paris, sont reproduites in extenso dans cet article.

Huss revint à Stockholm à l'automne 1838. Dans la dernière partie de notre article, nous communiquons un compte rendu de la fondation, à l'hôpital des Séraphins, d'une clinique médicale dont la direction lui fut confiée. En 1840, Huss fut nommé médecin chef à cet hôpital, et, la même année, professeur chargé de cours de médecine à l'Institut médico-chirurgical Carolin. Nous donnons également l'analyse de deux articles à caractère de programme qu'il publia en 1839, et que l'on peut considérer comme des fruits de ses études à Paris. Dans le premier, intitulé «Quelques réflexions générales sur la clinique de Bouillaud et ses idées sur la thérapeutique», il loue celui-ci comme le maître incomparable du diagnostic physique, maître que tout médecin, et en particulier tout clinicien, doit prendre en exemple, et il s'exprime aussi avec le plus grand respect sur sa méthode connue de la «saignée coup sur coup». Le second de ces articles surtout, est célèbre. Il est intitulé «Réflexions générales sur les rapports entre l'anatomie pathologique et la médecine, ainsi que sur l'influence que la première a exercée sur la seconde». Dans cet écrit, que Huss a appelé «sa profession de foi médicale», et qui fit sensation, il annonce son adhésion totale à l'école française anatomico-pathologique et son intention de travailler, en tant que professeur clinicien, dans l'esprit de cette école. On peut déceler, dans cet écrit, la forte influence exercée par un mémoire de Constant Saucerotte sur le même sujet, imprimé dans les Mémoires de l'Académie Royale de Médecine, VI (1837).

* * *

Un supplément, ajouté au présent article, porte le titre «Notices sur l'histoire du diagnostic physique en Suède avant Magnus Huss».

Bien que le mérite d'avoir introduit le diagnostic physique dans l'enseignement de la médecine en Suède, revienne à Huss, on doit mentionner que plusieurs médecins suédois, avant lui, s'étaient intéressés à ces nouvelles méthodes, et naturellement, en premier lieu, à l'auscultation. Déjà l'année qui suivit sa publication, paraissait un compte rendu détaillé et admiratif de l'ouvrage classique de Laennec, dans les Comptes

rendus des travaux de l'Association suédoise des médecins pour l'année 1820. La même année, un médecin stockholmois bien connu, Trafvenfelt, fit la démonstration, devant cette association, de quelques stéthoscopes en sapin, et de leur emploi. Un autre médecin de Stockholm, Magnus Christian Retzius, plus tard professeur d'obstétrique, étudia en 1823 et 1824, la stéthoscopie sous la direction personnelle de Laennec, et dans l'édition de 1826 du *Traité de l'auscultation médiate*, il était nommé comme un des disciples étrangers du maître les plus éminents. Un stéthoscope, dont Laennec fit don à Retzius, est représenté p. 211. Vers 1830, on pouvait acheter à Stockholm des stéthoscopes faits en Suède, et de 1830 à 1838, à Stockholm, avant Huss, plus d'un médecin connu se servait de l'auscultation comme moyen de diagnostic. Pendant ces années-là, plusieurs articles furent publiés sur ce sujet, dans des revues médicales, par des auteurs qui, à Paris ou autre part à l'étranger, avaient appris l'art de l'auscultation. On publia même des manuels en suédois, mais ce n'était pas des ouvrages de première main. En 1831, J. Elliot, médecin de Stockholm, publia en traduction suédoise l'ouvrage du médecin danois, S. Trier, sur la percussion et l'auscultation, et en 1838, un autre médecin de Stockholm, J. Levertin, publiait une traduction suédoise de l'ouvrage bien connu de C. J. B. Williams «*The pathology and diagnosis of diseases of the chest*» auquel Levertin ajouta des notes. Levertin avait étudié le diagnostic physique à Paris sous la direction de Louis, Andral et Fournet, et il avait fait à Londres la connaissance de Williams.

Un important travail de pionnier, dont on ne tient pas assez compte d'ordinaire, avait donc été fait avant l'apparition de Huss comme professeur clinicien. En peu de temps, grâce à son énergie et à son activité persuasive, il fraya définitivement la voie au diagnostic physique.